

**GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE REKABET POLİTİKASI:
BİR ÇERÇEVE ÇALIŞMASI**

Cihan AKTAŞ

ANKARA 2003

© Bu eserin tüm telif hakları
Rekabet Kurumuna aittir. 2003

İlk Baskı, Temmuz 2003
Rekabet Kurumu - Ankara

Bu kitapta öne sürülen fikirler eserin yazarına aittir;
Rekabet Kurumunun görüşlerini yansıtmaz.

07/12/2002 tarihinde
Rekabet Kurumu Başkan Yardımcısı İsmail Hakkı KARAKELLE
Başkanlığında, 4 No'lu Daire Başkanı Yasemin ERDEM,
Baş Hukuk Müşaviri Doç. Dr. Osman Berat GÜRZUMAR,
Prof. Dr. Ejder YILMAZ ve Prof. Dr. Erdal TÜRKKAN'dan oluşan
Tez Değerlendirme Heyeti önünde savunulan bu tez,
Heyetçe yeterli bulunmuş ve Rekabet Kurulu'nun 10/01/2002 tarih ve
02-1/16 sayılı toplantısında "Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi"
olarak kabul edilmiştir.

ISBN 975-8301-59-4

YAYIN NO

0114

*Tüm hayatım boyunca
emeklerini ve desteklerini hissettiğim
sevgili anne ve babama...*

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

SUNUŞ	
KISALTMALAR	
GİRİŞ	

Bölüm 1 REKABETİN TEORİK BOYUTU

1.1. İKTİSAT LİTERATÜRÜNDE REKABET KAVRAMI.....	
1.1.1. Klasik Görüş	
1.1.2. Neoklasik Görüş	
1.1.3. Schumpeteryan Rekabet	
1.1.4. Avusturya Okulu.....	
1.1.5. Endüstriyel Organizasyon Teorisi.....	
1.1.6. Yarışmacı Piyasa Teorisi	
1.2. REKABETTEN BEKLENEN FAYDALAR.....	

Bölüm 2 REKABET POLİTİKASI UYGULAMALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ.....	
2.2. KANADA	
2.3. AVRUPA BİRLİĞİ.....	
2.4. JAPONYA	

Bölüm 3 GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE REKABET POLİTİKASI: GENEL ÇERÇEVE

3.1. REKABET POLİTİKASI	
3.1.1. Rekabet Politikası Nedir?	
3.1.2. Rekabet Hukuku ve Politikası Konuları	
3.1.3. Rekabet Politikasının Genel Olarak Hedefleri.....	
3.1.4. Farklı Hedefler Arasındaki Muhtemel Uyuşmazlıklar.....	
3.2. REKABET POLİTİKASI ARAÇLARI	

3.2.1. Rekabeti Kısıtlayıcı Anlaşmaların Yasaklanması.....	
3.2.2. Hakim Durumun Kötüye Kullanılmasının Engellenmesi	
3.2.3. Birleşme ve Devralmaların Kontrolü.....	
3.3. REKABET POLİTİKASININ DİĞER	
POLİTİKALARLA İLİŞKİSİ	
3.3.1. Rekabet Politikası ve Kalkınma Politikası.....	
3.3.2. Rekabet Politikası ve Liberal Ticaret Rejimi	
3.3.3. Rekabet Politikası ve Özelleştirme	
3.3.4. Rekabet Politikası ve Doğrudan Yabancı Yatırımı.....	

Bölüm 4

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE REKABET POLİTİKASI: SORUNLAR ve MUHTEMEL ÖNERİLER

4.1. REKABET KANUNU DIŞINDAKİ FAKTÖRLER.....	
4.2. REKABET KANUNUNA DAİR SORUNLAR	
4.2.1. Kanunun Yürürlüğü Öncesi Endişeler	
4.2.2. Rekabet Kanununun Varlığından Kaynaklanan Endişeler.....	
4.2.3. Rekabet Kanununun Uygulanmasındaki Zorluklar.....	
4.3. SORUNLAR İÇİN MUHTEMEL ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	
4.3.1. Kanunun Amaç ve Hedeflerinin Açık Olması	
4.3.2. Rekabet Danışmanlığı.....	
4.3.3. Kurumsal Olarak Güçlenme	

Bölüm 5

TÜRKİYE DENEYİMİ

5.1. REKABET HUKUKUNUN GEREKLİLİĞİ	
5.2. REKABET HUKUKUNA İLİŞKİN DÜZENLEMELERİN TARİHÇESİ	
5.3. REKABETİN KORUNMASI HAKKINDA KANUN'UN TEMEL ÖZELLİKLERİ.....	
5.4. TÜRK REKABET KANUNUNUN AMAÇ ve KAPSAMI.....	

SONUÇ	
ABSTRACT	
KAYNAKÇA	

SUNUŞ

Rekabet Kurumu 4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun tarafından kendisine verilen görevleri yerine getirmenin yanısıra düzenlediği bilimsel etkinliklerle ve yayımladığı eserlerle toplumda rekabet kültürünün yaygınlaştırılmasını da hedeflemektedir. Çeşitli illerde düzenlenen panel ve sempozyumlar, Kurum tarafından çıkarılan Rekabet Dergisi ve diğer yayımlar, mutad hale gelen ve alanında uzman konuşmacılarla konuların geniş bir yelpazede tartışıldığı, herkesin katılımına açık olan Perşembe Konferansları bunun örneklerini oluşturmaktadır.

Kurum tarafından uzmanlık tezlerinin bir seri halinde yayımlanması da bu faaliyetlerin bir parçasını teşkil etmektedir. Rekabet uzman yardımcılarının üç yıllık uygulama birikimleri ile yoğun mesleki eğitim ve araştırmalarını yansıtan uzmanlık tezleri hem Rekabet Kurumu'na hem de diğer ilgililere ışık tutacak önemli birer kaynaktır. Bu tezlerin bir bölümünde rekabet hukuku ve politikasının temel konu başlıklarını içeren teorik hususlar irdelenmiş, diğerlerinde ise rekabet hukuku uygulamaları bakımından ne çıkan sektörlere ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Tezlerden bazılarının ait oldukları alanlarda yapılan ilk akademik çalışmalar olmasının yanısıra, bu eserlerin Türkiye'nin halen yürütmekte olduğu ekonomik serbestleşme sürecine de yardım edecek nitelikler taşıdığına inanıyoruz.

Rekabet uzmanlığına yükselme tezleri yaklaşık üç yıllık uygulama deneyiminin ve yurt içi ve yurt dışı eğitim sürecinin ardından, titiz bir akademik araştırma çabasının neticesi olarak ortaya çıkmış ürünlerdir. Ele alınan konular bakımından kaynak olarak kullanılabilir yerli eserlerin yok denecek kadar az olmasının getirdiği zorluk ve ilk olmanın yüklediği sorumluluktan doğan baskı bu çalışmaların değerini bir kat daha arttırmıştır.

Rekabet Kurumu tarafından yayımlanarak ilgililerin ve araştırmacıların hizmetine sunulan bu tez serisini, rekabet hukuku ve politikaları alanındaki bilimsel çalışma sayısının yeterli düzeye ulaşmaktan henüz uzak olduğu ülkemizde önemli bir açığı kapatacağı inancıyla kamuoyuna sunuyoruz.

Prof. Dr. M. Tamer MüFTüOğLU

Rekabet Kurumu Başkanı

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
APEC	: Asia-Pacific Economic Co-Operation
AT	: Avrupa Topluluğu
ATAD	: Avrupa Topluluğu Adalet Divanı
CEPR	: Centre for Economic Policy Research
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
EC	: European Community
EBRD	: European Bank for Reconstruction and Development
FDI	: Foreign Direct Investment
FTCJ	: Fair Trade Commission of Japan
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade
İSO	: İstanbul Sanayi Odası
Md.	: Madde
NBER	: National Bureau of Economic Research
No	: Numara
OECD	: İktisadi Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
RKHK	: Rekabetin Korunması Hakkında Kanun
S	: Sayfa
Sa	: Sayı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TES-AR	: Türkiye Esnaf-Sanatkar ve Küçük Sanayi Araştırma Enstitüsü
TİKA	: Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı
TRIPS	: Trade-Related Intellectual Property Rights
Vb.	: ve benzeri
Vol	: Volume
US	: United States
UNCTAD	: United Nations Conference on Trade and Development
WTO	: World Trade Organisation

GİRİŞ

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde yaşanan gelişmeler, bütün ülkelerde önemli değişikliklere neden olmuştur. Ekonomik hayat açısından bu değişiklik, ülkelerin büyük bir kısmının model olarak piyasa ekonomisini tercih etmeleri şeklinde kendini göstermiştir. Temelini “rekabet” kavramının oluşturduğu piyasa ekonomisinin, kaynak dağılımını mümkün olan en yüksek toplumsal refaha ulaşmayı sağlayacak biçimde yapması ve kendisinden beklenen faydaları gerçekleştirmesi, piyasalardaki rekabet koşullarının varlığına bağlıdır. Kendi işleyiş mekanizmasına terk edildiğinde, kendi kendini yok etme eğilimleri taşıyan serbest piyasa ekonomisinin etkin bir yapıya kavuşabilmesi ve etkinliğini artırarak sürdürebilmesi için bütün gelişmiş ekonomilerde piyasaya müdahalelerde bulunmaktadır. Söz konusu müdahale araçlarından en önde geleni ise rekabet politikasıdır.

Rekabet politikası, geniş anlamda piyasalarda rekabet şartlarının hüküm sürmesine veya etkin ve rekabetçi firmaların yaratılması ve büyümesine imkan hazırlayan kamu politikası araçlarını ifade etmektedir. Dar anlamda ise rekabet politikası, rekabet kanunlarında yer alan rekabet kurallarının uygulanması olarak ifade edilebilir. (Bütün bu çalışma boyunca rekabet politikası aksi ifade edilmedikçe dar anlamıyla kullanılacaktır).

Piyasa ekonomisinin yapısını, ülke koşullarına uygun tasarlanan ve uygulanan rekabet politikası altında şekillenmiş dinamik ve rekabetçi bir ekonominin oluşturacağı ifade edilmektedir. Bu şekilde çalışan güçlü ve rekabetçi bir yerel ekonomi, toplumsal refahı artırırken, ülke adına, küreselleşme ile gelen fırsatları yakalamayı ve kazançlarından faydalanmayı sağlayacaktır.

Rekabet politikası son yıllarda özellikle, kapalı ekonomiye, büyük ve verimsiz kamu sektörüne ve yoğunlaşmış piyasa yapılarına sahip gelişmekte olan ülkelerin tartışma konusu olmuştur. Anılan ülkelerin açık ve liberal ekonomiye geçiş süreçlerinde ele alınan rekabet politikası neticesinde, bugün itibarıyla doksandan fazla ülkede rekabet kanunları yürürlüktedir.

Tarihinde, dönemseller olarak farklı ekonomik modellerle gelişmek isteyen Türkiye de 1980’ler itibarıyla tercihini piyasa ekonomisinden yana kullanmıştır. Bu sürecin bir devamı olarak, bilindiği üzere, Rekabetin Korunması Hakkında Kanun 7 Aralık 1994 tarihinde TBMM tarafından kabul edilmiş ve 13 Aralık 1994 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Rekabet politikasının temelini oluşturan rekabet kanununun, kabulü öncesinde ve bir yönüyle kabulü sonrasında da yeterince tartışıldığını söylemek zordur. Ekonomik model açısından tercihinin yıllar önce yapan bir ülkenin, bu tercihin olmazsa olmaz koşulu olan rekabet politikasını, gereği kadar ve öncelikle ele alması gerektiği düşünülmektedir.

Bu düşüncelerden yola çıkılarak, bu çalışmada, rekabet politikası, ülkemizin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkeler perspektifinden ele alınarak, konunun bütün yönlerini kapsadığı iddiasından uzak, detaylara girmeden, genel bir çerçeve şekliyle ortaya konmaya çalışılmıştır.

Türkiye'nin, Rekabet Kurulu'nun faaliyete geçmesinden bu yana geçen, yaklaşık dört yıllık rekabet politikası deneyimine, kapsamlı başka çalışmaların konusu olduğu düşünülerek değinilmemiştir. Ancak, çalışmanın başından sonuna kadar, gelişmekte olan diğer ülkelerde tartışılan rekabet politikası uygulama ve tartışmalarını, benzer tartışmaların Türkiye'de yaşandığı veya yaşanabileceği düşüncesiyle, Türkiye'ye aktarma kaygısı taşınmaktadır.

Birinci bölümde, rekabetin teorik boyutu ele alınmaktadır. Rekabetin esas olarak iktisadi bir kavram olması ve iktisat düşüncesinde rekabet tanımlarının değişmesiyle politika uygulamasının da değiştiği gözlemlenerek, literatürde "rekabet" kavramına yüklenen anlamlar, farklı okulların görüşleri çerçevesinde ele alınacaktır. Bölümün sonunda yine teorik ve çok kısa bir şekilde, rekabetten beklenen faydalar değerlendirilecektir.

İkinci bölümde ise, rekabet politikasının, ülkelerin şartlarına göre ve zaman içinde değişebileceğini gösterdiği düşüncesiyle, uygulama tarihi ele alınacaktır. Değerlendirmeye, rekabet kanununun ilk olarak kabul edildiği ABD ve Kanada ile başlanılacak, ülkemizin de model olarak benimsediği Avrupa Birliği ile devam edilecek ve son olarak uygulamada dikkat çekici farklılık gösteren Japonya'ya yer verilecektir.

Üçüncü bölüm, rekabet politikasının genel çerçevesinin çizildiği bölüm olacaktır. Rekabet politikası hedefleri ülkelerdeki farklılıklarıyla ele alınırken, politika araçları da genel anlamıyla verilmeye çalışılacaktır. Bölümün sonunda, özellikle gelişmekte olan ülkelerde tartışılan, rekabet politikası ile kalkınma, liberal dış ticaret, özelleştirme ve doğrudan yabancı yatırımı politikaları arasındaki ilişkiler irdelenecektir.

Dördüncü bölüme, gelişmekte olan ülkelerdeki rekabet politikası uygulama sorunlarının ele alınmasıyla başlanacak ve bu sorunlarla mücadele adına bu ülkelerde geliştirilen muhtemel çözüm önerileri sıralanmaya çalışılacaktır.

Beşinci bölüm Türkiye Deneyimi başlığı taşıyacak ve bu bölümde rekabet hukukunun Türkiye için gerekliliği ve tarihsel süreci değerlendirildikten sonra, Kanun'un temel özellikleri ve rekabet politikasını oluşturan amaç ve kapsamı ele alınacaktır.

BÖLÜM 1

REKABETİN TEORİK BOYUTU

Günümüzde ülkelerin büyük bir kısmı kaynak dağılımını piyasa mekanizması aracılığı ile gerçekleştirmektedir. Temelini *rekabet* kavramının oluşturduğu piyasa mekanizmasının tercih edilme sebebinin ve çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ele alınacak olan *rekabet politikasının* daha iyi anlaşılması için rekabetin teorik alt yapısının bilinmesi gerekmektedir.

1.1. İKTİSAT LİTERATÜRÜNDE REKABET KAVRAMI

Rekabet kavramı iktisat düşüncesinde her zaman merkezi bir öneme sahip olmuştur. Adam Smith'den bu yana iktisatçılar, rekabeti ekonomik yaşamın düzenleyicisi olarak görmüşlerdir. Öyle ki, bu önemi dile getiren John Stuart Mill'in "*Politik iktisat, ancak rekabet ilkesi vasıtasıyla, bilim karakteri iddiasına sahip olabilir*" ifadesi dikkat çekicidir (Vickers 1995, 1).

İktisat kuramının temel taşlarından biri olan ve birçok iktisadi teorinin özünü oluşturan rekabet kavramının tanımlanması üzerinde iktisatçılar kesin bir fikir birliğine varamamışlardır. Adam Smith gibi birçok klasik iktisatçı için rekabet kavramı o kadar belirgindir ki, onun mantıksal özünün araştırılması gereksiz görülmüş ve analiz edilmemiştir. Klasik iktisatçıların çalışmalarında dinamik bir yapıyı tanımlayan rekabet kavramı, zaman içerisinde anlamsal bir değişime uğramış ve neoklasik iktisadi analiz içerisinde tam rekabet modelleri ile statik bir denge durumunu ifade eder hale gelmiştir (Tokatlıoğlu 1999, 5). Yani piyasaları dengeye ulaştıran dinamik bir süreç yerine, dengeye ulaştıktan sonra dengeyi koruyan durgun bir durumun parçasıdır. Rekabeti kapitalist evrim sürecinin itici gücü olarak ele alan ve "yaratıcı yıkım" olarak adlandıran Schumpeter'in görüşünün yanı sıra; rekabeti piyasadaki öğrenmeyi amaçlayan, rasyonel davranmaya zorlayan bir keşif süreci olarak yansıtan Avusturya okulu teorisyenleri ile, işleyebilir rekabet kavramı ve yarışmacı piyasalar teorisi ele alınacak olursa, rekabet kavramı, iktisadi analizlerin olmazsa olmaz koşulunu oluşturmasına rağmen, her analizde farklı bir boyutu öne çıkarılmıştır.

Bu bölümde rekabet politikalarının daha iyi anlaşılabilmesi için, iktisat literatüründe rekabet kavramına yüklenen anlamlar ele alınmaya çalışılacaktır.

1.1.1. Klasik Görüş

Klasik iktisatçılar, rekabet kavramı üzerinde durmamış ancak varlığı sezgi yolu ile algılanan bir kavram olarak ele almışlardır (Stigler 1987, 234). Bu varsayımla ortak değerlendirmeleri oldukça fazla olan Smith, Ricardo ve Marx'ın görüşleri çerçevesinde rekabet kavramının klasik modelini şekillendirmek mümkündür (Tokathoğlu 1999, 9).

Adam Smith, rekabet kavramını, üretilebilecek veya tüketilebilecek mal miktarının sınırlı olmasından dolayı, alıcılar veya satıcılar arasındaki bir yarış olarak görmektedir. Bu yarışma fiyatları arz ve talep dengesine ulaştıracak ve her değişen duruma göre tekrarlanacaktır. Bu tanımdaki rekabet için zorunlu unsur olarak kişisel özgürlük gösterilmiş ayrıca rakiplerin sayılarının da dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir (Vickers 1995, 5). Üreticiler, rakiplerinden daha çok ve daha ucuza satarak daha fazla kâr elde etmeye çalışırken, alıcılar da, taleplerini daha ucuza karşılamanın mücadelesini vereceklerdir. Bu yönüyle, "... özgür ve genel rekabet, herkesin kendini diğerlerinden korumak için başvuracağı bir güç" olacaktır. Smith rekabeti bir "durum" olarak ele almaktan ziyade, dengeye ulaştıran dinamik bir süreç olarak ele almıştır. Bu dinamik anlayışa göre, daha düşük fiyatla daha çok satma yarışı, sonuçta talebi artıracaktır. Artan talep ve rekabet, üretimi kamçılayarak pazarın büyümesine yol açacak ve pazar büyümesi, yeni teknolojilerin doğmasını sağlayan işbölümüne katkıda bulunacaktır. Üretken sermayenin kârlı sektörlerle doğru akması bir yandan üretim ve istihdamı artırırken, diğer yandan endüstriler arası kâr oranları eşitlenecektir. Görüldüğü üzere, rekabet aktif bir unsur olarak, doğal fiyatlar ile piyasa fiyatlarını eşitleyip denge yaratıcı bir işlev görürken, aynı zamanda dinamik bir unsur olarak, işbölümü ve teknolojik değişim ile bu dengeden uzaklaşmayı ve yeni bir dengeye doğru hareket etmeyi sağlamaktadır (Tokathoğlu 1999, 10-11).

Ricardo ise, rekabet kavramını genelde rant teorisini açıklamak için, Smith'in değerlendirdiği gibi, dinamik bir süreç olarak ele almaktadır. Ricardo'ya göre, "...eğer malların miktarını artıracak başka bir yol yoksa ve eğer rekabet sadece alıcılar arasında gerçekleşiyorsa, malın fiyatı monopol fiyatı olacaktır." (Tokathoğlu 1999, 12).

Marx'ın rekabet kavramı dört temel üzerinde ele alınmaktadır. Öncelikle rekabet, tarihsel bir role sahiptir. İkinci olarak, türetilmiş bir kavram olarak rekabet, malların daha ucuza üretilmesi savaşıdır. Üçüncü olarak, rekabet sadece dengeye getiren güç değil, aynı zamanda dengesizlik, kaynakların optimal olmayan bölüşümünü yaratan bir süreç olarak da değerlendirilmektedir. Son

olarak, üretim fiyatları, piyasa fiyatları için bir çekim merkezi oluşturacak, ancak bu nihai denge durumunu yansıtmayacak olup, doğal fiyatların yarattığı çekim merkezi hareketli olacaktır. Bu temeller üzerinde oluşturulan rekabet kavramı, üretim fiyatlarının, teknik değişimin ve düşen kâr oranlarının şekillenmesinde önemli bir analiz aracı olarak görülmektedir (Tokathoğlu 1999, 13-14).

1.1.2. Neoklasik Görüş

Klasik görüş tarafından, dengeye ulaşmak için bir araç yani piyasa süreci olan rekabet kavramı neoklasikler tarafından “*piyasa yapısı*” olarak ele alınmıştır (Çapoğlu 1991, 33). Böylece klasik iktisatta dinamik bir süreç olarak dengeye ulaştırılan rekabet kavramı, neo-klasik analizde, denge sağlandığında, dengenin nerede olması gerektiğini gösteren ve dengeden uzaklaşmayı engelleyen statik durumları ifade etmektedir. Bu yönüyle artık iktisat bilimi, ekonomik fenomenlerin ne olduklarını değil, ne olması gerektiğinin analizine yönelmiştir. Çünkü neoklasik iktisat, denge durumunu ele alırken, bir zorunluluk sonucu aslında gerçek ekonomik hayatta hiç rastlanmayan bir piyasa olan “*tam rekabet*” piyasalarını, analiz aracı olarak üretmiştir (Tokathoğlu 1999, 15).

Tam rekabet piyasası, çok sayıda alıcının ve satıcının bulunduğu, ilgili herkesin piyasa hakkında bilgi sahibi olduğu, piyasa giriş ve çıkışlarının serbestçe yapılabildiği, bölünebilen ve homojen bir malın yer aldığı varsayımları ile tanımlanmaktadır. Bu anlayışa göre, eğer firmalar sonsuz esneklikte bir talep eğrisi ile karşı karşıya iseler, tam rekabetin varlığı söz konusudur. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, rekabetin analitik işlevinin fiyatları marjinal maliyetler düzeyine indirmesidir. Ancak, maliyetlerin düzeyi hiçbir zaman açıklanmamaktadır.

Rekabetin, klasik iktisattaki fiyatı belirleme işlevi, neoklasik iktisatta kaybolmuştur. Neoklasik anlayışta, firmalar piyasa fiyatını etkileyememekle birlikte, piyasa fiyatını veri olarak aldıklarından neoklasik tam rekabet piyasasında kuramsal olarak rekabetin bulunmadığı söylenebilir. Zira, tam rekabet varsayımlarının olduğu bir piyasada;

- 1- Fiyat tek olduğu için fiyat rekabeti,
- 2- Mallar homojen olduğu için kalite (mal farklılaştırılması) rekabeti,
- 3- Olup bitenden herkes haberdar olabildiği için, reklam yoluyla rekabetin oluşması mümkün değildir (Çetintaş 2000, 25).

1.1.3. Schumpeteryan Rekabet

Schumpeter, kapitalizmin asli unsuru olarak *yaratıcı yıkım* (creative destruction)’ın dinamik sürecini göstermiştir. Bu süreçte rekabetin itici gücünü büyük firmalar oluşturmakta; gelişmenin itici gücünü ise yeni üretim teknikleri,

ulaştırmada sağlanan yenilikler, yeni pazarların keşfi, yeni tüketiciler, yeni pazarların keşfi, yeni tüketici tercihlerini oluşturma, yeni organizasyonlar, yeni ürünlerin gelişmesini sağlayan teknik değişimler oluşturmaktadır.

Schumpeter'in rekabetin itici gücünü oluşturacak büyük ölçekli firmalardan kastı, sermaye birikimini sağlamış ve araştırma-geliştirme faaliyetlerine finansman ayırabilecek, teknolojik değişimleri hemen üretim sürecine dahil edebilecek firmalardır. Bu büyük firmalar, kâr elde edebilmek için, yukarıda anılan faaliyetlere önem vereceklerdir (Tokatlıoğlu 1999, 20-21).

Rekabet, dinamik bir evrim süreci olarak, birbirlerine rakip girişimcileri, sürekli değişen dünya şartlarında yeni kâr fırsatları bulmaya zorlayacaktır. Başarılı *ürün buluşları* yapan girişimciler, yeni pazarlar yaratacak ve zamanla bu pazarlara hakim olacaklardır. Başarılı *süreç keşifleri* ise, girişimcilerin daha az verimle çalışan rakiplerine üstünlük sağlamaları ve zamanla bu pazarlara hakim olmalarıyla neticelenecektir. Fakat değişen pazar koşulları ve diğer girişimcilerin de benzer şekilde davranabilecek olmaları, yasal giriş engellerinin olmaması durumunda, hakim durumdaki bu firmaların her zaman rekabet baskısı ile karşılaşacak olmalarının garantisi olacaktır. Başarılı girişimcilerin kârı, statik analizdeki verimsizliğinden değil, bu girişimcilerin değişen pazar koşullarına iyi cevap verebilmelerinden kaynaklanmaktadır (Singleton 1997, 2).

Rekabetin evrim süreci, rakip firmalardan birinin aşırı kâr elde etmeye çalışması ile başlamakta, bu da ancak yeni üretim süreçleri sayesinde olmaktadır. Ancak bu aşırı kârlar kısa sürelidir, zira diğer rakiplerin de bu süreci taklit ederek piyasaya girmeleri aşırı kârları ortadan kaldırmaktadır. Bu sürecin kısa olması da firmaları sürekli olarak yeni ürün veya üretim süreci yaratmaya zorlamaktadır.

1.1.4. Avusturya Okulu

Avusturya Okulu, rekabeti bir piyasa yapısı olarak gören ve statik olarak analiz eden modern neoklasik teoriyi en çok eleştiren yaklaşımlardan biridir. Bu yaklaşımı savunanlar arasında Carl Menger, Ludvig von Mises ve Friederick Hayek gibi iktisatçılar vardır. Avusturya Okulu özellikle 1980'li yıllarda serbest piyasa ekonomisinin yeniden gündeme gelmesiyle tekrar gözde olmuştur. Aralarında farklılık olmasına rağmen, Avusturya okulu mensupları temelde bireyciliği, insanların bilgilerinin tam olmayacağını, ekonomik süreçlerin karmaşıklığını vurgulayarak devlet müdahalesine karşı serbest piyasanın üstünlüğünü savunmaktadırlar. Herkesin her konuda tam bilgili olmasının mümkün olmayacağını ve bilginin ancak rekabet sürecinde elde edilebileceğini belirterek böyle bir varsayımda bulunmanın da zaten rekabet kavramını anlamsızlaştıracaklarını ileri sürmektedirler (Çetintaş 2000, 26). Bu noktada Hayek (1997, 103)'in ifadeleri konuyu özetlemektedir:

“Gerçek mesele, yüzbinlerce insan arasına dağılmış, fakat bütünüyle kimseye verilmemiş bilgi, beceriler ve bilgi edinme fırsatlarının optimum kullanımına en iyi şekilde nasıl yardımcı olabileceğimizdir. Rekabet insanların bilgiyi edindiği ve birbirlerine ilettikleri bir süreç olarak görülmelidir; onu, sanki bütün bu bilgi başlangıçta herhangi bir kişi tarafından elde edilebilirmiş gibi değerlendirmek, (rekabeti) hiç anlamamaktır”.

Avusturya Okulu'nun neoklasik iktisatçılardan ayrıldığı bir diğer konu da tekellere olan bakış açısıdır. Hayek'e göre, bazen bir tekelin ortaya çıkışı da rekabetin sonucu olabilmektedir. Rekabet sürecinde en iyisini yapan bir firma tekel konumuna ulaştı ise, bu konumunu kaybetmemek için devamlı olarak önceki rakiplerinden daha etkin olma durumundadır. Her ne kadar sadece bir tekel eliyle yürütüldüğü için üretimin daha etkin olması mümkün değilse de, üretim genellikle özel bir sebepten dolayı mevcut diğer girişimlerden daha etkin olan tek bir girişim tarafından daha verimli bir şekilde yürütülecektir. Zaten rekabetten beklenen de, bir üreticinin başka bir üreticinin yapabileceğinden daha düşük maliyetle ve fiyatla üretmesidir (Hayek 1997, 111).

Öte yandan, önemli olan, arzu edilen duruma ne kadar yaklaşıldığı değil, etkinliğin önceki seviyesinden ne kadar yukarıya çıkarılabildiğidir. Bu yönüyle rekabet, başarının en tekil güdülerinden birini sağlar; ancak zorunlu olarak her bireyin yapabileceği kadar iyisini yaptığını söylemez¹. Böylece, neoklasik iktisadın temel taşlarından olan tam rekabet kavramı Hayek'te etkin olma özelliğini yitirmektedir. Rekabet, bilimdeki deney gibi, her şeyden önce bir keşif yöntemidir. Dolayısıyla, keşfedilecek olguların zaten bilindiği varsayımından hareket eden hiçbir teori onu layığı ile ifade edemez (Tokathoğlu 1999, 22).

Özetle, rekabetin varlığı için rekabet özgürlüğü yeterli bir önkoşul oluşturmakta, piyasada rekabetin aksadığı durumların geçici olduğu varsayılarak sistematik müdahaleye gerek olmadığı savunulmaktadır. Önemli olan, rekabet özgürlüğünün varlığı ve bunun korunmasıdır.

1.1.5. Endüstriyel Organizasyon Teorisi

Eksik ve aksak piyasa dengelerine ilişkin analizler tam rekabet yaklaşımına olan güveni sarsınca, John Maurice Clark tam rekabet kavramının getirdiği sınırlamaları aşmak amacıyla, hiç var olmadığı gibi belki de hiç var olmayacak olan tam rekabet² yerine işleyebilir rekabet³ (workable competition)

---

¹ Tıpkı, yarışmalarda, sınavlarda olduğu gibi, rekabet piyasada da kimin en iyi olduğunu göstermektedir.

² Bu konuda, Nobel İktisat ödülü sahibi Amerikalı İktisatçı Paul Anthony Samuelson'un ünlü bir sözü vardır: “Tam rekabet, insan aklının bulabildiği en mükemmel kaynak dağıtım mekanizmasıdır. Tek sakıncası hiçbir yerde görülmemiş olmasıdır.” (Ersel 2000, 30)

kavramını ikame etmiştir. Bu ikame sürecinde özellikle kamu politikası amaçları güdülmüştür (Çapoğlu 1991, 38). Clark işleyebilir rekabeti, rekabetin gerçekleşebilir, aynı zamanda istenilir olan şekilleri olarak tanımlamıştır. Bu kavram birçok iktisatçı tarafından geliştirilmeye çalışılmış, yenilikçi ve dinamik bir süreç olarak ele alınan işleyebilir rekabet kavramı daha sonra etkin rekabet (effective competition) olarak adlandırılmıştır (Türkkan 2001, 73).

Endüstriyel organizasyon teorisi özellikle üç değişken üzerinde yoğunlaşmakta ve rekabeti bu üç değişken yardımıyla araştırma konusu yapmaktadır (Çetintaş 2000, 28-29):

- 1- Piyasa yapılarının rekabete uygunluğunu test eden piyasa yapısı testi
- 2- Davranışların rekabete uygunluğunu test eden piyasa davranışları testi
- 3- Sonuçların rekabete uygunluğunu test eden piyasa sonuçları testi.

Özetle, bu teoriye göre firmanın pazardaki başarısı, firmanın rekabet ettiği yapıyı, davranışı ve performansını ihtiva eden endüstri çevresinin özelliğine dayanmaktadır.

1.1.6. Yarışmacı Piyasa Teorisi

Klasik yaklaşımın, eksik rekabet teorileri karşısında yeniden güçlenmesiyle özellikle 1980'lerde ortaya atılan yarışmacı piyasa (contestable markets) modeli, Adam Smith'in çok sayıda küçük ve güçsüz aktörler dünyasının "görünmez el"inin, az sayıda büyük firmanın olduğu günümüz dünyasında da geçerli olduğunu iddia etmektedir. Günümüz piyasa yapılarından tek el ve oligopol de görünmez elin ortaya çıkardığı sonuçtur. Zira, eksik rekabet teorilerinin iddia ettiğinin aksine, piyasalardaki potansiyel rekabet, iktisadi gücü ortadan kaldıracığı için, az sayıda firmanın bulunduğu piyasalarda dahi iktisadi güç yoktur, olamaz. Bu nedenle, piyasada gözlemlenen yapı, biçim olarak en etkin ve doğal piyasa yapılarıdır (Çetintaş 2000, 29).

Bu teoriye göre, piyasaya giriş ve çıkışlar serbest olduğu süreçte, piyasada tek bir firma dahi olsa fiyat-maliyet ilişkisi bozulamaz. Çünkü, hiç bir firmanın, güçlü bir potansiyel rekabet baskısı altında fiyatları maliyetlerden koparma gücü yoktur. Tekel veya oligopol olan firmalar en etkin firmalardır; zira öyle olmasalardı varlıklarını sürdüremezlerdi. Bu nedenle, firmaların büyüklükleri ya da sahip oldukları pazar güçleri herhangi bir olumsuzluk kaynağı değildir (Katırcıoğlu 1996, 3).

---

³ İşleyebilir rekabet yerine bazı kaynaklarda fonksiyonel rekabet kavramı da kullanılabilir. (Bakınız (Çetintaş 2000, 28))

1.2. REKABETTEN BEKLENEN FAYDALAR

Önceki bölümde ele alındığı üzere, iktisat teorisinde rekabet kavramı üzerinde kesin bir görüş birliğine varılamamış olmakla birlikte, günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin önemli bir kısmı, iktisadi kaynakların dağılımını büyük ölçüde rekabetin egemen olduğu piyasa mekanizması aracılığı ile gerçekleştirmektedir. Piyasa mekanizmasının kaynak dağılımını mümkün olan en yüksek toplumsal refaha ulaşacak biçimde yapması, piyasada etkin rekabet koşullarının olup olmamasına bağlıdır (Atiyas 2000, 25). Etkin rekabetin var olduğu piyasaların özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür (WTO 1999, 7):

- i- Minimum bir ekonomik gelişme seviyesi, kalite ve rekabet kültürü
- ii- Karteller, anlaşmalar, uyumlu eylemler ve hakim durumun kötüye kullanılması da dahil rekabeti bozucu uygulamaların ve piyasa yapılarının kontrolü,
- iii- Piyasaya giriş ve çıkışın serbest olması
- iv- Devletin ekonomik ajanlar arasında tarafsızlığı
- v- Fiyatın piyasada oluşması
- vi- Belirli derecede akışkanlığı garanti eden tarafsızlık ve saydamlık
- vii- Sürekli gelişmeyi amaçlayan ve geniş çaplı düzenleyici mekanizmalar

Her ne kadar rekabetin faydalarını ölçmek zor olsa da, genel olarak, beklenen faydaları ekonomik, sosyal ve siyasal olmak üzere üç başlık altında toplamak mümkündür:

Rekabetten beklenen faydalar temel olarak ekonomiktir. Zira rekabet, piyasa aktörlerini etkin olmaya zorlayarak piyasaların ekonomik verimliliğe ulaşmasını sağlar. Ekonomik açıdan beklenen faydalar, üretimde ve kaynak dağılımında verimlilik ve teknolojik gelişme başlıkları altında incelenmektedir.

Rekabet, teşebbüslerin piyasada tutunmaları veya daha fazla kâr ve pazar payı elde etmeleri için, onları daha az kaynak kullanarak daha ucuza üretmeye zorlar. Böylece maliyet avantajı sağlayan teşebbüsler, rakiplerin baskılarına karşılık verebileceklerdir. Rekabetin var olduğu piyasalarda, teşebbüsler açısından rasyonel davranış ve hatta zorunluluk, üretimde verimliliğin sağlanmasıdır. Bu baskının olmadığı tekellerde, tekellerde teşebbüs üretimde verimliliğe gitmekten ziyade, aynı kârı keyfi fiyat tespit ederek elde edebilecektir.

Günümüzde rekabetin en önemli faydalarından biri olarak kaynak dağılımında verimliliği sağlaması gösterilmektedir. Zira hammadde, işgücü ve sermaye gibi ekonomik kaynakların sınırlı olduğu toplumlarda, belirli bir malın ne kadar üretileceği ve toplumsal değerlerin ne şekilde tahsis edileceğini ifade eden kaynak dağılımında verimlilik, kaynakların toplum tarafından etkin kullanılması açısından önem arz etmektedir. Teorik olarak, kaynak dağılımında

verimlilik fiyatın marjinal maliyete eşit olması ile mümkündür. Fiyatların marjinal maliyetlere doğru itilme süreci de rekabetin varlığı ile sağlanacaktır.

Teşebbüslerin, piyasada faaliyetlerine devam edebilmelerinin şartı olan maliyetlerini düşürmelerinin bir diğer yolu ise yeni üretim teknikleri bularak, bunları rakiplerinden daha önce uygulayabilmektir. Rekabet avantajı sağlamak isteyen teşebbüsler, araştırma ve geliştirme faaliyetine ağırlık vermek suretiyle teknolojik gelişmeyi sağlayacaklardır. Anılan gelişme, sadece yeni bir üretim tekniğini değil, yeni bir ürün, örgütlenme veya hizmet şeklini de ifade eder. Rekabetin sağladığı teknolojik gelişmenin zincirleme etkisi dolayısıyla toplumsal refaha katkısı büyüktür.

Rekabetin sosyal faydaları, yukarıda anılan ekonomik faydaların gerçekleşmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Ekonomik verimlilikle gerçekleşecek olan düşük maliyet, yüksek üretim ve düşük fiyat sayesinde toplumsal refah artacak, aşırı kârın engellenmesi sayesinde de tüketiciler korunacaktır. Ayrıca, rekabetin varlığıyla ekonomik gücün tek bir elde toplanması engellenecek ve bu gücün toplumda yaygınlaşması sağlanacak ve teşvik edilecektir. Rekabetin, sosyal bakımdan bir diğer faydası ise, seçme ve fırsat özgürlüğünü sağlamasıdır. Zira, rekabetin kısıtlandığı piyasalarda tüketicilerin seçme özgürlükleri de fiilen kısıtlanırken, giriş engellerinin var olduğu piyasaya girmek isteyen teşebbüslerin de fırsat özgürlükleri kısıtlanmış olacaktır.

Son olarak siyasal açıdan beklenen faydalar ele alınacak olursa, açık ve rekabete dayalı sistemler genellikle demokrasinin doğal bir sonucu olarak görülür. Bu nedenle rekabete dayalı piyasa mekanizması, siyasi bakımdan demokrasilerin temeli ve güvencesidir (Jorde ve Teece 1997, 290). Bunun tersini söylemek de aynı derecede mümkündür. Ekonomide tekelleşme veya rekabetin ortadan kalkması, iktisadi çok sesliliğin sonu anlamına gelir. Ekonomik monopoller bir kez oluştuktan sonra, siyasi iktidar elde etmekte zorlanmazlar; dolayısıyla ekonomik çokseslilik, siyasi çok sesliliğin adeta olmaz olmaz koşuludur.

BÖLÜM 2

REKABET POLİTİKASI UYGULAMALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Toplumsal hayatın gelişmesine paralel olarak, iktisadi hayatta rekabetin önemi giderek artmış ve eski çağlardan itibaren kanun koyucular rekabeti doğrudan veya dolaylı olarak ele alan düzenlemeler yapmışlardır⁴. Ancak modern anlamda rekabet mevzuatı düzenlemesi ilk olarak ABD’de yapılmıştır. Rekabet mevzuatıyla yakın geçmişte tanışan ülkelerin, uygulamalarında kıyaslama yapabilmeleri açısından, anılan mevzuatın uygulama tarihini incelemeleri gerekmektedir. Zira, mevzuatın uygulanması, ülkelerin yapılarına, gelişmişlik seviyelerine, kültürlerine ve diğer birçok faktöre göre değişebilmektedir. Bu nedenle bu bölümde, ABD, Kanada, Avrupa Birliği ve Japonya örnekleri rekabet politikasının uygulama tarihi bağlamında ele alınacaktır.

2.1. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

19’uncu yüzyılın ikinci yarısında, ABD ekonomisinin faaliyet alanı ulusal sınırları idi. Batıya doğru genişleme, öncelikle demiryollarının, sonrasında iletişim sistemlerinin kalkınmasına önayak olmuş ve bu gelişmeler bölgeler arası ticaretin artmasını sağlamıştır. Bunlar ve sermaye piyasasında yaşanan gelişmeler ve diğer yenilikler, firmaların mevcut pazarlarını genişletmelerine sebep olmuş ve kısa sürede büyüyen firmalar ABD ekonomisinin büyük gücü haline gelmişlerdir⁵.

Bu dönemde özellikle endüstriyel ürünler ve taşımacılık alanında ortaya çıkan ve rekabeti sınırlandıran ya da tümüyle ortadan kaldıran tröstlerin neden olduğu yoğunlaşma ve tekelleşme karşısında, bu durumdan doğrudan etkilenen

---

⁴ Eski çağlarda rekabet düzenlemesine dair bilgiler için bakınız Akıncı (2001, 32-34) ve Ilıcak (2001, 3-8).

⁵ 19’uncu yüzyılda ABD’nin iktisadi, sosyal, hukuki ve düşünsel yapısı detayları için bakınız Ilıcak (2001, 9-23)

çiftçiler, öncelikle demiryolu taşımacılığında ve genel olarak tüm tekellerin bir şekilde denetlenmesini sağlayacak düzenlemelerin acilen yapılması için örgütlenmiş ve baskı grupları oluşturmuşlardır. Bu baskı gruplarının da etkisiyle, Sherman Antitröst Yasası (Sherman Antitrust Act) 1890 yılında yürürlüğe girmiştir⁶ (Öz 2000, 25).

Yasa tasarısını hazırlayan komisyonda yer alan Senatör Sherman'ın "Eğer birleşmelerin yoğunlaşmış gücü bir tek adamda toplanırsa, bir kral kadar ayrıcalıklı olur ve bu durum bizim devlet biçimimize aykırıdır...Eğer yanlış bir şey varsa o da bu durumdur. Bir politik güç olarak krala tahammül edemiyorsak üretimin, ulaştırmanın ve yaşam için gerekli herhangi bir şeyin satışı için de bir krala tahammül etmemeliyiz. Bir imparatora boyun eğmiyorsak rekabeti engelleyecek ve herhangi bir malın fiyatını belirleyecek bir ticari diktatöre de boyun eğmemeliyiz." (Ilıcak 2001, 41) sözleriyle Kongre'ye sunulan Kanun, o günden bu yana iktisadi hayatın Magna Carta'sı olarak nitelendirilmektedir.

Sherman Kanunu'nun ilk iki maddesi, aşağıda belirtilen şu hükümleri içermektedir⁷:

"Madde 1: Federe devletlerarası (eyaletler arası) ya da ABD ile başka devletlerarası ticareti ve rekabeti sınırlar nitelikte olan, her türlü sözleşme, gizli anlaşma, tröst veya benzeri davranışlar hukuka aykırıdır."

Madde 2: Federe devletlerarası (eyaletler arası) ya da ABD ile başka devletlerarası ticaretin bir alanında tekelleşen, tekelleşmeye teşebbüs eden ya da tekelleşmek için başkalarıyla sözleşme ya da gizli anlaşma yapan herkes cürüm işlemiş sayılır."

Sherman Kanunu esas itibarıyla genel hukuk prensiplerinin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Zaten Senatör Sherman'ın kendisi de, Kanun hakkında "yeni bir hukuk prensibi va'z etmemekte, belki içtihat hukukunun eski ve çok iyi bilinen prensiplerini uygulamaktadır" demiştir. Ancak kanunun kabul edilmesiyle birlikte, yürütülmesi devletin olduğu gibi, özel kişilerin de konusu olmuştur. Devlete rekabeti bozucu davranışlara karşı müdahalede bulunma sorumluluğu ve görevi verilirken, bu sorumluluk, bu tür davranışlar neticesinde zarar görmeleri ve konunun mahkemeye götürülmesi dolayısıyla davacılar tarafından da paylaşılmaktadır. Bu tür girişimlerin cesaretlendirilmesi için de, davaların olumlu neticelenmesi halinde, Kanun, zararın üç katı ödül va'z etmiştir (Trebilcock 1998, 90).

İktisatçıların Kanun'a karşı tepkisi neredeyse tamamen olumsuz olmuştur. Yakın zamanda ortaya çıkan *Chicago Okulu* gibi, o zamanın

---

⁶ Dr. Ateş Akıncı: "ABD'de rekabet hukukunun hazırlanması 110 sene almış. Anti-monopol yasa tasarıları 1790'larda Jefferson zamanında, Kanun'un geçmesi 1890. 110 sene monopoller rekabet hukukunun kabul edilmesine karşı çıkmışlar." (İSO 1993, 71)

⁷ Kanun maddelerinin tercümesi Öz (2000, 26)'den alınmıştır.

iktisatçıları da, bu tür kısıtlamaların, ölçek ekonomisini yok edeceğine inanmışlardır. Chicago Trust Conference⁸ adlı iktisatçıların önemli bir toplantısında, Sherman Kanunu'nun engellemeye çalıştığı yüksek yoğunlaşma oranlarının “doğal endüstriyel devrim” (Darwin teorisinin bir parçası olan doğal ekonomi evrimi) ve etkin olmanın neticesi olarak ortaya çıktığı konusunda fikir birliğine varmışlardır.

Sherman Kanunu'nun uygulanmasına dair herhangi bir hevesin olmamasına rağmen, ilk yıllarında önemli gelişmeler olmuştur. Örneğin, 1897 yılında United States v. Joint Traffic Association ([1897] 171 US 505) davasında, ABD Yüksek Yargısı, fiyat tespiti gibi bazı yatay anlaşmaların *per se* (yalnız başına) *illegal* olduğunu, mahkemelerin uzun uzadıya *rule of reason* (makul, hoşgörülebilir olma) soruşturması yapmadan karar verebileceğine hükmetmiştir. Dr. Miles Medical Co. v. John D. Park&Sons Co. ([1911] 220 US 373) davasında Yüksek Mahkeme, yeniden satış fiyatının tespitini *per se illegal* bulduğu kararıyla, bu sıkı uygulamayı bazı dikey anlaşmalara uygulayarak genişletmiştir. Daha sonra, bağlı satış ve bazı münhasır dağıtım anlaşmaları gibi dikey anlaşmaların da *per se illegal* olduğuna hükmetmiştir (Trebilcock 1998, 90-91).

Bu dönemdeki en dikkat çekici davalardan biri de Standard Oil Co. v. United States ([1911] 221 US 1) davasıdır. Devletin sanayi devlerine karşı yürüttüğü mücadeleye örnek olan bu davada, Yüksek Mahkeme, hakim durumdaki firma davranışını ele almış ve dört önemli iz bırakmıştır. Bunlardan birincisi, rafineri ürünleri pazarındaki Standard Oil'in % 90'lık pazar payının, tekel olduğunun göstergesi olarak kabul edilmesidir. İkincisi, Mahkeme, *rule of reason* analizini, antitröst davalarında temel yöntem olarak yerleştirmiştir. Üçüncü olarak, bazı davranışlar artık tasnif edilmeye başlanmıştır. Örneğin, Standard Oil'in seçici olması, maliyetin altında fiyat kırması ve kanunsuz bir şekilde rakiplerini satın alması, firmanın hakim durumunu yaratan ve sürdüren davranışlar olarak kabul edilmiştir. Son olarak, Standard Oil'in hiç tahmin etmediği bir şekilde, Mahkeme bu firmayı 34 parçaya bölmüştür (Kovacic ve Shapiro 2000, 47).

1914'te yürürlüğe giren ve Sherman Kanunu'nun tamamlayıcısı olarak düşünülen Clayton Kanunu, belli birleşmelerin, fiyat ayrımcılığının, bağlı ve münhasır anlaşmaların, ortak yönetim (örneğin rakip firmaların ortak yönetim kuruluna sahip olması) gibi önemli oranda rekabeti kısıtlayan davranışların hukuka aykırı olduğuna hükmederek rekabet politikasının alanını genişletmiştir. Aynı zamanda Federal Ticaret Komisyonu'nu kuran, Federal Ticaret Komisyon Kanunu kabul edilmiştir (Trebilcock 1998, 91). Bu yasal değişikliklerin neticesinde, rekabet uygulamasının vites büyüdüğü söylenebilir (Kovacic ve Shapiro 2000, 48).

---

⁸ 1899 yılında yapılmıştır.

Ancak iktisatçılar, serbest piyasaya müdahale eden bu uygulamalara şüpheyle yaklaşmaya devam etmişlerdir. İktisatçılar bu dönemde, yani 1890-1930 arası dönemde, tüketici menfaatinin yüksek yoğunlaşma seviyelerinde ve büyük firmalarla muhtemelen daha iyi olacağına dair teoriler geliştirmişlerdir. Sherman Kanunu'nun alanının genişletilmesinden ziyade, yasal değişikliklerle uygulaması daraltılmıştır. Örneğin, 1918 Webb-Pomerene Kanunu ihracat kartellerine, 1920 Merchant Marine Kanunu da marina sigortacılığına muafiyet tanımıştır (Trebilcock 1998, 92).

Bu dönem (1915-1936), rakipler arasındaki işbirliğine hoşgörülü yaklaşıldığı bir dönem olurken, aynı zamanda hakim durumdaki firma davranışına en uzun süre hatalı bakılan dönem olmuştur. Yüksek Mahkeme, United States v. United States Steel Corp. ([1920] 251 US 417) davasında, açık ve kesin eylem delillerini önemsememiş ve ülkenin en büyük çelik üreticisini, tekeli fiyat uygulamasında suçsuz bulmuştur. U.S. Steel'in bazı rakiplerinin, davalının, rakiplerinin kendi fiyat şemsiyesi altında büyüyeceğine engel olmayacağına dair isteğini övmesi Mahkeme'yi ikna etmiştir. Ayrıca, U. S. Steel'in 1910 larda % 80 olan pazar payının, 1920'de % 40'lara düşmesi de, Mahkeme'yi ikna eden bir diğer neden olmuş ve pazar gücünü kaybettiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca bu dönemde, pazar gücünün ölçülmesi gerektiği davalarda, Mahkeme'nin hakim durum sonucuna götürmeyen geniş ilgili pazar alması da dikkat çekicidir (Kovacic ve Shapiro 2000, 50-51).

Rekabet uygulamasının güçsüzleşmesi, Büyük Depresyon zamanında, yüksek fiyatlara sebep olan kartellerin *National Recovery Administration* tarafından cesaretlendirilmesi süreciyle devam etmiştir. Ancak kısa bir süre sonra, 1935 yılında National Industry Recovery Kanunu anayasaya aykırı bulunmuştur. Fiyat ayrımcılığını kanuna aykırı olduğunu va'z eden 1936 *Robinson-Patman Kanunu*'yla rekabet uygulamaları yeni bir sürece girmiştir (Trebilcock 1998, 92).

1930 ve 1940'lardaki çalışmaların devamı olarak, J.M. Clark tarafından "işleyebilir rekabet teorisi" (workable competition) geliştirilmiştir. Birinci bölümde ele alındığı üzere, bu teoriye göre, ürün farklılaşmasından dolayı tam rekabet piyasaları muhtemelen olmayacaktır ve mümkün olan en yüksek rekabet, rekabet politikasının kullanılmasıyla sağlanabilecektir. Bu teori neticesinde, 1950 yılında, birleşme kanunu (*Celler-Kefauver Kanunu*), Clayton Kanunu'nda mevcut olan bir takım açıkların kapatılmasıyla, daha da güçlendirilmiştir (Trebilcock 1998, 92).

"İşleyebilir rekabet" teorisi sonucunda, 1950'lerin sonunda, "yapı-davranış-performans" (structure-conduct-performance) paradigması ortaya çıkmıştır. Bu okulun kuramcılarında olan Harvardlı iktisatçı Joe Bain'e göre ölçek ekonomisi genellikle çok önemli değildir; piyasalara giriş engelleri bir hayli yüksektir ve rekabeti engelleyici davranışlar çok düşük pazar

yoğunluklarında bile başlayabilmektedir. Bain, bu çıkarımlarıyla, rekabet kanununun çok sıkı uygulanması gerektiği sonucuna varmıştır. Bu, ABD tarihinde rekabet kurallarının en cesur uygulandığı dönemin başlamasında önemli bir rol oynamıştır. 1960 ve 1970'lerde, rekabeti engelleyici davranışlar eşi görülmemiş bir şekilde takip edilmiştir. Örneğin, Brown Shoe Co. v. United States davasında ([1962] 370 US 294), ABD Yüksek Mahkemesi, ayakkabı üretim pazarında % 4,5 ve ayakkabı perakende pazarında % 2,3 paya sahip bir firma yaratacak birleşmeye engel olmuştur. Bunun gibi dikkat çeken kararların neticesinde, United States v. Von's Grocery Co. davasında muhalefeti olan Yargıç Sewart tarafından "*Bulabildiğim tek tutarlı taraf, Clayton Kanunu'nun 7 nci maddesinden açılan davalarda, kazanan tarafın hep devlet olduğudur*" ifadesi kaleme alınmıştır ([1966] 384 US 253, p.301) (Trebilcock 1998, 92).

Ancak yakın zamanda, ABD, rekabet politikası uygulamasındaki anılan trendi değiştirmiştir. Politika, ABD rekabet politikasındaki ölçekle ulaşılabilecek iktisadi etkinliğe rağmen küçük işletmelerin korunması eğilimini eleştiren *Chicago Okulu* tarafından büyük oranda etkilenmiştir. Bu okula göre, rekabet kanununun amacı etkinliği maksimize etmektir; diğer sosyal faydalar, eğer gerekliyse, başka politika enstrümanlarıyla izlenmelidir. Etkinlik eksenli bu analiz neticesinde, yoğunlaşma yaratan birleşmelerin muhtemelen daha yüksek etkinliği gerçekleştirebileceği, dikey anlaşmaların çoğu ve yatay anlaşmaların bazılarının sosyal olarak istenebilir olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır. Başkan Reagan ve Bush dönemindeki rekabet politikaları, bu iktisadi düşünceden etkilenmişler ve sonucunda yatay karteller haricinde rekabet kanunlarının uygulanması bir hayli düşmüştür⁹ (Whish 1993, 18).

---

⁹ Bu noktada, tarihi süreçte, politik ve uygulama önceliklerinin belirlenmesinde sık sık karşı karşıya gelen Chicago ve Harvard Okulu görüşlerini kısaca özetlemek gerekmektedir. **Chicago Okulu görüşleri** şu şekilde özetlenebilir (Review Group 1999, 15-16):

- 1- Rekabet Kanununda ifade edilen kamu politikasının tek hedefi iktisadi etkinliktir.
- 2- İktisadi etkinlik üretici ve tüketici surplus toplamı olarak ölçülür.
- 3- Devlet açısından tüketici refahı açısından etkinliğin bir ölçüsü, tüketicilere yansıyan fiyatlar üzerindeki etki edebilmesidir.
- 4- Piyasa faaliyetlerine uygulanan per se yasaklamalar engellenmelidir.
- 5- Piyasa faaliyetleri iktisadi etkinliğe olan etkileri açısından değerlendirilmelidir.
- 6- Pazardaki rekabet yasal kısıtlamalar olmadan muhtemelen daha güçlü olacaktır ve genellikle regüle edilmeyen pazarlar iktisadi açıdan etkin bir sonuç üretecektir.
- 7- Yasal müdahale uyumlu eylemi engelleme, giriş hürriyetini sağlama ve yoğun tekelleşmeyi engelleme ile sınırlandırılmalıdır.

Harvard Okulu görüşleri de şu şekilde sıralanabilir:

- 1- Rekabet Kanununda ifade edilen kamu politikasının, ekonomik etkinlikten ziyade daha geniş hedefleri vardır.
- 2- İdari ve yargısal müdahale politika hedefleri arasında dengeye ulaşmak adına gereklidir ki, bu müdahale ekonomik etkinliği maksimize etmeyebilir.
- 3- Per se yasaklamalar doğrudur.
- 4- Piyasalar devamlı pazar gücüne muhataptır ve pazar etkinliği karinesi yersizdir.

1990 ortalarından itibaren, antitröst kararları ve icrası yakın zamanlı analitik düşüncelerin esnekliğini yansıtmaya başlamıştır¹⁰. Son davalarda en dikkat çekici yön, firmalar arasındaki anlaşmalar ve uyumlu eylem araştırmalarında geleneksel *rule of reason* analizlerindeki karışıklığı önleme adına analitik tekniklerin kullanılmasıdır.

Devlet uyumlu eylemle mücadele adına 1990'larda oyun teorisini dikkat çekici iki yolla uygulamaya başlamıştır. Birincisi, Adalet Bakanlığı, kartel oluşumunu ifşa eden ilk kartel üyesine dokunulmazlık hakkı veren bir politika benimsemiştir¹¹. 1999 yılında, bu politika neticesinde, bir kartel üyesinden elde edilen bilgilerle, vitamin fiyatlarını tespit ettikleri için BASF ve Roche şirketlerine 750 milyon dolar ceza verilmiştir¹². İkinci olarak, devlet, koordinasyonun kendisinden ziyade, koordinasyonu kolaylaştıran davranışı da kovuşturmuştur (Kovacic ve Shapiro, 58).

Sonuç olarak, ABD rekabet politikasının yüzyılı aşan uygulaması neticesinde, farklı dönemlerde farklı görüşlerin etkisinde kaldığı söylenebilir. Dolayısıyla, ABD rekabet politikasının uygulanmasına dair tartışmaların bu süreçte de devam edeceği sonucuna varılabilir.

2.2. KANADA

Kanada, 1889 yılında çıkardığı federal Anti-Combines Kanunu ile, rekabet kanununa ilk sahip olan ülkedir¹³. Sherman Kanunu'nun çıkışındaki

---

5- Piyasalara devletin müdahale etmesi diğer hedeflere olduğu kadar muhtemelen iktisadi etkinliğe ulaşılması için de gereklidir.

6- Rekabet politikası, pazar yapılarının ve firma davranışlarının pazar gücü yaratmamasını sağlamayı hedeflemelidir.

¹⁰ Kovacic ve Shapiro (2000, 58) bu döneme Post-Chicago Sentezi adını vermektedir.

¹¹ Anılan hoşgörü programı en son 1993 yılında yeniden düzenlenmiş olup, şu şekilde özetlenebilir. Henüz fark edilmemiş bir kartel hakkında kanıt sunan ilk firma otomatik olarak muhtemel bütün cezalardan muaf tutulmaktadır. Bu "kazanan hepsini alır" dinamiğiyle, başarılı bir karteli, otoritelere ilk olarak ihbar etmeyi teşvik eder. Bu programın ikinci bir özelliği ise, ihbar eden firma ilk firma olmasa dahi, anılan firma hakkında henüz fark edilmemiş başka pazarlardaki kartel davranışlarından verilecek muhtemel cezalarda önemli oranda indirime gidilir. Bu önlem, bir kartel soruşturmasının başka soruşturmalar için kanıtlar sunması adına "domino etkisi" yaratır. Bu ve benzer değişikliklerle, ABD'de ortalama ayda bir (daha öncekilerin 12 katı) af başvurusu yapılmaktadır (Evenett, Levenstein ve Suslow 2001, 15).

¹² Bu ceza 1890 yılından bu yana Sherman Kanunu'na dayanılarak verilen cezaların toplamından daha fazladır.

¹³ İnan (2000): "Tarih olarak Kanada'da rekabet yasası ABD'den bir yıl önce yürürlüğe girmişti. ABD'nin Sherman Yasasına çok benzeyen bu metin rekabet hukuku düzenlemesinde Kanada'nın öncülük ettiğini göstermez. Sherman Yasasının taslak metni 1888 yılında hazır idi ve Kongreye sunuldu. Ama kanunlaşması iki yıl aldı. Yasama süreci daha çabuk işleyen Kanada'da metin 1989'da yürürlüğe girdi."

tartışmaların benzeri ve teklif edenlerin farklı amaçları ve niyetleri Kanada için de geçerlidir (Trebilcock 1998, 93).

Kanun başlangıçta, özellikle fiyat tespiti ve pazar paylaşımı anlaşmalarını içeren yatay anlaşmalara yaptırım uygulanması şeklinde düzenlenmiştir. Bu yaptırımlar, 1910'da yapılan kanun değişikliğiyle, işlemleri nedeniyle kamu zararına sebep olan ya da olabilecek birleşmeleri ve tekelleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir. 1930'ların ortasında, Büyük Depresyon sırasında çoğu sektörde "yıkıcı rekabet" (destructive competition) sebebi olarak görülen fiyat ayrımcılığı ve yıkıcı fiyat uygulaması da, yaptırım uygulanacak davranışlar listesine eklenmiştir (Trebilcock 1998, 93).

Esasen, 1986'da çıkarılan Rekabet Kanunu'na kadar, rekabet mevzuatının başarılı bir şekilde uygulandığı veya büyük cezalar verildiği söylenemez. 1910 ile 1980 arasında, yalnızca 9 birleşme davası, karşı çıkılmak üzere masaya yatırılmış ve hiçbirine aksi bir hüküm verilmemiştir. Öte yandan, devlet bu zaman diliminde, belli sayıda fiyat tespit davalarını karara bağlamış, kimse hapis cezası ile cezalandırılmadığı gibi, verilen cezalar (ABD ile karşılaştırıldığında) düşük kalmıştır. 1990'a kadar bir davada verilen en büyük ceza 447.000 C\$'dır.

Tarihi süreçte, uygulamanın düşük seviyede kalmasının nedeni olarak, 1986 Rekabet Kanunu'na kadar, yürürlükteki mevzuatın daha çok ceza hukuku özelliği taşıması gösterilmektedir. Bu yönüyle, rekabeti azalttığı iddia edilen ve belli idari usuller neticesinde sonuçlandırılması gereken bir davranışın ispatlanması zor olarak görülmüştür (Goldman, Bodrug ve Warner 1997, 50).

Kanada'da rekabet politikası, tarihi süreçte olduğu gibi bugün de dört temel fonksiyonu yerine getirmektedir (Industry Canada 1995, 25):

- Rekabet Kanunu'nu, idari ve yargı hükümlerini içerecek şekilde yönetme ve uygulama,
- Federal veya eyalet düzenleyici kurumlar tarafından, belli pazarlarda rekabeti etkileyecek kararlar alınmadan önce müdahale etme,
- Rekabetçi piyasa sistemini etkileyecek diğer devlet politikalarının oluşturulması ve uygulanmasına dair önerilerde bulunma,
- Kanada'nın menfaatlerini ilgili uluslararası forumlarda temsil etme.

2.3. AVRUPA BİRLİĞİ

18 Nisan 1951 tarihinde, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg arasında imzalanan ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kuran Paris Antlaşması'yla başlayan süreç, anılan anlaşmanın başarıları neticesinde, Avrupa Birliği'nin kurucu anlaşması olan 27 Mart 1957 tarihli Roma Antlaşması'nın imzalanması sonucunu doğurmuştur. Roma Antlaşması ile,

yalnızca belli sektörler değil, üye ülkelerin tüm ekonomilerinin entegre olması amaçlanmıştır. Başlangıçtan beri, rekabet politikasının bu amaca ulaşmak için önemli bir araç olduğu benimsenmiştir (Trebilcock 1998, 93-94).

Roma Antlaşması'nın 2 nci maddesinde, temel amaç "üye ülkeler arasında bir ortak pazarın yaratılması" olarak belirlenmiş ve madde 3(g)'de ifadesini bulan "iç pazar dahilinde rekabetin bozulmamasını sağlayacak bir sistemin kurulması" bu amaca yönelik önemli araçlardan birisi olarak kabul edilmiştir (Müftüoğlu 2000a, 7).

Roma Antlaşması, "serbest rekabete dayalı pazar ekonomisi"ni ilke olarak kabul ederken, rekabet politikasını düzenleyen maddeleri genel olarak pazar etkinliğini, tüketicilerin ve küçük işletmelerin (hakim durumdaki firmanın veya böyle hareket edebilen kartelin ekonomik gücüne karşı) korunmasını ve tek Avrupa pazarının yaratılmasını hedeflemektedir (Craig ve De Burca 1998, 891-892).

Roma Antlaşması'nın Ortak Pazar'da rekabeti bozabilecek nitelikte olan anlaşma, karar ve uyumlu davranışların yasaklanmasına ilişkin olan 81 inci (eski 85 inci maddesi) maddesi aşağıdaki hükmü içermektedir¹⁴.

1- "1. Üye devletlerarası ticareti etkileyebilecek nitelikte ve amacı ya da etkisi ortak pazarda rekabeti önlemek, sınırlandırmak ya da bozmak olan işletmeler arası anlaşmalar, uyumlu davranışlar işletme birlikleri kararları ve özellikle;

- a- Doğrudan veya dolaylı olarak, alış veya satış fiyatının ya da diğer ticari koşulların belirlenmesi
- b- Üretimin, pazarların, teknik gelişimin veya yatırımın sınırlandırılması ya da kontrolü
- c- Pazarların veya arz koşulların paylaşımı
- d- Eşdeğer nitelikli sözleşmelerde, tarafları rekabet edebilirlikleri açısından dezavantajlı konuma getirecek şekilde farklı koşulların uygulanması
- e- Sözleşmelerin, niteliği veya ticari yaşamın gereği bu tür sözleşmelerin konusuyla ilgisi olmayan ek yükümlülüklerin kabulü şartına bağlanması, ortak pazarla bağdaşmayacağından yasaktır.

2- Bu madde gereğince yasaklanmış olan anlaşma ve kararlar kendiliğinden geçersizdir.

3- Ancak, aşağıdaki şartların gerçekleşmesi halinde, 1. fıkra hükümleri uygulanmayabilir: Söz konusu işletmeler arası anlaşma ya da anlaşmalar, işletme birliği karar veya kararları, uyumlu davranış ya da uyumlu davranışlar;

- malların üretim ya da dağıtımının gelişimine katkıda bulunmalı veya teknik ya da ekonomik gelişimi güçlendirmeli ve bu arada tüketicilerin de ortaya çıkan faydadan hakça bir pay almalarını sağlamalı, ancak;

---

¹⁴ Kanun maddelerinin tercümesi Öz (2000, 47-48)'den alınmıştır.

- söz konusu işletmeler bakımından, bu amaçlara ulaşılabilmesi için kaçınılmaz olmayan sınırlamalar öngörmemeli,
- ilgili ürün pazarının önemli bir bölümünde rekabetin ortadan kaldırılması imkanı yaratmamalıdır.”

Roma Antlaşması'nın hakim durumun kötüye kullanılmasını yasaklayan 82 nci (eski 86 ncı maddesi) maddesi aşağıdaki hükmü içermektedir:

“Üye devletlerarası ticareti engelleyebilir nitelikte olan ve ortak pazarda veya ortak pazarın önemli bir bölümünde, bir ya da birden fazla işletme tarafından hakim durumun kötüye kullanılması, ortak pazarla bağdaşmayacağından yasaktır. Söz konusu kötüye kullanma halleri özellikle aşağıdakileri içerir:

- a- doğrudan ya da dolaylı olarak haksız alış veya satış fiyatı ya da diğer ticari koşulların belirlenmesi;*
- b- üretimin, pazarların veya teknik gelişimin, tüketicinin zararına olacak şekilde sınırlandırılması;*
- c- eşdeğer nitelikli sözleşmelerde, tarafları rekabet edebilirlikleri açısından dezavantajlı konuma getirecek şekilde farklı koşullar uygulanması;*
- d- sözleşmelerin, niteliği veya ticari yaşamın gereği olarak bu tür sözleşmelerin konusu ile ilgisi olmayan ek yükümlülüklerin kabulü şartına bağlanması.”*

Bu maddeler ve bu maddelerin uygulanmasından sorumlu Rekabet Dairesi (daha öncesinde DG IV), etkinlik ve entegrasyon amacını beraber yürütmeye çalışmıştır. Anılan mevzuatın, Topluluk boyutundaki işlemler ve uygulamalar için geçerli olduğu, tamamen yerel işlem ve uygulamaların üye ülkelerin yerel rekabet kanunlarına muhatap olduğu hatırlatılmalıdır (Trebilcock 1998, 96).

Tarihsel süreç içerisinde, Avrupa Konseyi tarafından 6 Şubat 1962 tarihli 17 Sayılı Konsey Tüzüğü¹⁵’nün kabulüne kadar etkin bir rekabet politikasının uygulandığını söylemek zordur. Bu tüzük, şikayet ve anlaşmaların bildirimini gibi, 81 ve 82. maddelerin uygulanmasına dair usul kurallarını ortaya koymaktadır. Bu tüzüğün AB rekabet politikasında derin etkileri olmuştur. Bu tüzükten önce DGIV yalnızca 33 davaya bakmış ve hiçbir resmi karar vermemiştir (Goyder 1993, 46).

Daha sonra, AB rekabet kanunu yavaş yavaş şekillenmeye başlamıştır. Başlangıçta yavaşken, yıllar geçtikçe verilen kararlar artmıştır. Örneğin, Komisyon, rekabet politikasına dair ve 1961-72 yıllarını kapsayan ilk raporunu (First Report on Competition Policy), 1972 yılında çıkarmıştır. Bu rapora göre, 81 inci madde kapsamında verilen 51 dava kararının 19’u 1971 yılında verilmiştir. 82 nci madde kapsamında bakılan 3 davanın tamamı 1971 yılında karara bağlanmıştır (Trebilcock 1998, 97).

---

¹⁵ Council Regulation No. 17/62, 13 J.O. 204 (1962).

AB rekabet uygulanmasında bir diğer önemli gelişme ise blok muafiyetler alanında yaşanmıştır. Kaynakların optimum kullanımı için, belli tip anlaşmalar, rekabet incelemesinden grup olarak muaf tutulmuştur. 17 Sayılı Tüzük uyarınca yapılan bildirim yoğunluğundan kurtulmak için, 2 Mart 1965 tarihinde, Komisyon'a blok muafiyetler çıkarma yetkisi veren, 19/65 sayılı Tüzük yürürlüğe girmiştir. Komisyon bu yetkiyle birçok blok muafiyet düzenlemesi yapmıştır.

Başlangıçtaki davalar, rakipler arasındaki anlaşmalara odaklanmışken, 1970'lere kadar birleşme politikası gündeme gelmemiştir. Birleşme politikasının ilk ele alındığı dava, Continental Can C. (O.J. L7/25 (1972)) davasıdır. Bu davada Komisyon, 82 nci madde yardımıyla hakim durumu güçlendirdiği gerekçesiyle bir birleşmeye engel olmuştur. Her ne kadar Adalet Divanı anılan kararı bozsa da, 82 nci maddenin rekabeti bozucu birleşmeleri engellemekte kullanılabileceğini kabul etmiştir. Birleşme politikası hakkında başlayan tartışmalar, 1989 tarihli Birleşme Tüzüğü¹⁶'nün kabul edilmesi ile sona ermiştir (Trebilcock 1998, 97).

Son dönemlerde, AB'de rekabet hukukunun uygulamasının güçlendirilmesi için kurallar ve prosedürlerin güncelleştirilmesi üzerinde çalışılmaktadır. Bu çalışmalarda, uygulama usullerinin basitleştirilmesi, davaların analizinde daha fazla iktisadi yaklaşım ve uygulamada milli rekabet otoritelerinin ve milli mahkemelerin daha fazla katılımı hedeflenmektedir. Bu amaçla 1999 yılında yayınlanan Beyaz Kitap tartışmaya açılmış, tartışmalar neticesinde 1962'de yürürlüğe giren 17 sayılı Tüzük'ün yerini alması için, 27 Eylül 2000 tarihinde yeni tüzük teklifi yapılmıştır. Mario Monti¹⁷, bu teklifin, 1989 birleşme tüzüğü'nün yürürlüğe girmesinden bu yana, Avrupa'da rekabet alanında yapılan en temel girişimlerden biri olarak anılabileceğini belirtmektedir (Commission Report 2000, 4-5).

2.4. JAPONYA

Japonya'da İkinci Dünya Savaşı'ndan önce serbest girişim ve rekabet kavramlarının sınırlı bir şekilde anlaşılması olduğu muhakkaktır. Savaşın bitiminden sonra, Müttefik İşgal Güçleri, Ekonomik Demokratikleşme Politikası'nı (Economic Democratization Policy) uygulamaya başlamışlardır. Zaibatsu yapılarının dağıtılması ve Rekabet Kanunu'nun uygulanması bu politikanın iki parçasıdır (Matsushita 1997, 151).¹⁸ Bu süreçle birlikte Japon Rekabet Kanunu 1947 yılında yasalaşmış ve o günden bu yana politik tartışma konusu olmuştur.

---

¹⁶ Konsey Tüzüğü No. 4064/89.

¹⁷ Rekabet politikasından sorumlu AB Komisyon üyesi.

¹⁸ Bazı kaynaklarda üçüncü bir amaç olarak, yüksek pazar gücüne sahip firmaların dağıtılması da sayılmıştır (Bakınız, Odagiri (1997, 77)).

Kanunun ilk halinde, kartel oluşumu, etkileri, *de minimis* ölçüsünde olmadıkça *per se illegal* görülmüş, yeniden satış fiyatının tespiti yasaklanmıştır. Rakiplerine karşı büyük ekonomik güce sahip olan firmalar, soruşturma konusu olabilecek ve sonuçta bu firma parçalanabilecektir. Buna ilaveten, ABD'deki FTC benzeri Fair Trade Commission of Japan (FTCJ) kurulmuştur.

1950'lerden itibaren rekabet kanununun uygulanması farklı nedenlerden dolayı sıkı bir şekilde ele alınmamıştır¹⁹. 1953 yılında, kanunda değişiklik yapılarak kartellerin *per se illegal* oluşu kaldırılmış, rekabeti önemli oranda sınırlaması ve kamu menfaati aleyhine oluşmaları şeklinde şartlar getirilmiştir. 1950'den 1960 ortalarına kadar, FTCJ az sayıda davayı ele almıştır. Hatta bazı büyük birleşmeler bu dönemde gerçekleşmiştir²⁰.

1960'larda, tüketici fiyatlarının ani artması sebebiyle, rekabet kanununun, fiyat kartelleri, yeniden satış fiyatının tespiti ve ekonominin oligopolistik yapısıyla mücadele etmek için bir silah olduğu hatırlanmıştır. Bu yıllarda bir diğer gelişme ise, dış ticaret ve sermaye hareketlerinde liberalizasyondur.

Rekabet kanununda en önemli değişiklik 1977 yılında yapılmıştır. Yapılan fazla sayıdaki değişiklik yanında en önemli üç tanesi, idari yaptırım, yapısal kontrol ve fiyat-raporlama sistemi olarak sayılabilir.

İdari yaptırım sistemiyle, öncesinde, otorite tarafından fiyat kartelini devam ettirmeme şeklinde yaptırım uygulanan şirketlere, artık fiyat kartelinde elde ettikleri fazla kârdan dolayı ceza kesilmeye başlanmıştır. Yapısal kontrol sistemiyle, ilgili pazarda bir firmanın % 50 veya daha fazla, iki firmanın ise % 75 veya daha fazla pazar payına sahip olmaları durumunda istenmeyen ekonomik sonuçların ortaya çıkmaması için, FTCJ'ye bu firmaların daha küçük firmalara bölünmesini isteme yetkisi verilmiştir. Buna ilaveten, FTCJ oligopolistik pazarlarda fiyatlarını sürekli artıran firmalara bu artışın sebebini sorma ve bilgi isteme yetkisine kavuşmuştur (Matsushita 1997, 154).

Son yıllarda, Japon rekabet kanunu ve politikası uluslararası forumlarda dikkat çekici şekilde masaya yatırılmaya başlamıştır²¹. Japonya'da rekabet kanunu ve politikasının uygulanmasında görülen gevşeklik, ABD ile Japonya

---

¹⁹ Bu nedenlere örnek olarak, serbest rekabetin kültürel olarak anlaşılmasının yanında, 1950 Haziranında çıkan Kore Savaşı dolayısıyla, komunizm tehlikesine karşı ABD'nin Japonya politikasında değişikliğe giderek, ağır sanayinin teşvik edilmesi gösterilebilir.

²⁰ Örnek olarak, üç büyük sanayi şirketinin, Mitsubishi Heavy Industries'i (1963) kurması, Prince Motor Şirketi'nin Nissan'la birleşmesi (1965), Yawata Steel ve Fuji Steel şirketlerinin birleşerek Japan Steel Company'nin kurulması (1969) gösterilebilir (Matsushita 1997, 153).

²¹ Örnek olarak, ABD'nin Dünya Ticaret Örgütü gündemine taşıdığı ilk davalardan olan Kodak-Fuji Davası verilebilir.

arasında 1989 yılında başlayan ve 1990 yılında sonuçlandırılan Yapısal Engeller Girişimi²²,nin de ana konularından birini oluşturmuştur. Müzakereler esas olarak, Japonya pazarına yabancı firmalar veya yabancı ürünlerin girişine engel oluşturan “yapısal engellerin” kaldırılmasını amaçlamakta iken, rekabet mevzuatına yansımaları ise dikkat çekici olmuştur. İlk olarak, kartele katılan firmalara uygulanan idari ceza (administrative surcharge) seviyesi % 2’den, % 6’ya çıkarılmıştır. İkinci olarak, FTCJ tarafından dağıtım ve ticaret uygulamalarına dair bilgi notu yayınlanmıştır. Üçüncü olarak, teşebbüslere uygulanan en yüksek ceza 100 milyon yene²³ çıkarılmıştır. Son olarak, FTCJ, rekabet ihlalden zarar gören davacılar için yönelik bir program yayınlamıştır (Matsushita 1997, 155).

Özetle, Japonya’da rekabet politikasının uygulaması, içeriden ve dışarıdan gelen ekonomik ve politik baskılar neticesinde bazen zayıflamış, bazen güçlenmiştir. Ancak uygulamanın geçen yıllar itibarıyla güçlendiği görülmektedir (Matsushita 1997, 156).

---

²² Structural Impediments Initiatives: Esas olarak, iki ülke arasındaki yatırım ve ticaret engellerinin ortadan kaldırılmasını amaçlamıştır. Bu müzakereler ayrıca iki açıdan önemli bulunmuştur. Birincisi, rekabet politikasının uluslararası iktisat politikasında bir enstrüman olarak yükselen değerini göstermektedir. Öte yandan, 1990ların küreselleşen dünyasında, yerel ve uluslararası politikalar arasındaki geleneksel farklılıkların devam edilebilirliği üzerinde tartışmalar başlatmıştır. (Daha fazla detay için bakınız Industry Canada (1995, 73-74)

²³ Değişiklikten önce en yüksek ceza 5milyon yen idi.

BÖLÜM 3

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE REKABET POLİTİKASI: GENEL ÇERÇEVE

Yirminci yüzyılın son çeyreği, dünyada çok önemli değişimlere sahne olmuştur. Bu dönemde üzerinde en çok tartışılan konuların başında küreselleşme gelmektedir. Dünya tarihinin küreselleşme olgusuna kaçınıcı kez şahit olduğu tartışmaları bir yana²⁴, çeşitli nedenlerle²⁵ küreselleşme bir realitedir²⁶.

İktisadi açıdan küreselleşme özellikle 1980’li yıllardan itibaren belirginleşmeye başlamıştır. Küreselleşmeyi tanımlamaya dair yaklaşımlar her ne kadar tartışmaya açık olsa da, üzerinde en az tartışma olan ekonomik, ticari ve finansman alanlarındaki küreselleşmedir. Ekonomik küreselleşmeyi sağlayan üç önemli boyut bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, küresel finansman ilişkilerinin çıkması ve gelişmesidir. İkinci boyut küresel üretim ağı ve bunun sonucu olan üçüncü boyut ise ticari ilişkiler ağının küreselleşmesidir (Çetintaş 2000, 14-16).

---

²⁴ Özellikle küreselleşme karşıtlarının dile getirdikleri şekliyle “Küreselleşme tarihte ilk kez yaşanan bir olgu değildir. Şimdi yaşanmakta olan da üçüncü küreselleşme dalgasıdır ve bu da diğerleri gibi gelip geçecektir.” (Bu görüşün detayları için bakınız Ulagay(2000, 88), Oran (2000, 112-114) bu küreselleşmeleri, 1490’lardaki birinci küreselleşme, 1890’larda ikinci küreselleşme, 1990’lardaki üçüncü küreselleşme olarak saymaktadır.

²⁵ Ulagay (2000, 90-91), küreselleşmenin nedenlerini, teknoloji, kapitalizmin sınır tanımaz yayılma özelliği, Amerika Birleşik Devletleri’nin hegemonya tutkusu ve son olarak geri kalmış ülkelerin, küreselleşmenin yarattığı dünyanın yeniden biçimlenmesi olayını bir fırsat gibi kullanıp üste çıkmak istemeleri olarak saymaktadır. Oran (2000, 114), son küreselleşmenin itici güçleri olarak onar yıllık dönemler halinde olan, çok uluslu şirketlerin güçlenmesi, iletişim devrimi ve Sovyet blokunun çökmesi üzerine Batının rakibinin kalmamasını saymaktadır.

²⁶ 1990 yılında küresel çapta, yaklaşık 0.5 trilyon \$ değerinde birleşme-devralma meydana gelirken bu rakam 1998 yılında 2.5 trilyon \$ seviyesine çıkarak, neredeyse 5 kat artmıştır. Singh ve Dhumale (1999, 3)

Ekonomik faaliyetlerin küreselleşmesi, ister gelişmiş, ister gelişmekte olsun bütün ülke ekonomilerinde rekabetçi baskıyı artırmıştır²⁷. Bu yönüyle milli devletlerin küreselleşmeye karşı çözüm üretmek zorunda oldukları en önemli politika alanlarından birisi de rekabet politikasıdır.

Rekabet politikası, bir ülkenin uluslararası arenada rekabet edebilirliğini artıran veya sürdürmesini sağlayan en önemli politika araçlarından biridir. Uygun bir rekabet politikasıyla oluşturulan güçlü ve rekabetçi bir yerel ekonomi, ülke adına, küreselleşme ile gelen fırsatları yakalama ve kazançlarından faydalanma fırsatını sağlayacaktır. Küresel pazara aktif olarak katılabilen ülkeler genişleyen ticaretin faydaları ile, daha hızlı büyüme, daha düşük işsizlik ve yükselen hayat standartlarını yakalayacaklardır. Küresel olarak rekabet edemeyen ülkeler ise, daha da geriye düşecek gibi gözükmemektedir (Kerr ve Wood 2000, 3).

ABD antitröst hukuku, uzun yıllar boyunca, dünyada önemli bir şekilde uygulanan tek rekabet kanunu iken bugün itibarıyla 90'dan fazla ülkede rekabet kanunu mevcuttur²⁸ ve çoğu da, kanunu uygulayacak otorite kurmuşlardır (Rill ve Schechter 2001, 1).

Son dönemde rekabet kanunu çıkarmanın bu kadar yoğun olmasının ülkeler açısından farklı nedenleri vardır. Bazı Orta Avrupa ülkeleri, AB üyesi olma yolunda buldukları bekleme odasında, yaptıkları "Avrupa anlaşmaları" doğrultusunda, Avrupa stili rekabet kanunlarını kabul etmişlerdir. Endonezya, Uluslararası Para Fonu (IMF)'nden alacağı kredi koşulu olarak öne sürüldüğü için rekabet kanunu çıkarmıştır. Birçok ülke devletçi yapıdan, büyük beklentilerin olduğu serbest piyasa ekonomisine doğru hareket etmektedir. Bu ülkeler, rekabet kanununun onlar için iyi olduğu konusunda (genellikle ABD veya AB uzmanları tarafından) ikna edilmektedirler. Buna göre, ticaretleri daha güçlü olacak ve yatırımı çekerken daha iyi rekabet edebileceklerdir. Bunun sonucunda, ülke insanının girişimci, tüketici ve işçi olarak karşılına çıkacak fırsatlar artacaktır (Fox 2001, 349).

---

²⁷ Esasen, genel olarak ülkeler bu süreçte politikalarını uyumlaştırmışlardır. Gelişmekte olan ülkelerin 109'u 1980'lerden sonra piyasa ekonomisine geçme adına reformlar yapmışlardır. Bunlardan 75'i anılan reformları 1989'dan sonra gerçekleştirmişlerdir. WTO'ya üye 134 ülkeden 107'si gelişmekte olan (veya transition) ülkelerdir (detaylı bilgi için bakınız Sercovich (1999, 11)).

²⁸ Yapılan bir çalışmaya göre, 1996 yılı sonu itibarıyla Türkiye'nin de içinde bulunduğu 70 ülke rekabet kanununa sahiptir. Bu ülkelerden % 61'i 1990'dan sonra, % 79'u ise 1980'den sonra rekabet kanunlarını çıkarmışlardır. Rekabet kanununa sahip anılan 70 ülke büyüklük olarak dünya üretiminin % 79'unu ve dünya ticaretinin % 86'sını oluşturmaktadırlar (daha detaylı bilgi için bakınız, PALIM (1998, 109)).

3.1. REKABET POLİTİKASI

3.1.1. Rekabet Politikası Nedir?

Genel anlamıyla rekabet politikası, piyasalarda rekabet şartlarının hüküm sürmesine (Hoekman ve Holmes 1999, 876) veya etkin ve rekabetçi firmaların yaratılması ve büyümesine imkan hazırlayan kamu politikası araçlarını (Fingleton, Fox, Neven ve Seabright 1996, 2) ifade etmektedir. Dar anlamda ise, rekabet politikası, rekabet kanunlarında yer alan rekabet kurallarının uygulanması olarak ifade edilebilir. Daha önce de belirtildiği gibi, bütün bu çalışma boyunca rekabet politikası aksi ifade edilmedikçe dar anlamıyla kullanılmaktadır.

İktisat literatüründe rekabet kavramının irdelendiği ilk bölümde yer verildiği üzere, rekabet, firmalar veya satıcıların, belli ticari amaçlara ulaşmak için -ki bunlar kâr, satış veya pazar payı olabilir- bağımsız olarak müşteriler için mücadele etme durumunu ifade eder. Bu anlamda yarış ile eş anlamlı²⁹ olan rekabet, müşterilerin değerlendireceği fiyat, miktar, hizmet veya bunların kombinasyonu çerçevesinde yapılır.

3.1.2. Rekabet Hukuku ve Politikası Konuları

İktisadi kalkınmayı ve toplum refahını sağlamayı hedefleyen rekabet politikası firmaları daha etkin çalışmaya zorlar. Bu anlamda rekabet, firmaları değişikliklere uymaya ve yeni buluşlar yapmaya iterken, tüketici yararına fiyatların düşmesine ve kalitenin yükselmesine katkıda bulunur. Artan sanayi dinamizmi ile istihdam doğurucu bir etki de yapar.

Öte yandan, firmaların fiyatlar ve ticari faaliyetlere etki eden diğer faktörler üzerine kontrol sağlamak amacıyla pazar gücüne sahip olma güdülerini gözardı etmemek gerekir. Zira, pazardaki aktörler için nihai amaç rekabette bulunmak veya tüketicileri tatmin etmek değil, salt kâr elde etmek ve piyasada hakim konuma gelmektir (Sanlı 2000, 7). Bu amaçtaki firmalar, pazara giriş engelleri yaratma, anlaşma yoluna giderek fiyat veya ürün miktarını kontrol etme gibi benzeri yollarla pazar gücüne ulaşabilirler. Bu tür örnekler, rekabetten beklenen faydaların, piyasa aktörleri tarafından tahrip edilmesi anlamına gelmektedir. Bu ve benzeri tehditler karşısında rekabet düzeninin devlet eliyle korunma ihtiyacı rekabet politikasını doğurmuştur.

Bir önceki bölümde incelendiği üzere, rekabet politikası amaçları ülkelere göre ve tarihsel süreç içerisinde farklılık arz etmektedir. Bunun

---

²⁹ Nitekim 4054 sayılı RKKHK da rekabet kavramını, “mal ve hizmet piyasalarındaki teşebbüsler arasında özgürce ekonomik kararlar verebilmesini sağlayan yarış” olarak tanımlamıştır.

neticesinde ulaşılmak istenen hedefler arasında bir görüş birliği söz konusu değildir. Rekabet kanununun tek yasal amacının tüketiciler refahının maksimizasyonu (Bork 1978) olduğunu ifade eden görüşler kanunun ekonomik etkinlik amacını ortaya koyarken, genel olarak hedefler daha geniş tutulmuştur. Örneğin, Singleton (1997, 1), rekabet politikasının, rekabeti sağlamak ve/veya demokrasiyi beslemek gibi iki ayrı amacından söz etmektedir.

Genel olarak ele alınacak olursa, bu görüşler spektrumunun iki ucu rekabet politikasının ekonomik ve ekonomik olmayan - veya etkinlik ve toplum menfaati- görüşleri olarak tarif edilebilir. Bu görüşlerin bir ucunda, rekabet politikasının tek amacının ekonomik etkinliği maksimize etmek olduğu düşüncesi vardır. Bu görüş altında, rekabet politikası yönetiminin adalet ve eşitlik gibi sosyoekonomik kriterlerine yer yoktur. Aksi görüşe göre ise, rekabet politikası, yalnızca bir iktisadi amaca indirgenemeyecek olduğu gibi kolayca tarif edilemeyecek birçok değere bağlıdır. Bu değerler, rekabet hukuku uygulamasının gözardı edemeyeceği, toplumun arzuları, kültürü, tarihi, kurumları ve değerlendirmesi olarak sayılabilir. Belirlenen amaca yönelik olarak bu ranj içerisinde farklı faktörlere farklı ağırlıklar verilecektir (World Bank/OECD 1999, 1-2).

Rekabet politikasına dair etkinlik eksenli görüşler, etkinlik haricindeki hedeflerin subjektif olduğunu ve dolayısıyla tutarlı bir şekilde uygulanamayacağını iddia etmektedirler.

Öte yandan, rekabet kanunu tek başına piyasaların etkin çalışmasının garantisi değildir. Devletin genel politikasındaki tutarlılık adına diğer devlet politikalarının da temel piyasa ilkelerine uyması gerekmektedir.

Bu yönüyle, devletin diğer politikaları ile karşılaştırıldığında rekabet politikasına verilen öncelik önem arz etmektedir. Çoğu endüstrileşmiş ülkelerde rekabet mevzuatı özel bir takım muafiyetler sağlanmadıkça, bütün ekonomik faaliyetlere ve sektörlere uygulanan genel bir düzenlemedir. Diğer devlet politikaları ile çok ortak yanı olduğu düşünüldüğünde, rekabet politikasının, deregülasyon veya devlet tekellerinin özelleştirilmesi gibi alanlarda amaçlar açısından birbirlerinin tamamlayıcısı olduğu düşünülürken, ticaret, yatırım ve bölgesel kalkınma politikaları gibi diğer alanlarda çatışma çıkabilir (World Bank/OECD 1999, 2).

3.1.3. Rekabet Politikasının Genel Olarak Hedefleri

Öncelikle, tek ve kabul edilmiş rekabet politikası kavramının olmadığı belirtilmelidir. Zira, değişik ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlar ve menfaatler, farklı ülkelerde farklı rekabet politikalarını ortaya çıkarmaktadır.

Milli rekabet politikalarındaki farklılıklar, rekabet kanunlarındaki amaçlara da yansımaktadır (Correa 1999, 363).

Kanada ve ABD, rekabet mevzuatını 1889 ve 1890 yıllarında uygulamaya başlayarak bu konuda öncü olmuşlardır. Geçen bunca yılda rekabet politikasına bir çok amaç yüklenmiş olup, bazıları özellikle dikkat çekicidir. Amaçlar arasında en öne çıkanı, *rekabetçi sürecin* veya *serbest rekabetin devamının sağlanması*, veya etkin rekabetin korunması veya tesis edilmesidir. Bunlar rekabet üzerindeki sebepsiz kısıtlamaların önlenmesi ile eşanlamlıdır. Ortak amaçlar, *ticaret özgürlüğü*, *seçme özgürlüğü*, *pazarlara giriş* (World Bank/OECD 1999, 2).

Almanya gibi bazı ülkelerde, *kişisel eylem özgürlüğü*, demokratik anayasal sistemin ekonomik eşiti olarak değerlendirilmiş, Fransa'da ise, rekabetten sağlanan menfaat ile tüketicilerin menfaatleri eşdeğerde görülmüştür. Güney Kore'de rekabet kanunu (md. 1), "ticari faaliyetleri teşvik etme ve müşterilerin korunması yanında milli ekonominin dengeli kalkınmasını sağlama" amacını da içermektedir. Japonya'da, amaç olarak yalnızca serbest rekabeti desteklemek değil aynı zamanda rekabet süreci içinde hakkaniyeti sağlamak da sayılmaktadır. Avrupa'da ise, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin entegrasyonu baskın amaç olarak dikkati çekmektedir (Correa 1999, 363).

Avrupa ile ilgili olarak, rekabet politikaları oluşturulurken, iktisadi etkinliği teşvik etmenin yanında, iktisadi serbestlik, özel ve politik gücün ayrılması ve yayılması ve geleneksel olarak korunan ekonomilerin deregülasyonunun da hedeflendiği belirtilmelidir (Petersman 1999, 60).

Rekabet politikası geniş anlamıyla ele alınacak olursa, kimi ülkelerde, rekabet kuralları ihlal edildiğinde cezalandırma yerine, etkin rekabetin sağlanması amacıyla şartların oluşturulması öncelikli amaç olarak görülmekte ve bu amaçla deregülasyon, özelleştirme, gümrük vergisi indirimi yoluyla pazarları açma veya kota ve lisansların kaldırılması, rekabet politikasının öncelikli hedefleri arasında değerlendirilmektedir³⁰. Bu değerlendirme sonucunda, rekabet otoritelerinin hükümet içinde danışmanlık rolü büyük önem kazanmaktadır. Rekabet otoriteleri, hükümetlerin kamu politikalarını oluşturma sürecinde muhtemel öneri ve müdahaleleriyle, pazar eksenli çözümlere ulaşmada etkili olabileceklerdir.

Rekabet politikası geniş anlamıyla ele alındığında, rekabet kanununun her yerde deva olmadığı açıktır (Hoekman ve Holmes 1999, 889).

---

³⁰ Hatta, Hoekman ve Holmes (1999, 889), güçlü bir rekabet politikasında önceliğin liberal ticaret rejiminde ve doğrudan yabancı yatırım politikasında olması gerektiğini belirtmektedirler.

Rekabet politikasının diğerk ortak hedefleri; *ekonomik gücün istismarının engellenmesi*, rekabetçi ortamda faaliyet göstermek isteyen tüketici ve üreticilerin korunması, geniş anlamıyla üretim maliyetlerinin düşürülmesi, teknolojik değişim ve yenilik yoluyla üretimde ve kaynak dağılımında etkinlik sağlamayı teşvik etmeyi ifade eden *ekonomik etkinliğe ulaşma* olarak sayılabilir (World Bank/OECD 1999, 3).

Ekonomik etkinliğe ulaşılması, rekabet politikasının en temel amaçlarından biridir. Ekonomik etkinlik kavramı genel olarak üç açıdan incelenmektedir. Bunlardan ilki, toplumun kıt kaynaklarının tüketicilerin talep ve isteklerini tatmin edecek şekilde mal ve hizmet üretimine tahsis edilmesi suretiyle gerçekleşen *kaynak dağılımındaki etkinliktir*. Bu da, fiyatın, üretim ve dağıtım maliyetine eşit olmasını gerektirir. İkincisi ise, mevcut teknolojik imkanlar altında üretimin en etkin faktör bileşimiyle gerçekleştirilmesini ifade eden *üretimde etkinliktir*. *Dinamik etkinlik* ise optimal oranda yeni ürün ve üretim süreçlerinin bulunması, gelişmesi ve yayılması suretiyle gerçekleşir. Dinamik etkinlik, teknik olarak kaynak ve dağılım etkinliğine zamanın her noktasında ulaşılması olarak düşünülebilir. Ayrıca uzun dönemde, dinamik etkinlik daha fazla önem arz etmektedir.

Ekonomik etkinlik³¹ açısından teori ortaya koymaktadır ki, rekabetin olmadığı ve verimsiz olan bir ekonominin, rekabetçi bir ekonomiye doğru yol alması toplum refahını tümenden artırmaktadır³². Dolayısıyla, rekabet baskısının olmadığı sektörlerde, fiyatlar olması gerekenden yüksek olabilecektir. Benzer bir çıkarımla, verimsizliğin devam etmesi halinde, maliyetler yüksek seyredebilecektir (APEC 1999, 35).

Ekonomik etkinlik gibi ortak hedeflerden biri de, *tüketici refahının artırılmasıdır*. Fiyatları artıran ve üretimi azaltan rekabeti bozucu uygulamalardan tüketicileri korumak için yeterli kuralların ve politikaların olması zorunludur. Rekabet politikasının, diğerk ekonomik ve sosyal amaçlara hizmet etmesinin planlandığı durumlarda dahi, tüketici refahının artırılması genellikle önemli ve merkezi bir amaç olarak kabul edilmektedir.

Rekabetten beklenen faydalar sebebiyle, uygulanan rekabet politikasından beklenen hedefler de artmaktadır. Sosyopolitik yönü neticesinde,

---

³¹ Etkinlik kavramının açıklanması ve rekabet politikası uygulanmasında detaylı bilgi için bakınız (World Bank/OECD 1999, 124-140).

³² İrlanda için hazırlanan bir rapora göre, ABD ve İngiltere için yapılan ampirik çalışmalarda, rekabeti bozucu davranışların maliyetinin toplam milli gelirin % 1'i ile % 2'si arasında olduğu, bunun da İrlanda için en az 300 milyon pound ile ifade edileceği belirtilmiştir. Hatta, çoğu sektörde devlet tekellerinin olması ve geçmişte rekabet kanununun ekonominin çoğu alanında sıkı bir şekilde uygulanmadığı için, maliyetin daha yüksek olabileceği ifade edilmiştir (detaylar için bakınız Review Group (1999, 12)).

rekabet politikasının ekonomik etkinlik ve tüketici refahını sağlama dışında başka hedefleri de gözetilmektedir. Bunlar arasında, *küçük işletmelerin korunması, hür girişim sisteminin korunması ve adalet ve dürüstlüğün sürdürülmesi* sayılabilir. *Enflasyonun frenlenmesi* gibi hedefler, zamanla yer alabilir, zira tekel temayüllerinin olduğu ekonomilerde fiyat stabilizasyonunu sağlamak daha zordur (World Bank/OECD 1999, 4).

Rekabet politikası hedeflerinin bu genel değerlendirmesi, çoğu mevzuatta temel hedef olarak, kaynakların etkin dağılımının teşvik edilmesi ve pazar katılımcılarının ekonomik faaliyet özgürlüğünün korunması için rekabetin tesisi ve teşvik edilmesi olarak ön plana çıkmaktadır. Rekabet politikası ayrıca farklı hedeflere ulaşmak amacıyla da sahiptir: çoğulculuk, ekonomik karar mekanizmasının yayılması (desentralizasyon), ekonomik gücün kötüye kullanılmasının engellenmesi, küçük işletmelerin teşvik edilmesi, adalet ve eşitlik ve diğer sosyopolitik değerler. Bu ikincil hedefler, mevzuatlar arasında ve zamanla değişiklik arzedeabileceği gibi, rekabet politikasının temel hedefleri korunurken, toplumun önceliklerine adapte olabileceğini ve değişen doğasını göstermektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin bu süreçte optimal bir rekabet politikasına ihtiyaç duydukları açıktır. Singleton (1997, 4), gelişmekte olan ülkelerin çoğunun kamu harcamalarının sınırlı, yargı ve bürokrasinin yetersiz oluşundan dolayı daha dar bir rekabet politikası tanımlamasının gerekliliğini savunmaktadır. Bu tanımlanan rekabet politikasının da en önce, devlet tarafından yaratılan giriş engellerinin kaldırılmasına, ikinci olarak, doğal engellerin en alt seviyeye indirilmesine ve son olarak hakim durumdaki firmaların rekabeti engelleyen giriş engellerinin yasaklanmasına odaklanması gerektiğini belirtmektedir. Genel olarak giriş engellerini ortadan kaldırmayı amaçlayan bu politika, yeniliği, yaratıcılığı ve uluslararası rekabet edebilirliği ve ekonomik büyümeyi teşvik ederken, demokratikleşme sürecine de katkıda bulunacaktır.

3.1.4. Farklı Hedefler Arasındaki Muhtemel Uyuşmazlıklar

Her ne kadar, rekabet kanunlarının rekabet edenleri değil rekabeti koruduğu klişeleşmiş bir ifade olsa da³³, yukarıda anılan farklı hedefler açısından bu değerlendirme tam olarak doğrulanmamakta, hedeflerin artması mukabilinde bu değerlendirmeden uzaklaşmaktadır. Bu nedenle muhtemel hedefler arasında çatışmalar çıkacağı açıktır.

---

³³ Bu klişe ifade genel olarak Chicago ekolünün görüşlerini yansıtmaktadır.

Örneğin, ABD’de rekabet mevzuatının önemli konularından biri, ekonomik gücün bütün ekonomiye yayılması için çoğulculuğun tercih edilmesidir³⁴. Kanun koyucular, ekonomik gücün yoğunlaşmasını, demokratik toplumun temeli olan karar almanın yayılması bakımından bir tehlike olarak görmüşlerdir. Bu, büyük teşebbüslerin, kaynakları kendilerinde toplayarak, dış sınırlamalardan bağımsız ve kamu sorumluluğu duymadan devlete benzemeleri endişesidir. Bu endişe, iktisadi etkinlik ve tüketici refahını maksimize etme hedefleriyle çelişen küçük teşebbüslerin korunması temayülüyle sonuçlanmıştır (World Bank/OECD 1999, 5).

Rekabet mevzuatının temel prensibine dokunulmamış olsa da, farklı hedeflere yönelme ve amaçların sayısındaki artış dikkat çekicidir. Her ne kadar bu değişiklikler, rekabet politikasının değişen ekonomik, sosyal ve politik şartlara uyabileceği iddiasını desteklese de, rekabet politikası uygulayıcılarının menfaat gruplarıyla karşı karşıya gelebileceğini de göstermektedir.

Rekabet politikası uygulamasında birçok hedefin göz önüne alınması, ihtilafları ve tutarsız sonuçları artırabilir. Örneğin, küçük işletmelerin korunması ve istihdamın sağlanması, iktisadi etkinliğe ulaşılma hedefi ile çelişebilir. Küçük işletmelerin gözetilmesi hedefiyle, rekabet değil, rekabet edenler korunmuş olacaktır. Buna ilaveten, adalet, eşitlik ve çoğulculuk kolayca değerlendirilemeyecek, hatta tanımlanamayacak amaçlardandır. Bunların hepsini biraraya getirmeye teşebbüs etme, rekabet politikasının uygulanması ve yorumlanmasında tutarsızlıklarla sonuçlanabilir. Açık standartlar muhtemelen ortaya çıkmayacak, dolayısıyla pazarda belirsizliğe sebep olacak ve rekabet sürecini baltalayabilecektir (World Bank/OECD 1999, 5).

Yukarıda anılan tutarsızlıkları ortadan kaldırmak bakımından son yıllarda, rekabet mevzuatlarının uygulanmasında iktisadi analizlere ağırlık verildiği ve hedef olarak iktisadi etkinlik ve tüketici menfaati amacının esas alındığı görülmektedir. İktisatçıların ve iktisadi düşüncenin hem rekabet otoritelerinde, hem de mahkemelerde ağırlığı gittikçe artmaktadır. İktisat teorisi, değerlendirme ve anlamayı sağlayarak, şeffaflığı kolaylaştırmaktadır. Bu yönüyle, verilecek yasal kararlara katkıda bulunmaktadır. Ancak, iktisadın da

---

³⁴ Ekonomik gücün dağılıma hedefine tamamen zıt olan monopoller ve kartellerin, böyle bir hedeften radikal bir şekilde uzaklaştırdığı açıktır. II. Dünya Savaşı’ndan önce, Alman otoritelerinin kartellere bakış açısı, yukarıda anılan durumun ekonomik olmayan yönlerini de göstermektedir. “Naziler yoğunluğu yüksek ve kartelleşmiş bir ekonominin, merkezi planlama sistemine nasıl dönüştürüldüğünü göstermişlerdir. Bu sistemin dışında kalanlar kamu menfaati için boykotlar ve ayrımcılıkla disipline edilmeye çalışılmıştır. 1933’ten sonra, bu amaca ulaşmak için geleneksel ekonomik baskılar yetersiz kalırsa, özel kartellerin zorunlu kartellere dönüşümü resmi yollarla yapılmıştır. Kartellerin kabulü, onları, serbest rekabetin anarşisinden koruyan emniyet sübabı olarak gören muhafazakarlarla sınırlı kalmamıştır. Marksistler de, kartelleri ve yoğunlaşmayı, rasyonel sosyalist planlamanın müjdecisi olarak görmüşlerdir”. (detaylı bilgi için Jacquemin (2000, 17))

bir doğa bilimi olmadığı ve politikanın bir fonksiyonu olduğu ve bazı durumlarda, farklı değişkenlere farklı ağırlık verilerek, farklı bir sonuca ulaşılabileceği şüphesi her zaman dile getirilmektedir. Buna rağmen, iktisat teorisinin bir disiplin olarak, şeffaflıkla birleştirildiğinde uygulamaya önemli katkılar yapacağı açıktır. İktisadi analizlerin katkısının, rekabet politikasının uygulanmasında daha büyük bir kesinlik ve tahmin edilebilirlik imkanı verdiği genel anlamıyla kabul edilmektedir. Zaten rekabet mevzuatı, hukuk ve iktisat prensiplerini beraberce kullanan bir disiplin olarak anılmaktadır.

Ancak daha önce de ifade edildiği gibi, rekabet politikası, kaynak dağılım etkinliğinden daha fazla bir amacı kapsamaktadır. Hükümetlerin kanunlarla ortaya koyduğu rekabet politikası, sosyopolitik amaçları da kapsayan geniş kamu menfaatine hizmet etmektedir. İktisadi analizler, pazardaki ticari dinamikler ve faaliyetler hakkında değerli kavramlar ortaya koysa da, iktisat kanun değerildir. Öte yandan, iktisatçılar arasında, en etkin, dinamik ve yenilikçi ekonominin, nasıl bir pazar yapısı ve ticari çevrede olacağı hakkında yoğun tartışmalar mevcuttur. Ayrıca ekonomistler, ekonomik etkinliğin kazançlarının değerlendirilmesi ve paylaşımı hususunda da anlaşmamışlardır.

Öte yandan, rekabet politikası daha geniş manasıyla kamu menfaatinin hedeflerse, bu kamu menfaati kavramının neyi ifade edeceği de açık değerildir. Kamu menfaati muğlak ve ifade edilmesi zor bir kavramdır. Çoğu davada, bir tarafın kamu menfaati adına önemli bulduğunu diğer taraf daha az önemli bulabilir. Kamu menfaatinin belirsiz oluşu, farklı ilgililer arasında ciddi ihtilaflara sebep olabilir. Rekabet politikası, eğer farklı menfaat gruplarına hizmet etmek isterse, politik sürece angaje olabilir. Bir başka ifadeyle, her ne kadar rekabet politikası kamu menfaati görüşüyle farklı iktisadi, sosyal ve politik hedefleri dikkate alsada, uygulamadaki bağımsızlığı çok rahat bir şekilde kısıtlanabilir (World Bank/OECD 1999, 5).

Ülkeler ve özellikle rekabet politikasından birçok hedef öngören gelişmekte olan ülkeler, kendi ihtiyaçlarına göre politika hedeflerini şekillendirirken, farklı hedefler arasındaki uyumazlıkları dikkate almak zorundadır.

3.2. REKABET POLİTİKASI ARAÇLARI³⁵

Rekabet politikası ülke özelinde, kurumsal yapı, usul esasları gibi hususlar açısından farklılık arz etse de, genel olarak kanunlarda ortak üç temel araç zikredilmektedir. Bunlar, rekabeti kısıtlayıcı anlaşmalar ile hakim durumun kötüye kullanılmasını engelleme ve birleşme ve devralmaların kontrolüdür. Bu noktada, üzerinde detaylı çalışmalar yapılmış olan bu araçlara kısaca değinmekte yarar görülmektedir.

3.2.1. Rekabeti Kısıtlayıcı Anlaşmaların Yasaklanması

Bir önceki bölümde ele alındığı üzere, rekabet politikası hedefleri hakkındaki farklı görüşler, konu kartel anlaşmaları olunca, genel olarak aynı paydada buluşabilmektedir. Bu tür anlaşmalar üretimi azaltarak, fiyatı rekabetçi fiyat seviyesi üzerine çıkaran tekel davranışı olarak kabul edilir. Bu davranış, kaynakların yanlış dağılımı ve ekonomik refahın azalması sonucunu doğurur. İktisatçıların çoğu ve rekabet hukuku uygulayıcıları, fiyat tespiti ve benzer uyumlu eylem ve anlaşmaları güçlü bir şekilde mahkum etmektedirler. Bu genel görüş birliğine rağmen, fiyat tespit anlaşmalarına karşı farklı ülkelerde, farklı yasal ve iktisadi çözümlerle mücadele edilmektedir. Örneğin, Avustralya, AB, Almanya ve ABD’de fiyat tespit anlaşmaları *per se illegal* görülerek adli cezalar uygulanmaktadır. Kanada’da bu tür anlaşmalara adli cezalar verilse de, pazarın önemli bir bölümünü etkilemesi gerekmektedir. İspanya’da, İsveç’te ve İngiltere’de fiyat-tespit anlaşmaların yasallığı hakkında *rule of reason* standartları uygulanmaktadır (World Bank/OECD 1999, 5).

Son dönemde uygulamada ağırlığı hissedilen Chicago Okulu teorisyenleri, rekabet kanunlarının yalnızca yatay anlaşmaları incelemesi gerektiğini savunmaktadırlar (Godek 1998, 265).

Dikey kısıtlamalar (yeniden satış fiyatı, bağlı satış, münhasırlık anlaşmaları, coğrafi pazar kısıtlamaları gibi) bir teşebbüsün alt dağıtıcıları ile veya üst sağlayıcıları ile yaptığı anlaşmaları ifade eder. Farklı iktisat ekollerine mensup iktisatçılar, etkinlik ve belli koşullarda rekabetin kısıtlanacağı iddiaları ile dikey kısıtlamalara genel olarak *rule of reason* analizinin uygulanması gerektiğini tartışmaktadırlar. Rekabet otoriteleri bu iddianın ispatı ile dikey kısıtlamaların ters etkileri arasındaki ince çizgiye karar vermek ihtiyacındadırlar. Uygulanacak sıkı bir politika neticesinde dinamik etkinliğin gözardı edilmesi, yüksek fırsat maliyetlerine sebep olabilir. Rekabet politikasının temel hedefleri bu öncelikler arasındaki dengeyi oluşturmak olmalıdır.

---

³⁵ Rekabet politikası araçlarının kanun içinde ifadesi ve bu yönüyle özellikle gelişmekte olan ülkeler için hazırlanan kanun taslak metinleri için bakınız (World Bank/OECD 1999, 141-150) ve (APEC 1999, 57-66).

Dikey kısıtlamalara yönelik farklı görüşler, daha çok iktisadi ve yasal standartların farklılığından değil, rekabet politikası hedeflerinin felsefi temelleri dolayısıyla hâlâ devam etmektedir. Daha önce ifade edildiği gibi, Fransa ve Almanya gibi ülkelerin mevzuatları pazar katılımcılarının iktisadi faaliyet özgürlüğüne haklarına özel önem atfetmektedirler. Avrupa Birliği'nde dikey kısıtlamalar, pazar entegrasyonu temel hedefi ile çelişir görülmektedir (World Bank/OECD 1999, 5-6).

Chicago Okulu teorisyenleri, dikey kısıtlamaların rekabet kanunlarının hedefi olmaması gerektiğini savunmaktadır. Bu tür kısıtlamalar genellikle etkinlik artırıcı nitelikte görülmüş ve rekabetin lehine sonuç vereceği değerlendirilmiştir (Godek 1998, 265).

Gelişmekte olan ülkelere, uygulamaya yönelik olarak özellikle yatay anlaşmalar ya da kartel oluşumları üzerinde durulması tavsiye edilmektedir. Zira iktisat teorisinin de ortaya koyduğu gibi, fiyat anlaşmaları toplum açısından zararlı görülmüştür.

3.2.2. Hakim Durumun Kötüye Kullanılmasının Engellenmesi

Rekabet politikasının ikinci aracı olan hakim durumun kötüye kullanılması konusuna gelince, esas olarak pazarda tekel veya hakim durumda olmak *per se illegal* görülmemiştir. Herşeyden önce hakim durumu ortaya koymak kolay değildir. Ülkeler arasında hakim durum tespiti açısından farklılık olmasına rağmen genel olarak, ilgili pazarda belli bir pazar payı aranmaktadır. Teşebbüsün hakim durumda olmayacağına dair, üst pazar payı eşiği (örneğin % 30) tespitinin yanında, hakim durumda olabileceğinin göstergesi olan alt pazar payı eşikleri (örneğin % 60-70) zikredilebilmektedir.

Hakim durumun tespitinin zor olduğu gibi, hangi davranışların kötüye kullanma olduğu da çoğu zaman net değildir. Belli rekabet hukuku düzenlemelerinde yer alan, piyasaya girişleri engellemek, rakiplerin faaliyetlerini zorlaştırmak, ayrımcılık, yıkıcı fiyat, hammaddelerin veya dağıtım kanallarının öncelikli kullanımı ve rakibin girmemesi için tüketicilerin veya sağlayıcıların bağlanması gibi davranışlar kötüye kullanma hallerine örnek olarak verilmiştir. Bunlar ve diğer davranışların, rekabeti kısıtlamaktan ziyade, rekabet avantajı sağlamak için yapılan firma stratejisi olabileceği göz önüne alındığında, her davanın kendi özelinde incelenmesi gerekmektedir. Bir teşebbüsün yüksek rekabet performansı neticesinde hakim duruma gelmesi ile, bu durumunu kötüye kullanması arasında ince bir çizgi vardır (World Bank/OECD 1999, 6).

Hakim durumdaki teşebbüsler, gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelere nazaran rekabet sürecine daha fazla zarar vermektedir. Gelişmekte olan

ülkelerdeki hakim durumdaki teşebbüsler genellikle devletin sanayi politikasının veya özel rant mekanizmasının bir sonucudur. Gelişmiş ülkelerde piyasa rekabet sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkan hakim durumdaki teşebbüslere bu yönüyle benzememektedirler. Bunun sonucu olarak, anılan teşebbüsler genel olarak verimsizdirler ve kendilerini daha verimli hale getirmek yerine, doğal olmayan giriş engelleri yaratarak veya devletin yarattığı engellerin korunmasını sağlamaya çalışarak rakiplerini dışarıda tutmaktadırlar (Singleton 1997, 6).

3.2.3. Birleşme ve Devralmaların Kontrolü

Rekabet politikasının üçüncü aracı olan birleşme ve devralmaların kontrolü, diğer iki araçtan farklılık arz etmektedir. Zira, birleşmenin kontrolünde amaç, gelecekte rekabeti bozucu davranış ihtimalini yükseltecek pazar yapısı oluşumunu engellemeye çalışmaktır. Diğer iki araç ise var olan pazar yapısı içindeki davranışlarla ilgilenmektedir.

Esas olarak üç çeşit birleşme şekli söz etmek mümkündür. Birincisi, aynı piyasada ve aynı üretim seviyesindeki firmaların, etkinliklerini artırma ve pazar gücü elde etme amacıyla yaptıkları *yatay birleşmeler*dir. İkincisi, üretim ve pazarlamanın farklı seviyelerindeki firmaların, işlem masraflarını veya üretim ve dağıtımın farklı seviyelerindeki diğer masrafları azaltmak amacıyla yaptıkları *dikey birleşmeler*dir. Üçüncüsü ise, farklı veya ilgisiz sektörlerdeki firmaların, taşıdıkları riskleri azaltmak veya finans, hammadde gibi farklı alanlara genişlemek amacıyla yaptıkları *konglomere birleşmeler*dir.

Rekabet politikası açısından, birleşmelere nasıl bakılacağı hususunda önemli tartışmalar mevcuttur. Bir firmanın yeni yatırım yapma yerine, mevcut bir firmanın devralınmasına yönelik kararının arkasında farklı güdüler olabilir. Bunları tespit etmek her zaman kolay değildir. Yatay birleşmeler durumunda rekabet otoriteleri özellikle iki muhtemel amaçla ilgilenmektedir: Pazar gücünün artması veya iktisadi etkinlik veya her ikisi de. Bu iki amacın irdelenmesi zor bir görevdir. Fakat bu noktada, kartel oluşumuna karşı çıkan rekabet mevzuatının, bazı durumlarda birleşme veya devralma yoluyla kartel oluşumunun içselleştirilebileceğinden dolayı, bu oluşumların kontrolünü de kendi bünyesinde bulundurma gerekliliği belirtilmelidir.

Yatay birleşmelerden meydana gelebilecek pazar gücünü kontrol edilmesi konusunda iki görüş vardır: *Yapısal görüş* ve *maliyet-kâr görüşü*. Pazar yapısı ve ticari davranış arasında çok net ayrımlar yapılamasa da, yapısal görüş, birleşme sonrası yoğunlaşmanın artması neticesinde rekabetin kısıtlanıp kısıtlanmayacağına dair bir test üzerinde durur. Bu görüş, büyük firmalar tarafından rekabeti engelleyici davranışların, belli pazar payı veya eşiklerin üzerindeki birleşmelerini engelleyerek yoğunlaşmayan pazar yapısı sağlamakla mümkün olacağını iddia etmektedir.

Maliyet-kâr görüşü ise, büyük firmalar arasındaki birleşmelere karşı bir duruş geliştirmeyerek temel olarak tarafsızdır. Birleşme sonrası muhtemel pazar gücü olay bazında incelenir ve birleşme neticesinde ortaya çıkabilecek etkinlik ve diğer faydalar göz önüne alınır. Tabii bu, bu görüşün, yapısal görüşün iddialarına ilgisiz olduğu anlamına gelmez. Ancak, yoğunlaşma veya pazar payı bilgisi, giriş engelleri, dış rekabet gibi diğer bilgilerle değerlendirilerek, birleşme sonrası firmaların pazar fiyatları, üretimi veya diğer faktörleri kontrol edip, rekabeti kısıtlayabileceği veya engelleyebileceği sonucuna varılmalıdır. Diğer bir deyişle, bu görüş, birleşen firmaların birleşme sonrasında pazar hakimiyetinden daha çok, muhtemel pazar davranışlarına yoğunlaşır³⁶ (World Bank/OECD 1999, 7).

Ülkelerin rekabet politikası hedeflerinde yapacakları tercih, birleşme politikasını da etkileyecektir. Piyasada çoğulculuğun sağlanması ve ekonomik gücün dağılmasına öncelik verilmesi ile ekonomik etkinliğe öncelik verilmesi açısından birleşmeler farklı değerlendirilebilecektir.

Özet olarak, rekabet politikası hedefleri arasındaki tercihler, bu politikanın uygulanmasındaki araçlara, kriterlere ve yasal ve ekonomik standartlara yansıtılma eğilimindedir. Bu standartlar ülkeler arasında farklı şekillerde geliştirilmektedir. Ekonomik etkinlik kriteri tek yönlü iken, kamu

---

³⁶ Birleşmelerin kontrolü uygulamalarında veya genel olarak diğer rekabet politikası araçlarının uygulamalarında, ülkeler arasında ikincil mevzuatta farklılık olabileceğine dair ilginç bir örnek ABD ile Kanada arasındaki farklılıktır. Kanada rekabet yetkilileri, Kanada'nın ABD'den daha küçük bir ekonomi olmasından dolayı, birleşmeleri veya diğer anlaşmaları değerlendirirken, etkinliğe daha fazla önem vermeleri gerektiğini belirtmişlerdir. ABD'de birleşmeler, özellikle tüketici fiyatlarına yansıtacak muhtemel etkileri açısından değerlendirilirken, Kanada'da ise toplam refaha etkisi açısından değerlendirilmektedir.

Bunun bir yansıması olarak, ABD, 1992 yılında yayınlamış olduğu Bilgi Notu'nda, birleşmeleri Herfindahl-Hirschman Index (HHI) gibi kantitatif teknikler kullanarak değerlendirmektedir. Bilindiği üzere HHI endeksi, pazar paylarının kareleri toplamı bulunarak hesaplanmaktadır. Bilgi Notu'na göre, birleşme sonrası HHI endeksi 1000'in altında ise daha ileri bir değerlendirme yapılmayacaktır. Eğer endeks 1000 ile 1800 arasında ise ilgili pazar "orta yoğun" olarak tanımlanmakta ve endeksi 100 birim artıran birleşmeler, pazara giriş koşulları gibi faktörlerle beraber değerlendirilmektedir. Birleşme sonrası endeks 1800'ün üzerinde ise, ilgili pazar "yüksek yoğun" olarak tanımlanacak ve endeksi 50 ile 100 birim artıran birleşmeler özel bir kuşkuyla incelenmektedir. Eğer endeks 100 birimden fazla artmış ise, bu birleşme pazar gücü yaratıcı veya artırıcı olarak değerlendirilmektedir.

Tersine, Kanada'nın yayınlamış olduğu Bilgi Notu'nda, birleşme sonrası firmaların pazar payları % 35'ten az ise, anılan birleşmeye kuşkuyla bakılmamaktadır. Buna ilaveten, pazar gücü kullanımı açısından bakıldığında; eğer i) birleşme sonrası en büyük dört firmanın pazar payı % 65'ten az ise, veya ii) birleşen firmanın birleşme sonrası pazar payı % 10'dan az ise, yine bu tür birleşmeye de kuşkuyla yaklaşılmayacaktır. (Bu iki uygulama arasındaki farklılık, örnek olarak birleşen firmanın % 30 ve kalan % 70'lik pazar payının yedi firma arasında eşit oranda paylaşıldığı bir pazar yapısı incelendiğinde ortaya çıkabilir.) (Daha detaylı bilgi için Industry Canada (1995, 56-58))

menfaati kriteri, etkinliğin de bir kriter olduğu çok yönlü değerlendirmeler içermektedir.

3.3. REKABET POLİTİKASININ DİĞER POLİTİKALARLA İLİŞKİSİ

Rekabet mevzuatı, özel muafiyetler tanınmadıkça ekonomik hayattaki bütün sektörlerle uygulanan genel bir düzenlemedir. Bu geniş görüş alanıyla, rekabet politikası ve diğer kamu iktisadi politikaları arasında karmaşık ilişkiler vardır. Her ne kadar bu ilişki ülke özelinde şekillense de, bir ekonomide rekabet politikasını etkileyen kamu politikaları listesi bir hayli uzundur. Bu faktör, rekabet politikası hedeflerinin diğer politikalar tarafından ne kadar sınırlanacağına veya diğer politikalarla ne kadar çelişeceğine yön verir. Temel konu ise, toplam hükümet politikası çerçevesinde, rekabet politikasına verilecek önceliklerdir (World Bank/OECD 1999, 7). Bu bölümde özellikle gelişmekte olan ülkelerde tartışılan rekabet politikası ile belli başlı diğer politika ilişkileri incelenecektir.

3.3.1. Rekabet Politikası ve Kalkınma Politikası

Rekabet politikasını geliştirmekte olan ülkelerde en tartışılır kılan, bu politikanın anılan ülkelerin ihtiyacı olan kalkınma politikası ile ilişkisidir. Uluslararası platformlarda tartışıldığı üzere, bu ülkeler, ekonomik kalkınma sürecinin başlarında, sanayi politikası yoluyla kapasite inşasının rekabeti sağlamaktan daha önemli olduğunu, dolayısıyla bu süreçte rekabet kanununun veya politikasının kendileri için öncelik olmadığını ifade etmektedirler (Jenny 1999, 15-16).

Bu görüşü destekler mahiyette, iktisat teorisinin ortaya koyduğu iddia edilen, geliştirmekte olan ülkeler³⁷ için, gelişmiş ülkelerin rekabet politikalarının uygun olmadığı görüşü de tartışılmaktadır. Zira gelişmiş ülkelerde, kaynak dağılım etkinliği ve tüketiciler için düşük fiyatın sağlanması rekabet politikasının temel hedefini oluşturmaktadır. Halbuki, iktisadi kalkınma açısından bu görüş çok dar ve statiktir. İnsanların hayat standartlarının yükseltilmesi için, geliştirmekte olan ülkelerde temel hedef üretimin uzun vadede büyümesini sağlamak olmalıdır. Bu da statik değil dinamik etkinliği gerektirir. Dinamik etkinlik için diğer faktörlerin yanında yatırımın yüksek oranda olması gerekir. Yatırımın yüksek olması için girişimcilerin yatırım eğiliminin teşvik edilmesi zaruridir. Ancak, rekabet sonucunda elde edilecek kârın düşük olması yatırım eğilimini kıracaktır.

---

³⁷ Singh ve Dhumale (1999, 11), bu ülkelere örnek olarak Kore, Hindistan, Brezilya ve Meksika'yı zikretmişlerdir.

Dolayısıyla gelişmekte olan ülkeler için çok yoğun rekabet, rekabetin çok az olması kadar zararlıdır. Bu ülkelerin ihtiyacı, yatırım eğilimini ortadan kaldıracak kadar yoğun rekabet değil, mikroekonomi seviyesinde kaynakların etkin dağılımını sağlayan ve etkinsizliği düşüren yeteri kadar rekabetin sağlanmasıdır. Bir başka deyişle maksimum değil optimum rekabet hedeflenmelidir³⁸ (Singh ve Dhumale 1999, 11-12).

Yukarıda yer verilen görüşler tamamen gözardı edilecek görüşler değildir. Bu görüşler, ülkenin ekonomi politikası çerçevesinde özel bir rekabet politikasına ihtiyaç olmadığına değil, aksine, uygun bir politikaya, kurumsal bir yapıya ve idari kapasiteye sahip olmanın önemini ortaya koymaktadır. Rekabet politikası ülkenin kendine özgü koşulları göz önüne alınarak tasarlanmalı ve uygulanmalıdır. Gelişmiş ülkelerdeki rekabet politikası görüşleri ve araçları, gelişmekte olan ülkelere basit bir şekilde yerleştirilemez. Ancak, rekabet politikasının temel ilkeleri (rekabeti kısıtlayan anlaşmalar, uyumlu eylemler ve hakim durumun kötüye kullanılması), anılan ülke ekonomik gelişmenin hangi aşamasında olursa olsun gereklidir (Khemani 2000, 2).

Kalkınma yolunda, bir dönem devlet tekellerinin veya “milli şampiyonlar”ın teşvik edilmesi bir devlet politikası iken, bugün itibarıyla etkinliğin pazar eksenli çözümlerde olduğu genel olarak kabul edilmektedir. Zira, bu tür milli şampiyonların veya kamu teşebbüslerinin, rekabet etkilerinden uzak kalarak, pazardaki gelişmelere ve verimlilik artışlarına yavaş karşılık verdiği tespit edilmiş, genel olarak, rekabete ihtiyaç olduğu ve liberalizasyon, deregülasyon ve özelleştirmenin de bu süreçte teşvik edici rol oynadığı anlaşılmıştır (World Bank/OECD 1999, 3).

---

³⁸ Singh ve Dhumale, bu görüşlerini desteklemek amacıyla, Japonya'nın 1950-1973 yılları arasında uyguladığı rekabet politikasını örnek göstermişlerdir. Bu dönemde Japon ekonomisi, üretimi inanılmaz bir rakam olan yılda ortalama % 13, gayrisafı yurtiçi hasılası ortalama yılda % 10 büyümüştür. Bu iktisadi gelişmenin en büyük sebebi, yüksek tasarruf ve yatırım oranıdır. Bu dönemde sanayi politikası rekabet politikasının önüne geçmiştir. Bu dönemde, ekonomi içindeki rekabeti kısıtlayan karteller devlet eliyle teşvik edilmiştir. Ayrıca, büyük ölçekli teşebbüslerin batılı rakipleriyle mücadele edebilmeleri için, bir takım kilit sanayi dallarında birleşmeler de teşvik edilmiştir (sayfa 12).

Konunun detayı çalışmanın ilerleyen bölümlerinde işlenecek olmasına rağmen bu noktada, örnek verilen Japonya'yla ilgili olarak yapılan çalışmalarda, muafiyet tanınan sektörlerin, küreselleşme ve liberalleşme sonucunda yeni şartlara uyum konusunda yetersiz kaldıkları belirtilmiştir. Hatta Japon Devleti'nin yayınlamış olduğu 15 Mayıs 1999 tarihli konuyla ilgili mesajda, değişen ticari koşullar nedeniyle, korumacı sanayinin, firmaların rekabetçi yapılarını kaybettirdiği ve Japon ekonomisine bir kazanç sağlamadığı belirtilmiştir. Bunun sonucu olarak, Japonya, kartellere izin veren politikasını, firmaların rekabet kanunu ile tutarlı bir yapıya gelmelerini destekleyecek şekilde değiştirmiştir (detaylar için bakınız APEC (1999, 25)).

Yine benzer olarak, Japon delegasyonunu, yakın zamanlı Dünya Ticaret Örgütü toplantısında da, rekabet kanunu ve politikası uygulamalarının yerel kalkınmayı güçlendireceğini belirtmiştir (detaylar için bakınız WTO (2001, 1-3)).

Öte yandan, ampirik çalışmalar, rekabet kanununun, uluslararası arenada rekabet edecek firmaların rekabetçi yapılarına zarar verdiği görüşünün abartılı olduğunu ortaya koymaktadır. Artan yerel rekabet ve rekabet bozucu davranışlar ve anlaşmalara müdahale, herşeyin ötesinde etkinliği ve firmaların uluslararası rekabet edebilirliğini artıracaktır. Rekabet kanunu uygulamasında, incelenen olaylar, yukarıda yer verilen endişeler de göz önüne alınarak, dava bazında (case-by-case) incelenecek ve dengeli bir sonuca ulaşılabacaktır (APEC 1999, 3).

Ayrıca Porter (1990, 662)'ın dile getirdiği gibi, devletin rollerinden çok azı, ekonomide yerel mücadeleyi sağlamaktan daha önemlidir. Zira, ulusal bazdaki mücadele yeni buluşları teşvik ettiği gibi ulusal sanayiye de katkıda bulunmaktadır. Öte yandan, hakim durumda ulusal bir rakibin yaratılması nadiren uluslararası rekabet avantajı ile sonuçlanmaktadır. Evde rekabet edemeyen firmalar, dışarda da nadiren başarılı olabilmektedir. Ölçek ekonomisine yerel pazarlara hakim olmakla değil, en iyi global satış yapmakla ulaşılır.³⁹

3.3.2. Rekabet Politikası ve Liberal Ticaret Rejimi

Uzun yıllardır, rekabet politikası ve liberal ticaret rejimi arasındaki ilişki tartışma konusu olmuştur. Tartışma esas olarak bu iki politikanın birbirinin ikamesi veya tamamlayıcısı olup olmadığı üzerinedir.

Liberal ticaret rejimi, iki önemli yolla ülke ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Birincisi, gümrükler düşürüldüğünde ve fiyatlar değiştiğinde, üretim faaliyetindeki kaynakların yeniden dağılması milli geliri artıracaktır. *Uruguay Round*'undan sonra uygulanan gümrük indirimleri milli gelirleri % 0.3-0.4 artırmıştır. İkinci olarak, ekonomilerin teknolojik yeniliklere adapte olması, yeni üretim yapıları ve yeni rekabet şartları ile uzun vadede daha büyük faydaların beklenmesidir. Bu kazançlar geçmişte olduğu gibi, gelecekte de önemini koruyacaktır (World Bank 2000, 52).

Yukarıda anılan faydalar dolayısıyla, ülkeler son 50 yılda önce GATT ve daha sonra onun bir başarılı sonucu olan Dünya Ticaret Örgütü forumlarında uluslararası ticareti liberalleştirmeye çalışmaktadırlar.

---

³⁹ Michael Porter benzer görüşlerini, Türkiye'de yaptığı sunumlarda da dile getirmiştir. "Sunumumun bu bölümünde söyleyeceklerimin içinde, hepsinden belki daha önemlisi de budur. Türkiye içinde rekabet etmek zorunda değilseniz, Türkiye dışında rekabet etme şansınız hiç yoktur. "Büyük bir tekele sahip olsak, etkin olur ve dünyanın geri kalanını da ele geçirebiliriz", düşüncesi tam bir saçmalaktır. Hayatta olmaz böyle birşey. Bir şirket yerel pazarında tekel konumundaysa yurt dışında hiçbir zaman iyi konumda olamayacaktır. En azından gelişmesinin bu aşamasındaki bir ülkede." Porter(69)

Liberal ticaret rejimi ile rekabet politikasının ikame veya tamamlayıcı olup olmadığını tartışmadan önce, bu iki politika arasındaki farkları ortaya koymak gerekmektedir (Wawerman 1998, 31-32).

- Ticaret politikası diğer ülkelerle olan sınırlardaki konularla ilgilenirken, rekabet politikası ülke sınırları içerisindeki rekabetle ilgilenmektedir.

- Ticaret politikası, ticaret ve yatırıma devlet eliyle konan engelleri ele alırken, rekabet politikası, rekabeti engelleyen teşebbüs faaliyetlerini ele almaktadır.

- Ticaret politikası özenle hazırlanmış çok taraflı veya çift taraflı anlaşmaların konusu iken, bu tür anlaşmalara ilişkin rekabet politikası konuları henüz azdır.

- Ticaret anlaşmazlıkları hem ulusal hem de uluslararası hukukla çözülmeye çalışılırken, rekabet politikası anlaşmazlıkları esas olarak ulusal hukukla çözülmeye çalışılmaktadır.

Bir önceki bölümde anlatılan rekabet politikası hedefleri ile bu bölümde kısaca yer verilen liberal ticaret rejimi politika hedefleri birbiriyle örtüşmektedir. Zira liberal ticaret rejimi sonuç itibarıyla rekabeti artırırken, rekabet politikası da öncelik olarak rekabetin bozulmamasını sağlamaya çalışmaktadır (Jenny 1999, 10). Bu yönüyle bu iki politika birbirinin tamamlayıcısı olarak düşünülmektedir.

Öte yandan, liberal ticaret rejiminin rekabeti sağlayacağı, dolayısıyla rekabet politikasına ihtiyaç olmayacağına dair görüşler de zaman zaman dile getirilmiştir. Bu görüşe muhalif olarak, liberal ticaret rejimini benimsemiş ancak ekonomisinde yoğunlaşma oranlarının yüksek olduğu ülkeler gösterilebileceği gibi, bu politikanın neden rekabet politikasının ikamesi olamayacağına dair aşağıdaki değerlendirmeler yapılabilir (Correa 1999, 368).

İlk olarak, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik faaliyetlerin önemli bir oranı çimento, yiyecek, elektrik, yasal, finansal ve diğer hizmetler gibi ticareti yapılamayan (non-tradable) mal ve hizmetlerden oluşmaktadır. Bu sektörler uluslararası rekabetle karşılaşmadığı için, liberalizasyonun pazar yapısına veya firma davranışına etkisi yoktur.

İkincisi, liberalizasyon süreci, çoğu gelişmekte olan ülkede, önemli sayıda küçük ve orta boy işletmelerin kapanması ile pazar hakimiyetinin az sayıdaki yabancı firmanın eline geçmesine yol açmaktadır. Liberalizasyon, ulusal ve küresel seviyede oligopolistik pazar gücünü kuvvetlendirebilir. Uluslararası karteller, pazarları fiyat-tespit ve pazar paylaşımı anlaşmaları ile bölebilecekleri gibi, ithalatçılar ve yabancı firmalar da rekabet etmek yerine, rekabeti kısıtlayıcı anlaşmaların tarafları olabilirler.

Üçüncü olarak, üretim ve dağıtımda yabancı bağımlı şirketlerin artması, firma içi kaynakların kullanımı ve dikey entegrasyonu kolaylaştırarak, yeni

kaynak girişi ve dağıtım kanallarının gelişmesini engeller. Dolayısıyla, yabancı firmalar rekabetçi fiyatlardan yerel arz imkanı olsa da, yabancı kaynakları tercih edebilir.

Son olarak, her ne kadar ürün ve hizmet pazarlarının liberalizasyonundan bahsedilse de, gelişmekte olan ülkeler, fikri mülkiyet haklarını genişleterek veya güçlendirerek, rekabeti farklı seviyelerde kısıtlamışlardır. Bu süreç genelde gelişmiş ülkelerin (özellikle ABD) baskılarının ve TRIPS Antlaşmasının uygulanmasının sonucu ortaya çıkmıştır.

Yukarıda sayılan sebepler dolayısıyla, liberal ticaret rejiminin rekabetçi piyasalar yaratmasında yetersiz kalacağı açıktır. Etkin bir rekabetin olmaması halinde, yerel firmalar fiyatları, uluslararası fiyatlara taşıma maliyetlerinin eklenmesi suretiyle oluşacak fiyatlara kadar yükseltebilecek ve bu fiyatla ithalatı engelleyebileceklerdir. Ayrıca, gelirler, tercihler, kültür, ürün güvenliği, tüketicinin korunması ve teknik standartlar da piyasaları ayrı tutabilecektir.

Sonuç olarak, uluslararası ticareti engelleyen, devlet uygulamalarını kaldırmaya çalışan ticaret politikası ile yurtiçinde rekabeti kısıtlayan uygulamaları kaldırmaya çalışan rekabet politikası, birbirlerini tamamlayan politikalar. İki politikanın ortak amacı ekonomilerde rekabetçi süreci yaşatarak daha etkin olmalarını sağlamaktır.

3.3.3. Rekabet Politikası ve Özelleştirme

1980'li ve özellikle 1990'lı yıllarda birçok gelişmekte olan ülke, devletin ekonomik hayata doğrudan müdahalesini önemli oranda sınırlayan piyasa ekonomisine dayalı reformlar gerçekleştirmişlerdir. Bu dönemde bir önceki bölümde ele alınan ticaret rejiminin liberalleşmesinin yanında, özelleştirme de önemli bir süreç olarak yaşanmış ve halen yaşanmaktadır.⁴⁰

Bu süreçte, özelleştirmeyle ekonomik etkinliği artırmak, kamu sektörünün zararını azaltmak, devletin gelirini artırmak gibi amaçlar sayılabilir.

⁴⁰ Ekonomide liberalizasyon sürecinin zamanlaması ve yoğunluğu ülkeler arasında farklılık arz etmektedir. Özelleştirme süreciyle ilgili olarak, 1980'li yılların başında İngiltere'de muhafazakar Thatcher hükümetinin büyük kamu kuruluşlarını özelleştirmesi ile başladığı söylenebilir. Bu süreç yalnızca gelişmiş ülkeler değil gelişmekte olan ülkelerin büyük çoğunluğu tarafından da takip edilmiştir. 1999 yılı Dünya Kalkınma Göstergeleri (World Development Indicators 1999) raporuna göre, geçiş (transition) ülkeleri bir kenara bırakılırsa, 1990-1997 arası 1 milyar\$'dan fazla özelleştirme yapan Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkeler şunlardır: Arjantin (27.9 milyar\$'dan fazla), Brezilya (34.3 milyar\$), Endonezya (5.2 milyar\$), Güney Afrika (2.5 milyar\$), Hindistan (7.1 milyar\$), Kolombiya (5 milyar\$), Malezya (10 milyar\$), Meksika (30.5 milyar\$), Pakistan (2 milyar\$), Peru (7.5 milyar\$), Singapur (1.9 milyar\$), Tayland (3.6 milyar\$), Türkiye (3.6 milyar\$) ve Venezuela (5.9 milyar\$) (Detaylı bilgi için bakınız Singh ve Dhumale (1999, 7)).

Ayrıca gelişmekte olan ülkelerin çoğunda özelleştirme süreci, uluslararası finansal kurumlar tarafından, yapısal uyum programları dolayısıyla teşvik edilmektedir. Genel olarak bakıldığında ise, iktisadi etkinlik amacından ziyade, ülkelerin içinde bulunduğu bütçe kısıtlarının rahatlatılması hedefinin daha ağır bastığı gözlemlenmektedir (Singh ve Dhumale 1999, 7).

Özelleştirmede temel amacın, devlet gelirlerini artırmak olmaması gerektiği bütün platformlarda dile getirilmektedir. Bu konuyu İtalya'daki özelleştirme işlemleri sırasında kamu iktisadi teşekküllerinden sorumlu ve bugün AT Komisyonu Başkanı olan Romano Prodi veciz bir şekilde ifade etmiştir: *“Özelleştirme devlet gelirlerini artırmak amacıyla yapılmaz. Diğer sonuçları yanında gelir sağlanması özelleştirmenin mutluluk verici sonuçlarından birisidir.”* (Öz 1999, 47).

Anılan bütçe kısıtlarına rağmen, özelleştirme uygulamalarında temel amaçlardan biri piyasaya işlerlik kazandırıp, her düzeyde rekabeti geliştirerek, tüketicilerin en uygun fiyatla kaliteli mal ve hizmetlerden yararlanmalarını sağlamaktır. Bu amaç, çeşitli ülkelerin özelleştirme politikalarında yer aldığı gibi, hazırlanan raporlarda özelleştirme politikalarının dayanacağı ilkeler belirlenirken, kamusal tekellerin yerini özel tekellerin almaması gerektiği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, özel hak ve imtiyazlardan yararlanan teşebbüslerin özelleştirilmesi sürecinin, piyasa liberalizasyonu önlemleri ile birlikte yürütülmesinin, kamusal tekellerin yerini özel tekellerin almaması açısından gerekli görülmesi, özelleştirme sürecinde rekabet kurallarının önemini ortaya çıkarmaktadır (Tan 1999, 27).

Piyasada etkinliği artırmak amacıyla, özelleştirme ve rekabet politikalarının tam olarak örtüştüğünü söylemek mümkündür. Bu süreçte anılan amacın gerçekleştirilmesinde rekabet politikası kritik bir öneme sahiptir. Nitekim özelleştirmenin, tekeli eğilimlerin yüksek olduğu ülkelerde, rekabet kuralları olmadığı takdirde ortaya çıkarabileceği olumsuz sonuçlar şu şekilde sıralanmıştır (Öz 1999, 48):

- 1- Teşebbüslerin kâr hırsı kaliteyi düşürebilecek nitelikte olup, hizmetlerin aksamasına neden olabilecektir.
- 2- Gelir dağılımındaki dengesizlik artacak ekonomik güç belirli ellerde toplanacaktır.
- 3- Özel kesimin tekeli kârları artacaktır.
- 4- Ekonomik gücün belli ellerde toplanması siyasal erkin de belirli ellerde toplanmasına neden olacaktır.

Esasen, kamu sektörünün ekonomi içindeki ağırlığı, çoğu gelişmekte olan ülkede bugüne kadar neden rekabet politikasına ihtiyaç duyulmadığının da önemli bir sebebidir. Bu yönüyle, özelleştirme sürecinde ve bu sürecin sonunda oluşacak ekonomik ortamda, rekabet ve regülasyon politikaları zorunlu hale gelmiştir (Singh ve Dhumale 1999, 8).

3.3.4. Rekabet Politikası ve Doğrudan Yabancı Yatırımı

Yatırımlarının finansmanında sıkıntı çeken gelişmekte olan ülkeler için, doğrudan yabancı yatırımı ülke kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar, yabancı sermaye yatırımlarının özel bir türü olup, yabancıların dış ülkelerde fiziki ekonomik varlıklar üzerinde tam veya kısmi mülkiyet hakkı ve denetim sahibi olmalarıyla sonuçlanan yatırımlardır (Ongun 1998, 333). Ülkeye doğrudan yabancı yatırımı çekmek çok değişik faktörlere bağlıdır⁴¹.

Yerleşik firmalar genellikle mal ve faktör piyasalarına yeni girmek isteyenleri engellemeye çalışırlar. Bu engelleme bir endüstride yatay olabileceği (kartel oluşumunda olduğu gibi) gibi, dikey bir yapılanma ile (dağıtım kanallarının kontrolü gibi) de olabilir. Bu ve benzeri kısıtlamalar yerli firma girişini engellediği gibi muhtemel yabancı yatırımı için de engel teşkil etmektedir (Noland 1999, 13).

Eğer rekabet kanunu, teşebbüslerin yerli veya yabancı olduğuna bakmadan uygulanırsa, yerli firmaların giriş engellerini veya yabancı firmaların pazara girişinin reddedilmesini önleyebilecektir. Bu yönüyle rekabet kanunu, oyunun şartlarını ortaya koyarak, doğrudan yabancı yatırımı teşvik etmektedir.

Ayrıca yabancı yatırımcılar da rekabet kanununa muhatap oldukları için, rekabetçi davranmak zorunda kalacaklardır. Bu durum, doğrudan yabancı yatırımı için uygun bir ortam yaratacaktır. Yatırımcılar, rekabet kanununun uygulandığı ortamı bilirken, bu ortamın kurallarına göre hareket etmenin faydalarının da farkında olacaklardır.

Rekabet kanunu, doğrudan yabancı yatırımı üç durumda etkileyebilir. Birincisi, yabancı yatırımcının yerel pazarlar için anlaşmalar yapması, ikincisi, yerli bir firmaya birleşme veya devralma yoluyla dahil olması ve son olarak yabancı yatırımcının yerel pazarda hakim durumunu kötüye kullanmasıdır. Bu üç durumu geniş bir şekilde ele almaktan yerine, rekabet kanunun genel olarak, rekabetçi bir ortam yaratarak, doğrudan yabancı yatırımı teşvik edici rol oynadığı belirtilmelidir (APEC 1999, 31-32).

Yukarıdaki politikalara ilaveten, çevre, sağlık, telekomünikasyon, mali piyasalar ve tarım gibi farklı sektör özelinde, rekabet politikası hedeflerini destekleyici olmaktan ziyade kısıtlama eğiliminde olabilecek farklı politikalar

---

⁴¹ Detaylı bilgi için, World Bank (2000, 81-84) raporuna bakılabilir. Anılan raporda, doğrudan yabancı yatırımı çekmek için en etkin metodlar olarak, işgücü politikaları, liberal ticaret rejimi, yabancı yatırımcının ikna edilmesi, yabancı yatırımcıların hak ve sorumluluklarını ortaya koyan kalıcı kuralların varlığı ve sermaye piyasalarının geliştirilmesi üzerinde durulmuştur. Bu raporda ayrıca, 1990'da 20 milyar US\$ olan doğrudan yabancı yatırımı, 1998 yılı itibarıyla yaklaşık 150 milyar US\$'a çıktığı belirtilmiştir (World Bank 2000, 7). Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımı, 1990 yılında 684 milyon US\$ iken, 1997 yılında 805 milyon US\$'a artmış ancak bu artış oranı diğer ülkelerle karşılaştırıldığında çok düşük kalmıştır (World Bank 2000, 271).

mevcuttur. Bu ve benzeri politikaların oluşturulması ve uygulanmasında rekabet ilkelerinin göz önüne alınmasına ihtiyaç vardır. Devletin karar mekanizmasındaki tutarlılık ancak böyle sağlanabilir. Rekabet politikası, gerçek anlamıyla, hükümetin iktisadi politikaları çerçevesinde, parasal, mali ve ticari politikalar yanında dördüncü köşe taşı olarak değerlendirilmelidir (World Bank/OECD 1999, 8).

BÖLÜM 4

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE REKABET POLİTİKASI: SORUNLAR ve MUHTEMEL ÖNERİLER

4.1. REKABET KANUNU DIŞINDAKİ FAKTÖRLER

Piyasalarda rekabetin sağlanması adına, rekabet kanununun tek araç olmadığı açıktır. Piyasaların rekabetçi bir yapıya kavuşması rekabet kanunu haricinde birçok faktöre bağlıdır.

Gelişmekte olan ülkelerin karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri makroekonomik istikrarın sağlanamamış olmasıdır. Yüksek enflasyon ve bütçe kısıtları gibi makroekonomik konular, piyasalar üzerinde rekabetin ötesinde baskılar oluşturmaktadır.

Ülkelerin sahip oldukları dış ticaret rejimleri de piyasaların rekabet yapısını etkilemektedir. Daha önce de tartışıldığı üzere, liberal ticaret rejimi ile rekabet politikası, rekabetçi piyasalar yaratma bakımından birbirlerini tamamlayıcı politikalarlardır.

Ekonominin yabancı yatırımı çekmesi konusunda, ülkenin dış yatırıma ne ölçüde açık olduğu büyük önem arz etmektedir. Sınırlı sermaye birikimi ve yerel hakim firmaların olduğu ülkelerde rekabetin yaratılmasında doğrudan yabancı yatırımı en önemli kaynaklardan biridir.

Kamu teşebbüslerinin ekonomideki ağırlığı, bu teşebbüslerin buldukları pazarlarda genel olarak hakim durumda oldukları göz önüne alınırsa, rekabetin tesisinde önemli bir engel oluşturmaktadır. Özelleştirme süreciyle devlet ilgili pazarlardan çekilirken, bu pazarlarda rekabetin tesisinin gözetilmesi, öncelik olarak ele alınmalıdır.

Öte yandan, piyasa ekonomisinin etkin işlemesi, teşebbüslerin pazara serbestçe giriş ve çıkışının sağlanmasıyla mümkünken, ekonomilerin çoğunda en önemli giriş engelleri yasal düzenlemelerdir. Bu yasal düzenlemeler, potansiyel

rakiplerin piyasaya girmesini engellediği gibi, düzenlemelerin koruduğu teşebbüslere de rekabetten uzak bir yapı sunmaktadır. Giriş engeli yaratan düzenlemelerle birlikte uzun ve zaman alıcı bürokratik işlemler aynı şekilde piyasaların etkin çalışmasında engel olarak görülmektedir.

Giriş engeli açısından bir diğer faktör finansman ihtiyacıdır. Piyasalara girişte teşebbüslerin ihtiyaç duyduğu finansman ayrımcı olmadan sağlanmalıdır. Bu yönüyle, devletin benimsemiş olduğu teşvik mekanizmasının da, piyasalarda rekabeti engellemeyecek şekilde tasarlanması önem arz etmektedir.

4.2. REKABET KANUNUNA DAİR SORUNLAR

Gelişmekte olan ülkelerde, yukarıda anılan makro sorunların haricinde esas olarak ele alınması gereken özellikle rekabet kanunundan kaynaklanan sorunlardır. Bu sorunları, temel olarak, kanunun yürürlüğü öncesi ve kanunun varlığından kaynaklanan endişeler ile kanunun uygulanmasındaki zorluklar başlıkları altında incelemek mümkündür.

4.2.1. Kanunun Yürürlüğü Öncesi Endişeler

Farklı nedenlerle rekabet kanunu çıkaran gelişmekte olan ülkeler, bu süreç öncesinde hem ulusal hem de uluslararası platformlarda, kanundan kaynaklanan endişelerini dile getirmişlerdir. Bu endişeleri esas olarak dört başlıkta toplamak mümkündür (Jenny 1999, 18-22).

İlk olarak, rekabet politikası ile diğer politika ilişkilerinin incelendiği bölümde tartışılan, küçük ekonomilerde deregülasyon ve liberal ticaret rejiminin yerel piyasalarda rekabeti sağlamak için yeterli olduğu görüşüdür.⁴²

İkinci olarak, rekabet kanununun çokuluslu şirketler tarafından gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini yok etmeye hizmet eden bir *Truva atı* işlevi görebileceği tartışılmıştır. Bu görüş esas itibarıyla, birden çok ülkeyi ilgilendiren rekabeti bozucu davranışlar hakkında yerel rekabet kanunlarının işlevinin sınırlı olmasından kaynaklanmaktadır⁴³. Ancak bu noktada, sınır ötesi

⁴² Benzer görüşü dile getiren Godek (1998, 271-272), küçük ekonomiler için liberal ticaret rejimini kalkınma için yeterli görmesinin yanında, antitröst endişelerini anlamsız bulmaktadır. Zira, teşebbüsler, yerel piyasada ne kadar büyük pazar payına sahip olursa olsunlar, eğer diğer ülkelerin teşebbüsleriyle rekabet etmek zorunda iseler, hiçbir zaman pazar gücüne sahip olamayacaklardır.

⁴³ Rekabet kanunları her ne kadar ulusal sınırlar içinde uygulanıyor olsa da, ulusal sınırları aşan uluslararası kartellerin varlığı da yadsınamaz bir gerçektir. Çoğu ülkede ihracat kartellerinin kanun uygulamasından muaf tutulması bir yana, en az iki ülke firmasının oluşturduğu uluslararası kartellerin sayısı hiç de az değildir. Evenett, Levenstein ve Suslow (2001), ABD ve AB rekabet otoritelerinin yürüttüğü soruşturmalardan, 1990'larda başlayan veya biten, en az 40 tane uluslararası kartel üzerinde çalışmışlardır. Anılan 40 kartel üyesi firmalar 30 farklı

rekabet ihlalleri ile mücadelede ilk adımın yerel bir rekabet kanununa sahip olmak gerektiği belirtilmelidir.

Üçüncü olarak, gelişmiş ülkelerin rekabet kanunlarının, gelişmekte olan ülkeler için uygun olmayacağı endişesidir. Bu görüş, kanunun çıkarılmasına karşı olmamakla birlikte, çıkarılacak kanunun ülkenin özel şartlarına, ekonomik ve yasal çerçevesine uygun olması gerektiğini savunan haklı bir görüştür⁴⁴. Rekabet politikası ve hedeflerinin tartışıldığı bölümde belirtildiği üzere, nihai hedef olan iktisadi etkinliğin yanında, ülke şartlarına bağlı olarak ülke özelinde farklı hedefler de belirlenebilecektir.

Son olarak, bir sonraki bölümde de tartışılacak olan, rekabet mevzuatının gelişmekte olan ülkelerde yanlış kullanılabilmesi ve piyasalar üzerinde aşırı bir bürokratik kontrole sebep olabileceği endişesidir.

4.2.2. Rekabet Kanununun Varlığından Kaynaklanan Endişeler

Rekabet kanunu hakkındaki endişeler, kanunun yürürlüğe girmesiyle de devam etmiştir. Bu endişeler esas itibarıyla rekabetin sürdürülebilir kalkınma için bir araç olduğunun henüz yeterince anlaşılmadığı çevreler tarafından dile getirilmektedir. Bu çevrelerin politik karar alma sürecinde etkili olduğu gözardı edilmemelidir. APEC ülkeleri için yapılan çalışmada dile getirilen endişeler şu şekilde sıralanmaktadır (APEC 1999, 42):

a- Piyasa mekanizmasına yersiz bürokrasi müdahalesinden ve kontrolden kaynaklanan muhtemel korku ve diğer otoritelerin politika kontrolünü kaybetmelerinden doğan kaygılar.

ülkenin firmalarıdır ve bu karteller 30 milyar\$ üzerinde yıllık satış gerçekleştirmektedir. Uluslararası kartellerle mücadele adına önerdikleri tekliflerden biri de, DTÖ bünyesinde çok taraflı anlaşmadır. Singh ve Dhumale (1999,17) ise, gelişmekte olan ülkelerin uluslararası bir rekabet otoritesi kurmalarını teklif etmişlerdir. Bu teklife göre, küresel rekabet otoritesi gönüllü işbirliğine değil, yasal olarak bağlayıcı anlaşmaya konu olmalıdır. Öte yandan, uluslararası rekabet düzenlemesine AB destek verirken, ABD, ikili işbirlikleri, yavaş uyumlaştırma ve önce görüş birliği taraftarıdır (Waller 2000, 163).

⁴⁴ Bu noktada Saba (1999)'nın ifadeleriyle: "Rekabet politikası **bir din ya da ideoloji değildir**. Bu politika, kendi başına ya da kendinden kaynaklanan bir sonuç da değildir. Daha ziyade, toplumun refahını artıran bir araçtır. Bu da, güvenilir bir rekabet hukukuna ve bunun yanısıra, bu hukuku etkin bir biçimde uygulayacak ve aktif biçimde rekabet yanlı düzenleyici reformları destekleyecek güvenilir kurumlara sahip olunmasının gerekli olduğu anlamına gelir. Bir kanunun kabul edilmesine yönelik itirazlar; yetersiz hükümet bütçeleri, tecrübe ve nitelik, hukuki ve kurumsal çerçevelerin eksikliği veya farklı politika öncelikleri gibi pek çok meşru sebeplere dayanabilir. Bence yapılan asıl yanlış, rekabet hukukunun gereksiz olduğu beya gelişen bir ekonomi için tehlikeli olduğunu söylemektir."

b- Rekabet kanunu, bir hayli müdahaleci olmasıyla, kamuya ve tüketiciye maliyeti yüksektir. Devletin fazla düzenleme yapması ve müdahale etmesi yalnızca yatırımı ve ticari faaliyetleri boğacaktır⁴⁵.

c- Rekabet mevzuatı ticari faaliyetlerde bulunma maliyetini artıracaktır.

d- Rekabet mevzuatı baskı aracı olamayacak kadar genel olabileceği gibi, yatırıma engel olacak kadar detaylı olabilir.

e- Dikey ve yatay anlaşmalar iktisadi olarak etkin ve kabul edilebilir olabilir. Bu tür anlaşmalara karşı uygulanan rekabet kanunu verimlilik karşıtı olarak algılanır.

f- Rekabet kanunu birleşme ve devralmaların olabileceği ve rekabet bozucu etkilerinin görülmeceği kimi sektörlerde pazar değişikliklerine kolayca adapte olmayı ve gelişmeyi önler.

Bu endişelerin çoğu rekabet kanununu tam olarak anlayamamaktan ve gelişmiş bazı ülkelerdeki “en kötü” uygulamayı görmekten kaynaklanmaktadır. Bütün bu endişelere karşın rekabet politikasının rolü ve alanı hakkında toplumun bilgilendirilmesi ve uygulamada iyi örneklerin gösterilmesi neticesinde, kanunun varlığından kaynaklanan endişeler ortadan kalkacaktır.

Esasen rekabet kanunu ve politikası yalnızca piyasa işleyişinin bozulduğu veya bozulabileceği alanlara uygulanacağından, piyasa mekanizmasının etkin işleyişiyle çatışmamaktadır⁴⁶. Rekabet otoritesinin ekonomiye faydası genel olarak operasyon maliyetlerinden fazladır. Ticareti ve yatırımı zorlaştırmak bir yana, firmaların rekabeti kısıtlayıcı davranışlarla karşılaşmayacağı ve bu yönüyle bir seviyede güvenli olacakları rekabetçi ortam, sermaye maliyetlerini düşürecek ve yatırım üzerinde olumlu bir etki yapacaktır. Rekabet kanununun *per se* yasaklamalardan ziyade *rule of reason* görüşünü benimsemesi daha uygundur. Her ne kadar hangi davranışların rekabeti bozucu olduğunun değerlendirilmesi bir belirsizlik yaratsa da bu belirsizlik rekabet kanununun nasıl uygulanacağına dair yol gösterme sonucunda ortadan kalkabilecektir. Bu durum rekabet otoritesinin danışmanlık rolü ile ilgilidir (APEC 1999, 43).

Daha önceden de değinildiği üzere, rekabeti kısıtlayan giriş engellerinin ortadan kaldırıldığı rekabetçi bir ekonomide faaliyet gösteren teşebbüsler,

---

⁴⁵ Rekabet davalarının maliyetinin yüksek olduğuna uç bir örnek olarak, ABD’de yürütülen IBM Davası, 13 yıl sürmüş, 950 tanık dinlenmiş, 762 mahkeme günü tutmuş, mahkemeye 17 000 belge sunulmuş ve duruşma kopyaları 100 000 sayfadan fazla tutmuştur (Ali El-Dean ve Mohieldin 2001, 20).

⁴⁶ Orbach (2000,19), özellikle geçiş ekonomilerinde, sıkı uygulamaların iki yönden etkin olmayacağını not etmiştir. Birincisi, kurallar yeni, ihlaller fazla olduğundan, bunların takibi muhtemelen otoritenin kaynaklarını açacaktır. İkincisi, politikanın uygulanması ile rekabetten, rekabet taraftarlığından ve rekabetçiliğin sağlanması amaçlarına ayrılacak kaynakların marjinal faydası hesaplanmalı ve kıt kaynaklar daha çok rekabet taraftarlığı için kullanılmalıdır.

rekabet engellerinin bulunduğu durumdan daha çabuk bir şekilde değişikliklere adapte olabileceklerdir. Bunun yanında özellikle gelişmekte olan ülkelerde çoğu giriş engelini devlet düzenlemesinden kaynaklandığı ve aynı zamanda hakim durumdaki firmaların bu durumlarını kaybetmemek için stratejik engeller oluşturdukları bilinmektedir.

Kanunun varlığına dair endişelerin azaltılması için, ülke farklılıklarının da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Örneğin, Asya ülkeleri ile batı ülkeleri arasında, ekonomide yönetim biçimi ve ticari davranışlar açısından ciddi farklılıklar vardır. Japonya'daki *keiretsu* sistemi, Kore'deki *chaebol* sistemi, Çin'in konglomere yapısındaki *guanxilerin* önemi, bu ülkelerde ticari hayata ve rekabete dair farklı bir bakış açısını gerektirmektedir. Dolayısıyla, yukarıda anılan endişelerin ortadan kaldırılması yolunda, doğu ve batı ülkeleri arasındaki ticari kültür farklılıklarını göz önüne alan, bu ülkelere özgü rekabet politikasının geliştirilmesi tavsiye edilmektedir (Kerr ve Wood 2000, 15).

Rekabet kanununun faydalarından bahsederken, bu kanunun çıktığı çoğu ekonomide sonuçların hayal kırıcı olduğu belirtilmelidir. Bu durumun değişik nedenleri olsa da, ortak neden kamuoyu desteğinin olmaması ve kanunun farkında olunmaması sayılabilir. Kanunun uygulanmasında başarılı olan ekonomilerde ise, başlangıçta faaliyetlerini kamuya mal etme ve toplumda destek bulma stratejileri yatmaktadır. Temel problemler olan kanunun iyi bir şekilde hazırlanması ve piyasa ekonomisi hakkında alınan iyi eğitim, gerekli koşullar olmasına rağmen yeterli koşullar değildir (APEC 1999, 43).

4.2.3. Rekabet Kanununun Uygulanmasındaki Zorluklar

Gelişmekte olan ülkelerde uygulanacak herhangi bir kanun, ülke gerçeklerinden uzak olmayacaktır. Genel olarak anılan ülkelerin çoğunda, demokratik kurumların yeni yeni büyüdüğü, teknoloji tabanının düşük olduğu, finans yapılarının sığ olduğu, yargı ve bürokratik kapasitenin sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Bunun yanında, tarihsel olarak ekonomi içerisinde kamu teşebbüslerinin ağırlığı, yoğun devlet düzenlemesi ve sanayi politikalarının takip edilmesi, yeni düzenlemeler açısından sorun teşkil etmektedir (Singleton 1997, 1).

Öte yandan, rekabet kanununu daha sonradan yürürlüğe koyan gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı ortak zorluklar şu şekilde sıralanmaktadır (APEC 1999, 43):

- a- Politik ve bürokratik direnç,
- b- Kamu sektörü hakkındaki kötü izlenimler, yoğun bürokrasi, şeffaflığın olmaması ve yolsuzluk,
- c- Yargı sisteminin yetersiz olması,
- d- Meslek örgütlerinin ve tüketici gruplarının zayıf olması,

- e- Rekabet otoritesinde kaynakların ve mesleki birikimin yetersiz olması.

4.3. SORUNLAR İÇİN MUHTEMEL ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Yukarıda anılan sorunların rekabet otoritesiyle ilgili olanlarının ortadan kaldırılması, hem kanunun uygulanması, hem de toplum ve devlet içinde rekabet politikasının kabul görmesi açısından önem arz etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde, rekabet otoritelerinin hem toplum, hem de devlet bürokrasisi için yeni olduğu düşünülürse, yukarıda anılan endişelerin üzerine gidilmesi, otoritenin saygınlığını artıracaktır. Bu yönüyle, muhtemel çözüm önerileri olarak, birbirleriyle yakından ilgili özellikle üç alan üzerinde yoğunlaşılması gerektiği tavsiye edilmektedir (APEC 1999, 43).

- a- Kanunun amaçları ve hedeflerinin toplum için açık olması
- b- Amaçların toplumun bütün katmanlarında savunulması
- c- Rekabet otoritesinin kurumsal yapısının ve güvenilirliğinin gelişmesi

4.3.1. Kanunun Amaç ve Hedeflerinin Açık Olması

Tüketiciler ve üreticiler açısından rekabet kanununun ne yapıp yapamayacağını bilmesi önem arz etmektedir. Bu sürecin bir parçası olarak, iki grubun da kanun hakkında eğitilmesi gereklidir. Tüketiciler açısından, kanun hakkında beklentilerinin yüksek olması gibi bir tehlike mevcuttur. Benzer şekilde devletin olmadığı sektörlerin birkaç büyük grup tarafından kontrol edildiği ekonomilerde, piyasa sistemine duyulan bir güvensizlik vardır. Aynı şekilde üreticiler açısından da tam tersi bir durum söz konusudur. Ekonomik ve genellikle politik gücü olanlar da durumlarını korumak için bu tür kanunların uygulamasını engellemeye çalışacaklardır. Diğerleri de, rekabet kanununu yeni fırsatlar sunan bir mekanizma olarak görecektir. Bu son grup için var olan tehlike ise, rekabet kanununun yanlış bir şekilde rekabet sürecini değil de, rekabet edenleri koruduğunu düşünmeleridir. Bütün bunların yanında, rekabet kanununun, piyasaya devletin müdahalesini azaltmaya çalıştığı düşünülürse, devletin ilgili birimlerinden de direnç göreceği beklenebilir. Rekabet kanunu ekonomik demokrasinin ilkelerini barındırdığı için, bazıları tarafından tehdit, bazıları tarafından fırsat olarak değerlendirilecektir (APEC 1999, 44).

Kanunun amaçlarının açık bir şekilde sunulması, diğer kanunlarla olan ilişkilerine de açıklık getirecektir. Bu kanunlara örnek olarak aşağıdakiler verilebilir.

- a- Sözleşme hukuku
- b- Fikri-sınai hakların korunması
- c- Regülasyon
- d- Yolsuzluk vb.

- e- Sermaye piyasası kuralları
- f- Tüketicinin korunması

Tüketicinin korunması özel bir önem arz etmektedir. Genellikle rekabet kanununun ve rekabet otoritesinin tüketicinin korunmasında hiç rol almaması dile getirilmiştir. Bu görüşe göre, yeni bir rekabet otoritesi tecrübesizdir ve kaynakları sınırlıdır. Dolayısıyla sorumlulukların genişlemesi, onu, temel görevi olan rekabetin sağlanması görevlerinden uzaklaştıracak ve belki de bazı menfaat gruplarının baskılarıyla yüz yüze getirecektir. Tüketicinin korunması, genel olarak sağlayıcılar arasında etkin bir seçim yapabilmesi ve bu bilgiye sahip olmasını içerir. Tüketicilerin seçimi açısından sağlayıcılar arasındaki rekabet önem arz etmektedir. Çoğunlukla, tüketicinin korunması ve rekabet kanunu beraber çalışmaktadır (APEC 1999, 44).

4.3.2. Rekabet Danışmanlığı⁴⁷

Rekabet danışmanlığı, rekabet otoritesinin devletin iktisat politikasının oluşturulması sürecinde tekliflerde bulunma, etki etme ve katılım gösterme ile daha rekabetçi endüstriler ve firma davranışları sağlama konusunda karar alma gücünü ifade etmektedir. Bu husus güçlendirilmeli ve mümkünse kanun içinde yer almalıdır. Rekabet otoriteleri giriş engellerini azaltarak, deregülasyon ve ticaretin liberalizasyonu sürecine katkıda bulunarak proaktif bir şekilde rekabeti sağlayabilmelidir (World Bank/OECD 1996, 45). Bu yönüyle rekabet danışmanlığı, gelişmekte olan ülkeler için en aktif politika olarak görülmektedir (Maskus ve Lahouel 2000, 600).

Rekabet danışmanlığı ile rekabet otoritesi, ekonomik etkinliğe ve tüketici refahına daha az zarar verici alternatifler sunarak devletin politikalarını etkileyebilir. Bu yönüyle devlet politikalarını etkilemeye çalışan farklı menfaat gruplarının lobiciliğine ve rant sağlama amaçlı davranışlarına karşı durulmasında yardımcı olur. Neticesinde devletin karar alma sürecinde şeffaflığı ve güveni artırır.

Danışmanlık rolü ile rekabet kanununun uygulanması arasında doğrudan bir ilişki vardır ve bu ilişki özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha güçlüdür. Bu ülkelerde piyasaların çoğu, bir firmanın veya az sayıda firmaların rekabeti engelleyici davranışları veya lobicilik faaliyetleri ile bir hayli yoğunlaşmış durumdadır. *Rekabet danışmanlığının* amacı, rekabet otoritesinin doğrudan müdahalesi olmadan daha rekabetçi pazar yapısı ve firma davranışını oluşturacak şartların sağlanmasıdır. Rekabet otoritesi açısından bunun alternatifini,

---

⁴⁷ Rekabet Danışmanlığı, “Competition Advocacy” teriminin yerine kullanılmıştır.

hakim durumdaki firmaların sürekli ve yakından takip edilmesidir. Bu daha fazla kaynak gerektiren ve sonuçta daha az başarılı olan bir alternatiftir⁴⁸.

Teşebbüslerin faaliyet gösterdiği ticaret ortamının şartları birçok ekonomi politikası tarafından şekillendirilmektedir. Ekonomide rekabet seviyesi, bu politikaların nasıl geliştirildiğine ve uygulandığına bağlı olarak güçlenecek veya zayıflayacaktır. Gelişmekte olan ülkelerde *rekabet danışmanlığı*, en önemli rolünü aşağıdaki politika alanlarında oynayabilir (World Bank/OECD 1999, 93-94).

- Ticaret liberalizasyonu
- Regülasyon
- Devlet yardımları
- Özelleştirme

Öte yandan, rekabet kanununun yerleşmesindeki başarı, rekabet otoritesinin toplumun güvenini ve desteğini sağlamasına bağlıdır. Bu yönüyle rekabet otoritesi başarılı davaları kamuya mal etme konusunda tereddüt etmemelidir. Esasen, başlangıçta kamusal faydanın yüksek olduğu davaların seçilmesi başarının reçetesidir. Dolayısıyla rekabetin uygulanmasına dair ilk davalarda siyasi itirazın az ama tüketici menfaatinin doğrudan ve yüksek olduğu davaların seçilmesi üzerinde durulmalıdır.

Tüketiciler ve üreticiler, kanunun ayrımcı bir şekilde uygulanmayacağına dair ikna edilmelidir. Kanuna duyulan güvenin gerçekleşmesi adına, otoritenin ve otorite yönetiminin bağımsızlığı sağlanmalıdır. Rekabet otoritesi hem kamu hem de özel teşebbüslerin rekabeti kısıtlayıcı muhtemel davranışlarının değerlendirilmesinde odak noktası olmalıdır. *Danışmanlık* başlangıçta, tüketici dernekleri ve teşebbüs birlikleri gibi spesifik menfaat gruplarını hedef almalıdır. Tüketiciler, rekabetin tüketicileri en iyi koruma yolu olduğu konusunda eğitilmelidir.

Üreticiler, otoritenin geleneksel devlet kurumlarından yapı ve metod olarak farklı olması durumunda kaygılarından kurtulacaklardır. Bu açıdan rekabet kanunu belli zaman kısıtları içeren usul hükümleri ile donatılmalıdır. Bütün şikayetler, zamanında ve ayrımcılık yapılmadan ciddi şekilde değerlendirilmelidir (APEC 1999, 44-45).

---

⁴⁸ Tarihsel olarak bakıldığında, ulusal rekabet otoritelerinin, kurulması ile etkin bir şekilde faaliyete geçmesi arasında önemli bir zaman aralığı gözlemlenmektedir. Sherman Kanunu'nun yürürlüğü ile fiyat-tespit anlaşmasının Yüksek Mahkeme tarafından yasaklanması arasında 7 yıl vardır. Roma Antlaşması ile kartellere ilk ceza kesilmesi arasında 12 yıl, İngiltere'de rekabet otoritesinin kurulması ile ilk kartel yasağı arasında 11 yıl vardır. Japonya için ise bu süre 20 yıldır. Dolayısıyla, sıkı bir şekilde uygulamaya geçmeden evvel, daha çok öğrenme süreci tamamlanmalı ve politik destek sağlanmalıdır (Detaylar için bakınız Scherer (2000, 371)).

Danışmanlık rolü, toplumu, kanunun ne yapabileceği ve ne yaptığı konusunda bilgilendirmeyi de kapsamaktadır. Toplum üyelerinin rekabet politikası kavramını anladığı ve desteklediği zaman rekabet uygulaması daha etkin olacaktır. Bunlar, rekabet ve düzenleme alanlarında çalışan hukukçular, ticaret ve ekonomi alanında uzmanlığı olan akademisyenler, tüketici menfaatlerinin savunulmasından sorumlu tüketici örgütleri, piyasa merkezli reformlarla ilgilenen politikacılar ve ekonomik hayatın içindeki bireylerin tümü olabilir (World Bank/OECD 1999, 99).

Danışmanlık, rekabet otoritesinin toplumu sadece rekabet kanununun faydaları hakkında bilgilendirmesi ile sınırlı kalmamakta aynı zamanda kanunun doğru bir şekilde uygulandığını göstermesini de kapsamaktadır. *Şeffaflık* ve *kurallara bağlılık* bu süreçte toplumda güvenin oluşturulması için merkezi bir öneme sahiptir. Şeffaflık, rekabet otoritesinin çalışmalarındaki kalitesi ve tarafsızlığı hakkında saygınlık kazandırırken, otoritenin herhangi bir menfaat grubuna angaje olmamasını da sağlayacaktır. Dolayısıyla yalnızca kararların basılması değil aynı zamanda bu kararların arkasındaki detaylı gerekçelerin basılarak açıklanması da gerekir. Bu süreçte güvenin oluşturulması ve ayrımcılık yapılmamasının sağlanması eşit derecede önemlidir (APEC 1999, 45).

Son olarak, rekabet politikasının genel olarak ekonomiyi düzenleyen devlet politikalarından para, maliye ve ticaret politikalarının yanında dördüncü köşetaşı olarak düşünüldüğü (World Bank/OECD 1999, 9) göz önüne alınırsa, *rekabet danışmanlığının* önemi de ortaya çıkacaktır.

4.3.3. Kurumsal Olarak Güçlenme

Rekabet kanunu çok iyi tasarlanmış olsa da, onu uygulayacak otorite, merkezi bir öneme sahiptir⁴⁹. Bu yönüyle rekabet otoritesi kanunun kendine vermiş olduğu geniş yetkiyi kullanırken, mümkün olduğunca menfaat gruplarından ve siyasi baskılardan uzak olması gerekmektedir.⁵⁰

⁴⁹ Rekabet otoritelerinin bağımsızlığının önemini ortaya koyan Rekabet Kurumu Başkanı Müftüoğlu (2000b)'nin şu ifadeleri dikkat çekicidir: “Unutulmamalıdır ki, serbest piyasa ekonomilerinde başarılı olmanın olmazsa olmaz şartları; (i) bağımsız bir Merkez Bankası ile (ii) bağımsız bir Rekabet Kurumunun varlığıdır. Bağımsız bir merkez bankası ile makro süreçlerin, özellikle para piyasalarının yönlendirilmesi gerekmektedir. Bu yönlendirmelerle enflasyon olgusu ortadan kaldırılacak ve ekonominin enflasyon hastalığına yakalanmasına izin verilmeyecektir. Bağımsız bir rekabet kurumunun işlevi ise mikro süreçleri yönlendirerek; mal ve hizmet piyasalarında etkin bir rekabet ortamı sağlamak; ve bu yoldan piyasalarda faaliyet gösteren teşebbüsleri rekabet güçlerini artırarak en üst etkinlik seviyesinde çalışmaya zorlamaktır. Sonuç, enflasyonsuz bir ekonomide, toplumu oluşturan bireylerin ihtiyaçlarının en düşük fiyatlardan en kaliteli mal ve hizmetlerle karşılanması olacaktır.”

⁵⁰ Genel olarak rekabet otoritelerinin bütünlüğünü koruma ve güçlendirilmesi için gerekli koşullar şu şekilde sıralanmaktadır.

Rekabet politikası temel hedeflerine ulaşmak için, rekabet otoriteleri ekonomideki rollerini güçlendirme ve değiştirme ihtiyacındadırlar. Yalnızca kanun ihlallerine müdahale ederek değil, pazarların etkin bir şekilde işlenmesini sağlayacak kurumsal düzenlemeler ve kamu politikalarına dahil olarak proaktif bir çalışma sistemi geliştirilmelidir (World Bank/OECD 1999, 8).

Yukarıda anılan görevlerin tatmin edici şekilde yapılması için rekabet otoritesi nitelikli personel istihdam etmek zorundadır. Rekabet otoritesinin çekiciliği, toplum içindeki saygınlığıyla sağlanacak ve bu süreç danışmanlık rolünü besleyecektir. Otoritenin bağımsızlığı, şeffaflığı, nitelikli iktisatçı ve hukukçular için cazip çalışma ortamı oluşturacaktır. Ancak özellikle kamu sektöründen daha fazla maaş verebilecek özel sektörün büyümesinden dolayı pratikte bu nitelikli personeli muhafaza etmek kolay değildir. Çoğu yeni rekabet otoritesi personel ayrılmasından dolayı zayıflamış ve sıkıntı çekmiştir (APEC 1999, 44-45).

Hazırlanan yol gösterici açıklayıcı tebliğler, yeni personelin sahip olmaları gereken görüşe ulaşmalarını sağlayacaktır. Bunlar geçmiş davalarla desteklenecek ve otoritenin kollektif hafızası oluşturulabilecektir. El kitapları ve geçmiş davalar, personel ayrılmalarının olumsuz etkisini de hafifletebilecektir. Otorite, yeni fikirler ve görüşlerin açık bir şekilde tartışılabildiği ve bunun bütün personele yayıldığı bir ortam yaratmaya çalışmalıdır.

Yeni rekabet otoritelerinin çoğu başlangıçta hukuk ve iktisat alanında bir şekilde “akademik” eğitim alırken, pratikte bu araçları nasıl kullanacakları konusu eksik kalmaktadır. Bu yönüyle en etkin eğitim, özellikle belli ekonomilerdeki davaları içeren, dava bazlı eğitimidir. Tabi bu tür eğitimler bir defaya mahsus olarak düşünülmemeli, kurum içi eğitimle desteklenmeli, tekrar eden kurum dışı eğitimle geliştirilmeli ve dış eğitimlerden sürekli destek alınmalıdır.

Davalar konusunda söz sahibi olan yargı veya idari yapıların eğitilmesi de kilit öneme sahiptir. Çoğu ülkede, rekabet otoritelerinin davaları kaybetme korkusundan dolayı kanunu uygulama hususunda çekingen davrandıkları görülmüştür. Bu korku iktisadi muhakeme gerektiren rekabet davalarında,

-
- 1- Rekabet otoritesi, siyasi baskılardan uzak olmalı ve idari ve mali açıdan **bağımsız** olmalıdır.
  - 2- Rekabet otoritesi **sorumlu** olmalı, uyguladığı yasal süreci açıklamalıdır.
  - 3- Rekabet kanunu, **araştırma, soruşturma ve karar alma fonksiyonlarını ayırmalıdır**. Bu, rekabet otoritesinin aynı zamanda araştırmacı, savcı, hakim ve jüri olmasını önler.
  - 4- İdari usul ve düzenlemeler **şeffaf** olmalıdır.
  - 5- Rekabet otoritesi **mali açıdan güçlü** olmalıdır.
  - 6- Almış olduğu **kararları şeffaf** bir şekilde açıklamalıdır.
(daha detaylı bilgi için bakınız De Leon (2000, 24-25))

tecrübe eksikliği bulunan yargıdan kaynaklanmaktadır. Mahkemelerin tecrübe edinmemesi ve davaların gönderilmemesinden dolayı bir kısır döngü oluşmaktadır. Bu abartı çoğu ülkede rekabet kanununun uygulanmasındaki en önemli engellerden birini oluşturmaktadır. Yargının eğitilmesi, rekabet otoritesinin eğitilmesi ile eş değerdedir (APEC 1999, 45).

BÖLÜM 5

TÜRKİYE DENEYİMİ

Türkiye 1990'lı yıllara OECD üyesi ülkeler arasında Rekabet Kanunu bulunmayan tek ülke olma özelliğini sürdürerek girmiştir.

4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun TBMM tarafından 07.12.1994 tarihinde kabul edilmiş, 13.12.1994 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunu uygulamaktan sorumlu Rekabet Kurumu'nun karar organı olan Rekabet Kurulu ise, üyelerinin yaklaşık 27 aylık bir gecikmeyle 27.02.1997 tarihinde atanmasıyla oluşmuştur. Kurum, teşkilatını oluşturarak, bu durumu Kanun'un Geçici 2 nci maddesi uyarınca, 05.11.1997 tarihinde yayımladığı bir tebliğ ile kamuoyuna duyurmuş ve bu tarihten sonra Kanun'da öngörülen yetkilerini kullanmaya başlamıştır.

5.1. REKABET HUKUKUNUN GEREKLİLİĞİ

1982 Anayasası'nın "Piyasaların Denetimi ve Dış Ticaretin Düzenlenmesi" başlığını taşıyan 167 nci maddesinin ilk fıkrasına göre; "Devlet, para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlenmesini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri alır; piyasalarda fiili veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önler".⁵¹ Bu maddeden anlaşıldığı üzere,

---

⁵¹ 167 nci maddenin gerekçesi, hükmün amacını şöyle açıklamaktadır: "Bu madde devlete üç görev yüklemektedir. Birincisi, özel teşebbüsün rekabet koşulları içinde yararlı yönde gelişmesine yardımcı olacaktır. Rekabet koşullarını sağlamanın tabii sonucu ise, buna bağlı olan diğer iki görevdir. İkincisi, devletin piyasada fiili ve anlaşma sonucu tekelleri önlemesidir. Bu görev, hem özel, hem de kamu kesimi için öngörülmektedir. Tekeller ve tekel benzeri gruplaşmaları hem tüketim, hem de hizmetler sektöründe önlemek, konzermlerin hakimiyetini dağıtmak, sağlıklı bir toplum, sağlıklı bir demokrasi için vazgeçilmez şartlardır. Tekelciliğin her türlü zararından fertleri ve toplumu korumak, toplumun huzur ve refahı ile ilgilidir. Üçüncüsü, tekel teşkil etmemekle beraber, tekel oluşturamayan üretim ve hizmet kuruluşlarının fiyat anlaşmaları, üretim kotaları, coğrafi bölge paylaşma ve benzeri suretlerde gerçekleştirecekleri karteller de yasaklanmıştır. Piyasaların bu şekilde denetlenmesindeki zorunluk, bu düzenlemenin Anayasal bir direktif olarak düzenlenmesini zorunlu kılmaktadır. Rekabetin ortadan kalktığı, tekellerin ve kartellerin fiyatları oluşturduğu ve etkilediği, üretim-

rekabeti koruyucu yasal bir mevzuat hazırlamak, en azından bu düzenleme nedeniyle anayasal yükümlülüktür.

Öte yandan, Türkiye ile AB arasındaki Ortaklık Anlaşması⁵² (Ankara Anlaşması, 12 Eylül 1963) çerçevesinde gerçekleştirilen ve temel hedefi AB ve Türkiye arasında ekonomik entegrasyon sağlanması olan 6 Mart 1995 tarih ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın genel olarak değerlendirilmesinden anlaşılacağı üzere, Türkiye-AB arasında gerçekleşecek Gümrük Birliği'nin önemli araçlarından biri, tarafların rekabet politikası ve rekabet hukuklarının yaklaştırılmasıdır (Öz 1996, 11).

Anılan Karar'ın mevzuatların yaklaştırılması başlığı altında ise; Türk yasa koyucusu tarafından oluşturulacak olan rekabet hukuku sisteminin, Avrupa Birliği Rekabet Hukuku'na temel olan Roma Anlaşması'nın 81 ve 82 nci maddesine dayanması ve ayrıca Birlik grup muafiyet tüzüklerinde ve AB mercilerinin geliştirdiği içtihatla yer alan ilkeleri benimsemesi gerektiği kesin bir dille ifade edilmiştir⁵³.

Yukarıda ifade edilen yasal zorunlulukların yanısıra, Türk ekonomisinde özellikle 1980 yılından bu yana uygulanan serbest piyasa sisteminin yarattığı fiili durum, rekabetin düzenlenmesi ve hatta yeniden tesisini gerekli kılmıştır. Bilindiği üzere, 1980'li yıllara kadar Türk ekonomisi, serbest rekabet şartlarının olmadığı, rekabet kültürünün bulunmadığı ve devletin veya devlet tarafından himaye edilen teşebbüslerin piyasaya hakim olduğu bir yapıda bulunmaktaydı. 1980'li yıllardan itibaren ithalat, para, teşvik ve rekabet gibi ekonomik politikalarda uygulanan liberalleşme süreci, Türk ekonomisinin rekabetçi olmayan bozuk yapısını düzeltmede yeterli olmamıştır. Bilhassa ekonomik yoğunlaşma konusunda yapılan iktisadi analizler, Türk ekonomisinde izlenen liberal politikaların piyasalardaki tekelci yapıyı fazla değiştirmedini ve rekabetçi yapının istenilen ölçüde yerleşmediğini ortaya koymaktadır. Bu bozuk fiili durumun düzeltilmesi ve piyasaların rekabet yoluyla ıslah edilmesi ihtiyacı, serbest rekabetin yasal bir düzenleme yoluyla etkin şekilde korunmasını zorunlu kılmıştır (Sanlı 2000, 21).

---

fiyat çizgisinin dışına da taşırabildiği bir toplum olmanın sakıncaları önlenmek istenmiştir.” DPT (1992, 105-106)

⁵² Türkiye-AT arasında Ortaklık Anlaşması (Ankara Anlaşması), 12.09.1963, O.J.217, 29.12.1964 ve 12 Şubat 1964 tarih ve 11631 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

⁵³ Türkiye'nin ilgili kanunu gümrük birliğinin yürürlüğe giriş tarihinden evvel; AB hukuku içtihatları ve blok muafiyet düzenlemelerinde yer alan ilkeleri de, 1 yıl içinde benimsemesi gerektiği ifade edilmiş ve ayrıca diğer kanunlarda da yapılması gereken 1 yıl içinde yapılması ve bunların da AB mercilerine bildirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. (Madde 39/2.a)

5.2. REKABET HUKUKUNA İLİŞKİN DÜZENLEMELERİN TARİHÇESİ

Türkiye’de rekabet hukukuna ilişkin yasalama çalışmaları sanıldığı kadar aksine uzun sayılabilecek bir geçmişe sahiptir (Ersin 1992, 116). İlk defa 1971 yılında Ticaret Bakanlığı öncülüğünde esas konusu tüketicinin korunması olan bir sempozyum yapılmıştır. Bu sempozyum sonrasında Bakanlıkta yapılan bir çalışma ile; “*Tüketicinin Korunması İçin Ticaret Konusu Mal ve Hizmetlerle İlgili Faaliyetlerin Düzenlenmesi Hakkında Kanun Tasarısı*” hazırlanmıştır. Bu tasarıda esas itibarıyla tüketicinin korunmasına ve iç piyasanın düzenlenmesine ilişkin hükümler yer almaktadır (Müftüoğlu 2000a, 9).

Bu konuda Ticaret Bakanlığı’nın hazırladığı ikinci tasarı, 1975 tarihli “*Ticaretin Düzenlenmesi ve Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı*”dır. Tasarı genel olarak ticari hayatın düzenlenmesi ve tüketicinin korunmasına ilişkin hükümler ihtiva etmekle birlikte ilk kez rekabet hukuku kapsamında yer alan rekabeti sınırlandırıcı uygulama ve anlaşmalara ilişkin bir hüküm de yer almaktadır (Ersin 1992, 116).

Bakanlıkça 1980 yılında hazırlanan bir başka kanun tasarısı olan “*Ticarette Dürüstlüğün Korunması Hakkında Kanun Tasarısı*”nda kanunun amacı “serbest piyasa düzenini korumak, rekabeti bozucu unsurları bertaraf etmek” şeklinde ifade edilmiştir. Tasarı ile hem iç piyasanın düzenlenmesi, hem tüketicinin korunması, hem de rekabeti sınırlayıcı uygulama ve anlaşmalara ilişkin düzenlemeler getirilmiştir (Ersin 1992, 117).

Ticaret Bakanlığı’nca 1981 yılında hazırlanan “*Ticari Faaliyetlerin Düzenlenmesi ve Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı*” ise isminin farklılığı dışında, özü itibarıyla önceki tasarıdaki hükümlere paralel düzenlemeler içermektedir (Müftüoğlu 2000a, 9).

Rekabet hukuku bakımından önemli bir gelişmeyi göstermesi nedeniyle Ekim 1983 tarihli “*Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı*” ile bunun değişik bir versiyonu niteliğindeki Mart 1984 tarihli aynı isimli Tasarılar zikredilmeye değerdir. Zira ilk defa karteller ve tekeller bu iki tasarıda ayrı bir bölümde ele alınmıştır (Ersin 1992, 118).

1980’li yıllarda Türkiye’de benimsenen yeni ekonomik modelin yaratmış olduğu ortamın yanı sıra 1982 Anayasasınının 167. maddesinin devlete açıkça, piyasalardaki fiili veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önleme görevi vermesi üzerine, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, rekabetin sınırlandırılmasına ilişkin sorunları, tüketicinin korunması ve ticaretin düzenlenmesine ilişkin sorunlardan ayırarak Kasım 1984 tarihinde, “*Rekabeti Sınırlayan Anlaşmalar ve Uygulamalar Hakkında Kanun Tasarısı*”nı hazırlamıştır (Müftüoğlu 2000a, 10).

Bu tasarı rekabete ilişkin ilk bağımsız metin olmasının yanında, ötekilerden farklı olarak yasalaşmak üzere TBMM'ye giden ilk metin olma özelliğini de taşımaktadır. Tasarı, 23 Aralık 1985 tarihinde TBMM'ye sevk edilmiş; ancak, 17. Yasama dönemi içinde görüşülemediği için, Meclis içtüzüğü gereği kadük olmuş ve Bakanlığa geri iade edilmiştir. Bakanlık bunun üzerine seçimlerden sonra 29 Şubat 1988 tarihinde Tasarıyı tekrar Başbakanlığa sevk etmiştir. Bu kez Başbakanlık ilgili bakanlıkların görüşlerinin alınması için Tasarıyı tekrar geri göndermiştir (Ersin 1992, 119).

Tasarının ilgili kuruluşlara gönderilmesi sırasında Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) tarafından oluşturulan bir çalışma grubu tarafından Bakanlığın tasarısına alternatif başka bir tasarı hazırlanarak 1990 yılında Bakanlığa gönderilmiştir. Ancak bu tasarılar TBMM'ye gönderilmemiştir (Müftüoğlu 2000a, 10).

1991 genel seçimlerini takiben Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nda yıllardır bir türlü çıkarılması başarılammış iki önemli kanun tasarısının yeniden ele alınarak yasalaştırılmaları amacıyla bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyon, iki alt komisyon halinde çalışarak, 1992 yılında iki ayrı metin halinde "*Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı*" ile "*Rekabetin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı*"nı hazırlamıştır. Rekabetin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı hazırlanırken, Amerikan, İngiliz, Alman ve Avrupa Topluluğu'nun kuralları dikkate alınarak önceki tasarılarından oldukça farklı yeni bir metin ortaya çıkarılmıştır. Temmuz 1992 tarihinde hazırlanan bu tasarı görüşleri alınmak üzere tüm ilgili kuruluşlara gönderilmiş, gelen görüş ve eleştiriler değerlendirilerek son şekli verildikten sonra TBMM'ye sevk edilmiştir. Tasarı Genel Kurul'da 07.12.1994 tarihinde görüşülerek kabul edilmiş⁵⁴, 13.12.1994 tarih ve 22140 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Müftüoğlu 2000a, 10).

Kanun'u uygulamaktan sorumlu Rekabet Kurumu'nun karar organı olan Rekabet Kurulu ise, yaklaşık 27 aylık bir gecikmeyle 27 Şubat 1997 tarihinde atanmıştır⁵⁵. Kurum, teşkilatını 8 ay gibi kısa bir sürede tamamlayarak, bu durumu Kanun'un geçici 2 nci maddesi uyarınca, 05.11.1997 tarihinde duyurmuş ve bu tarihten itibaren başvuruları değerlendirmeye başlamıştır.

---

⁵⁴ "İtalya'da Rekabet Yasasının çıkması 30 yıl sürmüştü. Çünkü toplum, Rekabet Yasasının ne olduğunu biliyordu ve toplumun çeşitli kesimleri, bundan olumsuz veya olumlu etkilenecek kesimleri bunu tartıştılar. Oysa, Türkiye'de Rekabet Yasası yeterince tartışılmadı. Rekabet Yasasının çıkmamasını veya çok ideal bir biçimde çıkmasını istiyorsanız 30 yıl bunu tartışabilirsiniz. Ama, Rekabet Yasasının apar topar çıkmasını istiyorsanız bunu toplumda tartıştırmamanız gerekiyordu. Apar topar,..., bir gecede 3,5 saat içinde Meclisten Rekabet Yasası çıkıverdi" (Detaylar için akınız Güneş (2000, 6-7))

⁵⁵ 97/9090 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

5.3. REKABETİN KORUNMASI HAKKINDA KANUN'UN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Devlet, Anayasa'nın 167 nci maddesi ile kendisine verilen görevi 12 yıl sonra da olsa yerine getirerek (Ayaydın 1997, 12), Türk Hukukunda serbest rekabetin korunmasındaki yasal boşluğu doldurmuştur. Kanun, büyük ölçüde Avrupa Birliği Rekabet Hukuku kurallarından ve kısmen de Amerikan Antitröst Hukuku kurallarından örnek alınarak hazırlanmıştır⁵⁶. Özellikle AB hukukundaki işletmelere yönelik rekabet kuralları, çok az bir değişiklikle Kanun'a aktarılmıştır. Esasen bu durum, kara Avrupası hukuk sisteminin bir parçası olan Türk Hukukunun, AB Hukuku ile girdiği uyumlaştırma sürecinin doğal bir sonucu olarak kabul edilebilir (Sanlı 2000, 26).

Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un iktisadi hayatta rekabetin korunmasına ilişkin yasal mevzuattaki boşluğu doldurmasının yanı sıra, Türk Hukukuna getirdiği önemli bir yenilik, "Rekabet Kurumu" adı altında bağımsız bir idari örgütlenme ve bu örgütlenmenin işleyişine ilişkin çağdaş usuli hükümler öngörmesidir. Bu anlamda, Rekabet Kanununun en önemli özelliği ve önceki kanunlardan farkı, kanunun uygulanmasının tamamen Kurul'a bırakılmış olmasıdır. Hatta, Kanun uygulamayı o denli Kurul'a bırakmıştır ki, Kanundan muaf olacak anlaşma, karar ve uyumlu eylemlerin neler olduğunu (md. 5) dahi kendisi belirleyecek; hangi tür birleşme ve devralmaların hukuki geçerlik kazanabilmesi için izne tabi olacağına da karar verip Tebliğlerle ilan edecektir (md. 7). Kurul'un böylece bir anlamda "mevzuat yapma" yetkisi olduğu gibi, Kanunun uygulanmasına ilişkin pek çok yetkileri de vardır (Erol 1996, 28).

---

⁵⁶ Bu konuda Rekabet Kurumu Başkan Yardımcısı Karakelle (2000)'nin görüşleri şu şekildedir: "Türk rekabet kanunu çok doğal bir biçimde Topluluğun kurucu anlaşması olan Roma Anlaşması'nın 81 ve 82 nci maddelerini ve Topluluğun 4064 sayılı Birleşme ve Devralmalarla ilgili tüzüğünü esas almıştır. ... Yani Türk rekabet hukukunun 4 üncü maddesi Topluluğun 81 inci maddesine, 6 ncı maddesi 82 nci maddeye, nihayet 7 nci maddesi ve buna dayalı olarak çıkarılan tebliği de Topluluğun 4064 sayılı Birleşme ve Devralmalar tüzüğündeki ana prensiplere tekabül eder. Sadece şu sebepten değil: Türkiye bu kanunu yaptığı tarihte bir Gümrük Birliğine hazırlanıyordu, birkaç ay sonra Gümrük Birliği Ortaklık Konseyi Kararı açıklanacaktı, mart başı gibi ve 1963 yılında imzaladığı Ankara Anlaşmasıyla da tam üyeliği hedeflemişti... Kuşkusuz, bu da etkili. Ama, Türkiye Cumhuriyeti'nin cumhuriyet tarihi boyunca hukuk sisteminde yaptığı tercihi dikkate aldığımızda, ki bu tercih Kara Avrupa hukuku ile entegre olma tercihidir, Türkiye'nin başka bir alternatifi yoktur, doğal ve doğru olanı bu idi. Türkiye, Kara Avrupasının diğer hukuk dallarında nasıl kendisine örnek almışsa, esas olarak, rekabet hukukuyla ilgili olarak da bunu yapacaktı ve bu nedenle de Topluluğun kurucu anlaşmasının, Roma Anlaşmasının ilgili hükümlerini almıştır."

Rekabet danışmanlığı (*competition advocacy*) rolünün Kanun'a yazılarak⁵⁷ Rekabet Kurulu'na görev olarak verilmesi de, önemle not edilmelidir.

Kanunla getirilen Rekabet Kurumu'na ait idari ve usuli yenilikleri kısaca; Kurumun konumuna, kararlarına ve işleyişine ilişkin olmak üzere, üç grupta toplamak mümkündür. İlk olarak Kurum'un teşekkülü ve diğer kurumlarla olan ilişkileri açısından bağımsızlığı ve tarafsızlığı sağlanmıştır. Özellikle, Kurul üyelerinin atanması, görevleri ve Kurum'un mali özerkliğine ilişkin düzenlemeler bunun açık göstergesidir (md. 20-26). Bunun yanı sıra, Kanun'un uygulanmasını gözetmek amacıyla kurulan Rekabet Kurumu, yukarıda ifade edildiği gibi, yasama ve yargı benzeri işlemlerde bulunabilmeyi de içeren oldukça geniş yetkilerle donatılmıştır. Son olarak, Kurum'un çalışma esaslarına ilişkin düzenlemeler ise (md. 42-53), Türk İdare Hukukuna tamamen yabancı, farklı bir sistem getirmektedir. Türk İdare Hukukundaki idarenin karar alma sürecindeki "gizlilik" ilkesinin yerine, Rekabet Kurumu'nun teşebbüsleri ilgilendiren işlemleri için Amerikan Hukukundaki "alenilik" ve "şeffaflık" ilkesi tercih edilmiştir. Bu düzenleme, demokratik hukuk devleti olma yolunda, idari yapının yeniden yapılandırılması için önemli ve örnek bir adımdır (Sanlı 2000, 26).

Kanun, sistematik açıdan altı kısım ve geçici hükümlerle birlikte 67 maddeden oluşmaktadır. Birinci kısım, kanunun amacı, kapsamı ve bazı kavramların tanımlarının yer aldığı üç maddeden oluşmaktadır. İkinci kısım üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kanunun esasları olarak değerlendirilen maddi hukuka ilişkin hükümler vardır. Bu bölümde "*yasaklanan faaliyetler*" başlığı altında, rekabeti kısıtlayan anlaşmaların yasaklanması (md. 4) ve bunlara muafiyet verilmesi (md. 5), hakim durumun kötüye kullanılmasının yasaklanması (md. 6) ve birleşmelerin kontrolüne (md. 7) ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. İkinci bölüm "*Kurulun Yetkileri*" başlığı altında menfi tespit, ihlale son verme, bildirim, muafiyet ve menfi tespitinin geri alınması, bilgi isteme ve yerinde inceleme (md. 8-15) konularını düzenlemektedir. Üçüncü bölümde para cezaları, çeşitleri ve hükümleri (md. 16-19) düzenlenmektedir. Üçüncü kısım, *Teşkilat* başlığı altında üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Rekabet Kurulu, ikinci bölüm Başkanlık, üçüncü bölüm uzman ve uzman yardımcıları ile bazı mali hükümler (md. 20-39) içermektedir. Dördüncü kısımda Kurulun

⁵⁷ Kurul'un görev ve yetkilerinin sayıldığı Kanun'un 27 nci maddesinde, "Bu Kanunun uygulanması ile ilgili olarak tebliğler çıkarmak ve gerekli düzenlemeleri yapmak" ve "Rekabet hukuku ile ilgili mevzuatta yapılması gerekli değişiklikler konusunda doğrudan veya Bakanlığın talebi üzerine görüş bildirmek" ifadeleriyle, Kanun'da açıkça zikredilmiştir. Bunun yanı sıra, Kurul'un serbest piyasa ekonomisindeki bu rolü hükümet tarafından desteklenmiş, dönemin Başbakanı Yılmaz (1998, 13) "...hükümet olarak yayınladığımız bir genelge ile tüm bakanlıklara, tüm kurum ve kuruluşlara bir talimat verdik. Bu genelge ile hazırlanacak olan kanun, tüzük, yönetmelik ve tebliğ tasarıları konusunda mutlaka önceden Rekabet Kurumu'nun görüşünün alınmasını şart koştuk." ifadeleriyle bu desteğin boyutunu ortaya koymuştur.

incelemelerinde ve araştırmalarında uygulanacak usul (md. 40-55) dñzenlenmiřtir. Beşinci kısım rekabetin sınırlanmasının özel hukuk alanındaki sonuçlarını (md. 56-59) dñzenlemiřtir. Son kısımda ise son hñkmler ve üç adet geçici madde yer almıştır.

5.4. TÜRK REKABET KANUNUNUN AMAÇ ve KAPSAMI

Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un ilk maddesinde Kanun'un amacı; "Mal ve hizmet piyasalarındaki rekabeti engelleyici, bozucu veya kısıtlayıcı anlaşma, karar ve uygulamaları ve piyasaya hakim olan teşebbüslerin bu hakimiyetlerini kötüye kullanmalarını önlemek, bunun için gerekli dñzenleme ve denetlemeleri yaparak, rekabetin korunmasını sağlamak" olarak ifade edilmiştir. Amaç maddesinde, rekabetin korunması amaç olarak gösterilirken, buna ulaşmak için kullanılan araçlar da (i) teşebbüsler arası rekabeti bozucu anlaşmalar, (ii) bir teşebbüsün hakim durumunu kötüye kullanması olarak sayılmıştır. Amaç maddesine bu iki araç girerken, Kanun'un 7 nci maddesinde yer alan, birleşme ve devirler yoluyla rekabetin sınırlanması aracının yer almaması anlamsız bulunmuştur. Bu yönüyle Kanun'un 20 nci maddesi "mal ve hizmet piyasalarının serbest ve sağlıklı bir rekabet ortamı içinde teşekkülünün ve gelişmesinin temini" ifadeleriyle Kanun'un amacını daha iyi ortaya koymaktadır (Aslan 2001, 28).

Madde metniyle, esas korunması hedeflenen amacın ekonomik verimlilik olduğu görülmektedir. Ekonomik verimliliğe aykırı olan her davranış yasaklanmış ve i piyasalarda rekabetin yaratacağı ekonomik verimlilikten toplumun azami fayda elde etmesi hedeflenmiştir (Ersin 1996, 17). Öte yandan, gelişmekte olan çoğu ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de çoğu sektörde piyasaların henüz rekabetçi olmadığı düşünülürse, rekabet hukukunun amacının sadece rekabetin korunması değil, aynı zamanda rekabetin kurulmasına, tesis edilmesine hizmet etmesi gerektiği belirtilmelidir (Sanlı 2000, 27).

Kanun'un kapsamı 2 nci maddede: "*Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde mal ve hizmet piyasalarında faaliyet gösteren ya da bu piyasaları etkileyen her türlü teşebbüsün aralarında yaptėı rekabeti engelleyici, bozucu ve kısıtlayıcı anlaşma, uygulama ve kararlar ile piyasaya hakim olan teşebbüslerin bu hakimiyetlerini kötüye kullanmaları ve rekabeti önemli lde azaltacak birleşme ve devralma niteliğindeki her türlü hukuki işlem ve davranışlar, rekabetin korunmasına yönelik tedbir, tespit, dñzenleme ve denetlemeye ilişkin işlemler bu Kanun kapsamına girer.*" ifadeleriyle belirtilmiştir.

Öncelikle, lke sınırları içinde cereyan eden rekabeti sınırlandırıcı uygulamalar kapsam dahilindedir. Ayrıca Kanun, *etki doktrininden* hareketle, etkisini ülke piyasalarında gösteren her türlü rekabeti sınırlayıcı faaliyeti, bunların

ülke sınırları içerisinde gerçekleşip gerçekleşmediğine bakmaksızın kapsam içine almıştır.

Kanun, rekabet kurallarının sektör bakımından uygulama alanı konusunda herhangi kısıtlayıcı bir hüküm taşımamaktadır. Dolayısıyla kamu teşebbüslerinin faaliyetleri de kapsam dahilindedir. Özellikle, ülkemizde kamu teşebbüslerinin sektörler bazında hâlâ piyasanın önemli bir bölümüne sahip oldukları düşünülürse, verimlilikten uzak, istismara açık, rekabet şartlarından yoksun, fakat istedikleri fiyatları dikte ettiren kamu teşebbüslerinin denetim altına alınması açısından kamu sektörünün de Kanun kapsamına dahil edilmesi zaruridir⁵⁸ (Topçuoğlu 2001, 83-84).

---

⁵⁸ Nitekim Kanun'un gerekçesinde "Rekabetin sağladığı yararların bir bütün olarak ekonominin tüm alanlarında istenmesi normaldir. Bu nedenle, rekabet kuralları ekonomik faaliyette bulunan her teşebbüse uygulanmalıdır. Teşebbüslerin kamu kurumlarına veya özel kişilere ait olmasının önemi yoktur. Her ne kadar rekabet hukukunda da kamu yararı ve kamu düzeninin korunması amaçları ön plana çıkıyorsa da genel ekonomik menfaatlere hizmet etmekle görevlendirilmiş teşebbüslerin bu görevlerini yerine getirmelerinin rekabet kurallarıyla çatışmaması gerekir" ifadeleriyle bu husus net olarak ortaya konmuştur. (RKHK'nın gerekçesi için bakınız 19. Dönem, 3. Yasama Yılı, Sıra Sayısı: 599)

SONUÇ

Bu çalışmada, gelişmekte olan ülkeler odağından rekabet politikası çerçevesi oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çerçeve oluşturulurken, öncelikle piyasa ekonomisinin temel taşı olan rekabet kavramının teorik altyapısı ele alınmış, daha sonra uygulamayı görmek ve kıyaslama yapabilmek açısından, yıllardır rekabet politikasına sahip olan ülkeler incelenmiştir. Sonrasında, rekabet politikasının farklı ülkelerde gözetilen farklı hedefleri ortaya konmuş, hedeflerin farklı olmasına rağmen politika araçların genel olarak ortak olduğu vurgulanmıştır. Bu ortak araçlar, rekabeti kısıtlayıcı anlaşmaların yasaklanması, hakim durumun kötüye kullanılmasının engellenmesi ve birleşme ve devralmaların kontrolü olarak sıralanmıştır. Anılan çerçevede, rekabet politikasının özellikle gelişmekte olan ülkeler için önemi vurgulanmış, kalkınma, liberal ticaret, özelleştirme ve doğrudan yabancı yatırımı politikaları ile ilişkileri incelenmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin, rekabet politikası uygulamasında karşılaşmış oldukları sorunlar ve muhtemel çözüm önerileriyle bu çerçevenin hatları belirginleştirilmiştir.

Türkiye deneyimi, uygulamaya geçildiği dönem sonrasının kapsamlı başka çalışmaların konusu olması gerektiği düşüncesiyle, yalnızca Rekabet kanununun kabul süreci ve temel özelliklerinin ele alınmasıyla sınırlandırılmıştır. Ancak, gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı sorunların ve bunlar için geliştirilen çözüm önerilerinin Türkiye için de çok uzak olmadığı düşünülmektedir. Zaten, girişten itibaren oluşturulan çerçevede rekabet politikası bakımından Türkiye için tartışma zemini oluşturma kaygısı taşınmıştır.

Çalışma boyunca öne çıkan temel görüşleri ana hatlarıyla tekrarlamak gerekirse, ekonomik model tercihini piyasa ekonomisi olarak yapan ülkelerin, hem ulusal hem de uluslararası bazda başarı göstermeleri için, bu modelin temeli olan rekabeti, tesis edici ve koruyucu politikaları geliştirmeleri gerekmektedir. Ancak piyasaların rekabetçi olması, yalnızca rekabet kanunu merkezli oluşturulacak politika ile yeterli olmayacak, diğer kamu politikalarının da bu politikaya uyumlu olması gerekecektir. Bu yönüyle, rekabet politikası, bir

ülkenin ekonomisini ayakta tutan temel politikalardan biri olmalı, maliye, para ve ticaret politikalarıyla birlikte dördüncü köşe taşı oluşturmalıdır.

Rekabet politikasının ülke ekonomisi için önemini tekrar vurgularken, bütün ülkeler için tek ve kabul edilmiş bir politikanın olmadığı belirtilmeli ve değişik ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlar ve menfaatlerin, farklı ülkelerde farklı rekabet politikalarını ortaya çıkaracağı tekrarlanmalıdır.

Piyasa ekonomisine yakın zamanda geçen gelişmekte olan ülkelerin çoğu, bu modelin gereği olan rekabet politikasını uygulamaya başlamış ve uygulamadan sorumlu otoriteyi genel olarak kurmuşlardır.

Ancak bu ülkelerde, rekabetçi piyasaların varlığı için sorun teşkil eden makro sorunlar bir yana, kanunun kabulü sürecinde kanuna, kanunun yapısına ve uygulanmasına dair birçok endişe dile getirilmiştir. Bu endişelerin ortadan kaldırılabilmesi için, kanununun amaçları ve hedeflerinin toplum için açık olması, amaçların toplumun bütün katmanlarında savunulması ve rekabet otoritesinin kurumsal yapısının ve güvenilirliğinin geliştirilmesi gerekmektedir. Rekabet otoritesinin hem toplum, hem de devlet bürokrasisi içinde saygınlığı açısından danışmanlık görevi kilit öneme sahiptir.

Türkiye, hem anayasal zorunluluk ve uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan taahhütleri, hem de fiili durumu itibarıyla 1994 sonlarında Rekabetin Korunması Hakkında Kanunu'nu çıkarmış ve Kanun'u uygulamaktan sorumlu Rekabet Kurumu'nun karar organı olan Rekabet Kurulu ise, yaklaşık 27 aylık bir gecikmeyle 27 Şubat 1997 tarihinde atanmıştır. Çalışma boyunca yer verilen tartışmaların Türkiye uygulaması için de ışık tutacağı düşünülmektedir.

ABSTRACT

Globalisation of economic activity has placed increased competitive pressure on all economies no matter they are developed or developing. Through this process, competition has emerged as a major issue in which national governments need to respond to globalization. The aim of the thesis is to form a framework of competition policy on the focus of the developing countries. Firstly, the theory of competition concept, which is the basis of the market economy, is analyzed; then the countries, which have competition policies for ages, is analyzed in order to see the enforcement practice and to make comparisons as well. Later, the different objectives of competition policy in different countries are determined. In spite of the fact that the objectives are different, it is emphasized that the policy instruments are common, in general. These common instruments are the prohibition of restrictive agreements and abuse of dominant position and the control of mergers and acquisitions. In the mentioned framework, in order to emphasize the importance of competition policy for the developing countries, the relationship between competition policy and development, trade, privatization, and foreign direct investment policy is studied. The problems of developing countries on the enforcement of the competition policy and their possible solutions are determined. Turkey's experience on the competition policy has been limited within the enactment process of competition law and only its basic characteristics are determined as it is thought that the period after the enactment should be a subject to some other detailed studies.

KAYNAKÇA

AKINCI, Ateş (2001), *Rekabetin Yatay Kısıtlanması*, Rekabet Kurumu Yayını, N0:62, Ankara

ALİ EL-DEAN, Bahaa ve Mahmoud MOHIELDIN (2001), “*On the Formulation and Enforcement of Competition Law in Emerging Economies: The Case of Egypt*”, (sunulan konuşma metni) The International Bar Association Conference on: Competition Policy: Convergence and Economic Integration, 31 May 2001, İstanbul, Turkey

ASIA-PACIFIC ECONOMIC COOPERATION (APEC) (1999), *Study on Competition Laws for Developing Countries*, Singapore, <http://www.apecsec.org.sg/pubs/freepubs.html>

ASLAN, Yılmaz (2001), *Rekabet Hukuku*, İkinci Basım, Ekin Kitabevi, Bursa

ATİYAS, İzak (2000), “Rekabet Politikasının İktisadi Temelleri Üzerine Düşünceler”, *Rekabet Dergisi*, Vol:1, No:1, s.25-47

AYAYDIN, Aydın (1997), “Açış Konuşması”, “*Dünyada ve Türkiye’de Etkin Rekabetin Sağlanmasında Rekabet Kurumlarının Yeri ve Önemi*”, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, s.12-21

BRENNAN, Timothy J. (2000), “*The Economics of Competition Policy: Recent Developments and Cautionary Notes in Antitrust and Regulation*”, Resources for the Future, Discussion Paper, No:00-07, January, http://www.rff.org/CFDOCS/disc_papers/PDF_files/0007.pdf

BORK, R., (1978), *The Antitrust Paradox: A Policy at War with Itself*, New York: Basic Books

COMMISSION REPORT (2000), *European Community Competition Policy (2000)*, XXXth Report on Competition Policy

CORREA, Carlos Maria (1999), “Competition Law and Development Policies”, Roger Zach (der.), *Towards WTO Competition Rules* içinde, Kluwer Law International, London s. 361-395

CRAIG, Paul ve Grainne DE BURCA (1998), *EU LAW: Text, Cases and Materials (2nd Edition)*, Oxford University Press

CREAMER, Kenneth (1998), “*The Political Economy of Competition Law*”, Trade and Industrial Policy Secretariat (TRIPS) Forum, 20-22 September, <http://www.tips.org.za/papers/getpaper.asp?id=272>

ÇAPOĞLU, Gökhan (1991), *Prices, Profits and Financial Structures: A Post-Keynesian Approach to Competition*, Edward Elgar Publishing Limited

ÇETİNTAŞ, Hakan (2000), “*Küreselleşme Sürecinde Türkiye'nin Rekabet Politikası ve Rekabet Gücü: Demir-Çelik Sektörünün Rekabet Gücü Analizi*”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İstanbul

DE LEON, Ignacio (2000), *A Market Analysis of Latin American Competition Policy*, “UNCTAD Competition Law and Policy” (konferansta sunulan metin), 30 August 2000-1 September 2000, San Jose-Costa Rica

DPT (2000), *Rekabet Hukuku ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT Yayın No:2501 – OIK:552, Ankara

DPT (1992), *Rekabet Hukuku ve Politikası Alanında AT Mevzuatına Uyum Değerlendirme Raporu*, AT ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ağustos 1992, Ankara

DUTZ, Mark A., Aydın HAYRİ (2000), “*Does More Intense Competition Lead to Higher Growth?*” The World Bank, Policy Research Working Paper, April 2000, No:2320

DUTZ, Mark A. ve Maria VAGLIASINDI (1999), “*Competition Policy Implementation in Transition Economies: An Empirical Assessment*”, EBRD, Working Paper, No:47

EROL, Kemal (1996), “*Rekabet Kurulunun Yapısı, Yetkileri ve Usul*”, Doç. Dr. Nurkut İnan (der.), *Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere Etkisi* içinde, TES-AR Yayınları, No:20, Ankara, s.27-51

ERSEL, Hasan (2000), “*İç Piyasalarda Rekabet ve Küreselleşme*”, *Perşembe Konferansları II*, Rekabet Kurumu Yayını, No:66, s.27-53

ERSİN, Mehmet Akif (1996), “Rekabetin Korunması Hakkında Kanun”, Doç. Dr. Nurkut İnan (der.), *Rekabetin Korunması Hakkında Kanun’un Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere Etkisi* içinde, TES-AR Yayınları, No:20, Ankara, s.17-26

ERSİN, Mehmet Akif (1992), “Türkiye’de Rekabet Kanunu Çalışmalarının Tarihçesi ve Bugünkü Durum”, “*Türkiye’de Rekabetin Korunması ve KOBİ’ler*” konulu 9. Sosyal Piyasa Ekonomisi Sempozyumu, TOSYÖV, 16 Aralık 1992, Ankara, s. 115-125

ESTRIN, Saul ve Martin CAVE (der.) (1993), *Competition and Competition Policy: A Comparative Analysis of Central and Eastern Europe*, Pinter Publishers, London and New York

EVENETT, Simon J., Margaret C. LEVENSTEIN ve Valerie Y. SUSLOW (2001), “International Cartel Enforcement: Lessons from the 1990s”, *World Economy* (yayınlanacak makale)
<http://www-unix.oit.umass.edu/~maggiel/we.pdf>

FINGLETON, John, Eleanor FOX, Damien NEVEN ve Paul SEABRIGHT (1996), *Competition Policy and the Transformation of Central Europe*, Center for Economic Policy Research, London

FOX, Eleanor M. (2001), “Antitrust Law on a Global Scale: Races Up, Down and Sideways”, Daniel C. Esty ve Damien Geradin (der.), *Regulatory Competition and Economic Integration: Comparative Perspectives*, Oxford University Press, s.348-364

FRANCOIS, Joseph F. ve Henrik HORN (1998), “*Competition Policy in an Open Economy*”, Centre for International Economic Studies, Seminar Paper, No:98-06, August 1998,
<http://www.adelaide.edu.au/CIES/sp9806.pdf>

GODEK, Paul E. (1998), “A Chicago-school Approach to Antitrust for Developing Economies”, *The Antitrust Bulletin*, Spring 1998, s. 261-274

GOLDMAN, Calvin S., John D. BODRUG, Mark A. A. WARNER (1997), “Contry Studies: Canada”, Edward M. Graham ve J. David Richardson (der.), *Global Competition Policy* içinde, Wahington, DC, s. 47-87

GOYDER, D.G. (1993), *EC Competition Law* (2nd Edition), Oxford University Press

GÜNEŞ, Hurşit (2000), “Türk Rekabet Yasasını Hazırlama Güdöleri ve Uygulamasına İlişkin Öneriler”, *Perşembe Konferansları 7*, Rekabet Kurumu Yayını, No:58, s.3-37

JORDE, Thomas M. ve David J. TEECE (1997), “Innovation, Market Structure and Antitrust”, Leonard Waverman, William S. Comanor ve Akiro Goto (der.), *Competition Policy in the Global Economy: Modalities for Cooperation* içinde, Routledge, London and New York, s. 289-307

HAYEK, F. A., (1997), *Hukuk, Yasama ve Özgürlük: Özgür bir Toplumun Siyasi Düzeni, Cilt III*, (Çev.) Mustafa Erdoğan, T. İş Bankası Yayını No: 357/44

HOEKMAN, Bernard (1999), “Competition Policy and The Global Trading System: A Developing-Country Perspective ”, *The World Economy*, No:20, s.383-406

HOEKMAN, B. ve P. HOLMES (1999), “Competition Policy, Developing Countries and the World Trade Organization”, *The World Economy*, No:22, s.875-893

HORN, Henrik ve James LEVINSOHN (2000), “*Merger Policies and Trade Liberalization*”, CEPR, Discussion Paper, No: 2459, May 2000.

ILICAK, Ali (2001), “*Sherman Antitröst Yasasının Ortaya Çıkışı: Yanılsamalar ve Gerçekler*”, (Yayınlanmamış uzmanlık tezi), Rekabet Kurumu, Ankara

INDUSTRY CANADA (1995), “*Competition Policy as a Dimension of Economic Policy: A Comparative Perspective*”, Occasional Paper, No:7

İNAN, Nurkut (2000), “Rekabet Hukukunun Tarihçesi ve Ana Yapısı”, (henüz yayınlanmamış konuşma metni), *Serbest Piyasa Ekonomisi ve Rekabet Kuralları Semineri* (Rekabet Kurumu-TİKA işbirliyle) 11-17 Kasım 2000, İstanbul

İSO (1993), *Türkiye İçin Rekabet Politikaları*, İstanbul Sanayi Odası Yayın No:9, İstanbul

JACQUEMIN, Alexis (2000), “*Theories of Industrial Organisation and Competition Policy: What are the Links?*” Working Paper, 2000, European Commission Forward Studies Unit

JENNY, Frederic (1999), “Globalization, Competition and Trade Policy: Issues and Challenges”, Roger Zach (der.), *Towards WTO Competition Rules* içinde, Kluwer Law International, London s. 3-43

KARAKELLE, İsmail Hakkı (2000), “*Rekabet Politikası ve Türkiye Deneyimi*”, (henüz yayınlanmamış konuşma metni), 2. Uluslararası Rekabet Sempozyumu, 6-7 Mart 2000, İstanbul, Türkiye

KATIRCIOĞLU, Erol (1996), “Bir Pazar Ekonomisi Kurumu Olarak Rekabet Hukuku”, Doç. Dr. Nurkut İnan(der.), *Rekabetin Korunması Hakkında Kanun’un Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere Etkisi* içinde, TES-AR Yayınları, No:20, Ankara, s. 1-5

KERR, Ian A. ve Michael WOOD, (2000), “Globalisation and Competition Policy: Policies for the Developing and Transitional Economies of Asia”, (konferansta sunulan tebliğ metni), *EAMSA 2000: Globalisation and the Uniqueness of Asia, Singapore, November 23-25, 2000*, <http://www.insead.fr/events/eamsa/papers/kerwood.pdf>

KHEMANI, R. Shyam (2000), “*Some Reflections on Competition Policy and the Economic Development Process*” (dağıtılan konuşma metni), 2. Uluslararası Rekabet Sempozyumu, 6-7 Mart 2000, İstanbul, Türkiye

KOVACIC, William E. ve Carl SHAPIRO (2000), “Antitrust Policy: A Century of Economic and Legal Thinking”, *Journal of Economic Perspectives*, Vol:14, No:1 Winter 2000, s. 43-60

LACHMANN, W. (1999) “*The Development Dimension of Competition Law and Policy*”, UNCTAD Series on Issues in Competition Law and Policy, <http://www.unctad.org/en/subsites/cpolicy/docs/cpdevdimension.pdf>

LAHOUEL, Mohamed El-Hedi (2000), “*Competition Laws in MENA: An Assessment of the Status Quo and The Relevance of a WTO Agreement*”, The Worldbank Bank, Working Paper No:2011, <http://www.worldbank.org/wbi/mdf/mdf3/papers/global/Hedi.pdf>

LEVINSOHN, James (1994), “*Competition Policy and International Trade*”, NBER Working Paper No: 4972, December 1994

MASKUS, Keith E. ve Mohamed LAHOUEL (2000), “Competition Policy and Intellectual Property Rights in Developing Countries: Interests in Unilateral Initiatives and a WTO Agreement”, *The World Economy*, Vol:23, s.595-611

MATSUSHITA, Mitsuo (1997), “The Antimonopoly Law of Japan”, Edward M. Graham ve J. David Richardson (der.), *Global Competition Policy* içinde, Washington DC, s. 151-199

MATTOO, Aadityo (1999), “*Can No Antitrust Policy Be Better Than Some Anti-trust Policy*”, The World Bank, Working Paper, No:915 <http://econ.worldbank.org/docs/915.pdf>

MAVROIDIS, Petros C. ve Damien J. NEVEN (2000), “*The International Dimension of Antitrust Practice in Poland, Hungary and The Czech Republic*”, CEPR, Discussion Paper No: 2601, November 2000

MÜFTÜOĞLU, Tamer (2000a), “*Rekabet Kanunu ve İki Yıllık Uygulaması*”, *Rekabet Dergisi*, Vol:1, No:1, s. 5-24

MÜFTÜOĞLU, Tamer (2000b), “*Açış Konuşması*”, (dağıtılan konuşma metni), 2. Uluslararası Rekabet Sempozyumu, 6-7 Mart 2000, İstanbul, Türkiye

NAGAOKA, Sadao (1998), “*International Trade Aspects of Competition Policy*”, NBER Working Paper No:6720, September 1998

NOLAND, Marcus (1999), “*Competition Policy and FDI: A Solution in Search a Problem*”, Institute for International Economics, Working Paper, No:99-3

ODAGIRI, Hiroyuki (1997), “*Mergers and Acquisitions in Japan and the Anti-Monopoly Policy*”, Leonard Waverman, William S. Comanor ve Akiro Goto (der.), *Competition Policy in the Global Economy: Modalities for Cooperation* içinde, Routledge, London and New York, s. 69-89

ONGUN, M. Tuba (1998), “*Yabancı Sermayenin Doğrudan Yatırımları*”, Ahmet Şahinöz (der.), *Türkiye Ekonomisi: Sektörel Analiz* içinde, Turhan Kitabevi, s.331-353

ORAN, Baskın (2000), “*Kaçıncı Küreselleşme*”, *Perşembe Konferansları 9*, Rekabet Kurumu Yayınları, No: 60, s.111-139

ORBACH, Barak Y (2000), *Competition Policy in Transition: Lessons from Peru*, http://www.law.harvard.edu/Admissions/Graduate_Programs/publications/papers/orbach.pdf

ÖZ, Gamze Aşçıoğlu (2000), *Avrupa Topluluğu ve Türk Rekabet Hukukunda Hakim Durumun Kötüye Kullanılması*, Rekabet Kurumu Yayını, No:51, Ankara

ÖZ, Gamze (1999), “*Özelleştirme Sürecinde Rekabet Kurumu'nun Yeri*”, *Rekabet Politikası ve Özelleştirme Sempozyumu* içinde, 5 Kasım 1999 Ankara, Rekabet Kurumu Yayını, No:33, s.46-57

ÖZ, Gamze (1996), “AB Rekabet Hukukuna Genel Bir Bakış ve Gümrük Birliği Çerçevesinde Türk Rekabet Hukuku”, Doç. Dr. Nurkut İnan(der.), *Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere Etkisi* içinde, TES-AR Yayınları, No:20, Ankara, s.5-17

PALIM, Mark R. A. (1998), “The Worldwide Growth of Competition Law: An Emprical Analysis”, *The Antitrust Bulletin*, Spring 1998, s.105-145

PETERSMANN, Ernst-Ulrich (2000), “Legal, Economic and Political Objectives of National and International Competition Policies: Constitutional Functions of WTO “Linking Principles” for Trade and Competition”, *New England Raw Review*, Vol:34:1, s. 145-161

PETERSMANN, Ernst U. (1999), “The Role of Competition Policy in Providing a More Equitable Playing Field for Development in Globlizing Markets: A Challenge for Governments and Multilateral Organisations”, *Papers presented at the pre-UNCTAD X Seminar*, United Nations, Geneva, s.59-67

PORTER, Michael (1990), *The Competitive Advantage of Nations*, Macmillan Press, London and Basingtoke

PORTER, Michael (tarihi yok), *Rekabet Dersleri*, Capital Yönetim Dizisi, No:3, İstanbul

REVIEW GROUP (1999), “*Proposals for Discussion in Relation to Competition Law*”, Ireland Competition and Mergers Review Group September 1999, Discussion Paper No: 3.

RILL, James F. ve Mark C. SCHEHTER (2001), “*Challenges Presented by Globalization to Competition Policy*”, Canadian Competition Policy: Preparing for the Future (sunulan tebliğ metni), 19 June, 2001, Toronto, Ontario. <http://www.ivey.uwo.ca/competitionconference2001/proceedings2/JamesFRill.pdf>

SABA, Paolo (1999), “*The Role of Competition Policy in Economic Development*”, 4th International Training Program on Competition Law and Policy (dağıtılan konuşma metni), September 6-9, Co-sponsored by Korea Fair Trade Commission and OECD, Seoul, Korea

SANLI, Kerem Cem (2000), *Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'da Öngörülen Yasaklayıcı Hükümler ve Bu Hükümlere Aykırı Sözleşme ve Teşebbüs Birliği Kararlarının Geçersizliği*, Rekabet Kurumu Yayını, No:49

SCHERER, F. M. (2000), *Competition Policy, Domestic and International*, Edward Elgar Publishing

SERCOVICH, Francisco (der.) (1999), *Competition and the World Economy: Comparing Industrial Development Policies in the Developing and Transition Economies*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK

SINGH, Ajit ve Rahul DHUMALE (1999), “*Competition Policy, Development and Developing Countries*”, South Centre, Trade-Related Agenda, Development and Equity Working Papers, No:7, <http://www.southcentre.org/publications/competition/wto7.pdf>

SINGLETON, Ross C. (1997), “Competition Policy for Developing Countries: A Long-run, Entry Based Approach”, *Contemporary Economic Policy*, Vol:15, No:2, April 1997, s. 1-11

STIGLER, George J. (1987), *Essays in the History of Economics*, The University of Chicago Press, Midway Reprint edition

TAN, Turgut “Özelleştirme Sürecinde Rekabet Kurumu’nun Yeri”, *Rekabet Politikası ve Özelleştirme Sempozyumu*, 5 Kasım 1999, Ankara, Rekabet Kurumu Yayını, No:33, s.24-46

TOGAN Subidey ve V.N. BALASUBRAMANYAM (der.) (2001) *Turkey and Central and Eastern European Countries in Transition: Towards Membership of the EU*, Palgrave, New York

TOKATLIOĞLU, İbrahim (1999), “İktisat Kuramında Rekabet Kavramının Gelişimi”, *Ekonomik Yaklaşım*, Vol:10, No:33, Yaz 99, sayfa 5-26

TOPÇUOĞLU, Metin (2001), *Rekabeti Kısıtlayan Teşebbüsler Arası İşbirliği Davranışları ve Hukuki Sonuçları*, Rekabet Kurumu Yayını, No:64, Ankara

TREBILCOCK, Michael J. (1998), “The Evolution of Competition Policy: Lessons from Comparative Experience”, Rong-I Wu ve Yung-Pen Chu (der.), *Business, Markets and Government in the Asia Pacific* içinde, Routledge, London and New York, s. 86-120

TÜRKKAN, Erdal (2001), *Rekabet Teorisi ve Endüstri İktisadı*, Turhan Kitabevi, Ankara

ULAGAY, Osman (2000), “Küreselleşme Nereye?”, *Perşembe Konferansları 9*, Rekabet Kurumu Yayınları, No: 60, s.85-111

VICKERS, John (1995), "Concepts of Competition", *Oxford Economic Papers*, No: 47, s. 1-23

WALLER, Spencer Weber (2000), "An International Common Law of Antitrust", *New England Law Review*, Vol:34:1, s. 163-171

WAWERMAN, Leonard (1998), "Competition and/or Trade Policy", Einar Hope ve Per Maeleng (der.), *Competition and Trade Policies: Coherence or Conflict?* içinde, Routledge, London and New York, s.31-46

WHISH, R. (1993), *Competition Law*, (3rd Edition), London: Butterworths

World Bank (2000), *Entering the 21st Century: World Development Report 1999/2000*, Oxford University Press

World Bank/OECD (1999), *A Framework for the Design and Implementation of Competition Law and Policy*, World Bank, Washington DC

World Bank/OECD (1997), *Competition Policy in a Global Economy: A Latin American Perspective*, Bounes Aires, Argentine, 28-30 October 1996

WTO (2001), *Introduction of Competition Laws and Policies and the Relationship of these to National Development Policies*, Submission by the Government of Japan, 4 Temmuz 2001, WT/WGTCP/W/176

WTO (1999), Report of the Working Group on the Interaction Between Trade and Competition Policy, WT/WGTCP/W/127, 7 June 1999

YILMAZ, A. Mesut (1998), "Açılış Konuşması", *Türkiye Birinci Uluslararası Rekabet Sempozyumu*, 5-6 Ekim 1998, İstanbul, Rekabet Kurumu Yayını, No:18, s.11-13